

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

**GÖÇ OLGUSU BAĞLAMINDA MÜLTECİLER,
SIĞINMACILAR VE İNSAN HAKLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT URK

081128102

Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

İstanbul, Eylül 2010

ÖNSÖZ

Bu çalışma, dünya genelinde dünden bugüne bir sorun olarak görülen göç olgusunu ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Göç, içerdiği sorunlar nedeniyle çok yönlü olarak ele alınmalıdır. Bununla birlikte göç, göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarıyla da ilgilidir. Göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramlarının ortak paydasında insan olduğu için konu, doğal olarak insan haklarıyla da bağlantılıdır. Çeşitli nedenlerle yerini değiştirmiş kişiler, yerlerini değiştirme esnasında ve yerlerini değiştirdikten sonra birçok insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadırlar. Yaşanan bu geçişler sırasında sorunlar ne kadar az olursa sağlıklı ve güvenli yarınlara ulaşmak bir o kadar daha kolay olacaktır. Çalışmanın içeriğinde, sorunları azaltmaya yönelik öneriler de alınarak, bugüne kadar çok sayıda olumsuzluklarla karşılaşmış, göç etmiş ya da göç etmek zorunda kalmış olan bu insanlara hiç olmazsa mutlu yarınlar için küçük de olsa bir pencere açmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde görüş ve önerileriyle bana yol gösteren ve değerli zamanlarını ayıran Danışman Hocam, Sayın Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN'e teşekkür ederim. Ayrıca kaynak ve doküman temini konusunda Koç Üniversitesi'nden Sayın Canan ERGÜN'e, yüksek lisans eğitimim ve tezimi yazdığım sırada manevi desteğini gördüğüm eşim Fatma ve kızım Zeynep Hüma'ya teşekkürlerimi sunarım.

Murat URK

ÖZET

Bir olgu olarak, çok eski zamanlardan beri var olan düzenli ve düzensiz olarak göç, hem insan hem de kacak mülteciliği kapsamaktadır. Çok eski zamanlarda birçok ülke genellikle göçmenleri merkezlerine kabul ederlerken, 20 yy da dünyada birçok ülke kendi kontrollerinde göçmenlere sığınma vermeyi düşünmeye başlamıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. Fıkrasında sığınma hakkı temel insan hakkı olarak tanımlanmıştır. Türkiye Cenevre Sözleşmesi Mültecilerin Hukuki Durumu Hakkında 1951 ve Mültecilerin Hukuki Durumu ile ilgili olan protokolü 1967 onaylayan ülkeler arasında olmasına rağmen Fas, Monako ve Kongo ile birlikte insan hakları bir tarafa bırakarak, coğrafi sınır kaydı ile ilgili maddeyi tercih etmiştir.

Günümüzde Türkiye doğudan batıya ve güneyden kuzeye bazen de yasadışı yollarla nüfus hareketlerinin gerçekleştiği önemli bir geçiş ülkesidir. Türkiye geçiş ülkesi olmasının yansıra aynı zamanda iş bulmak isteyen insanlar için cazibe merkezidir başka bir deyişle Türkiye göçmenler için hem geçiş hem de hedef ülke konumundadır. Bu tez insan hakları açısından Türkiye'ye çeşitli nedenlerden ötürü göç etmiş göçmenlerin problemlerini çalışmayı amaçlar.

Anahtar Sözcükler: Göç, Göçmen, Mülteci, Sığınma, İnsan Hakları

ABSTRACT

The fact of immigration, which exist since ancient times, involves both regular and irregular immigration, as well as human and refugee contraband. While in ancient time sanctuaries were generally centers in which people could take refuge, in the 20th century most countries in the world began to consider granting asylum to be in the competence of the state

In the 14th article of the Universal Declaration of Human Rights, the right to asylum is defined as a basic human right. Turkey, although is among the countries which ratified the Geneva Convention Concerning the Legal Status of Refugees (1951) and the Protocol Regarding the Legal Status of Refugees (1967), put human rights at the background, together with Morocco, Monaco and Congo, on the ground of the article concerning geographical reservation.

Today Turkey is an important transition country for population movements which occur, sometimes illegally, from east to west and from the South to North. Turkey is not only a transition country, but also an attractive destination for people looking for a job. In other words, Turkey is both a transition and a destination country for refugees. This thesis aims at studying, from the viewpoint of human rights, problems related to Refugees who immigrated for various reasons to Turkey

Key Words: Immigration, Migrator, Refugee, Asylum, Human Rights.

İÇİNDEKİLER

No	Sayfa
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. GÖÇ.....	4
1.1. Tanımlar	4
1.2. Kavramlaştırma	5
1.3. Göç Çeşitleri	7
1.3.1. Yasal Göç	9
1.3.2. Yasa Dışı Göç	9
1.4. Göçmen	10
1.4.1. Kaçak Göçmen.....	12
1.5. Mülteci	13
1.5.1. Mülteci Olma Koşulları.....	18
1.6. Sığınmacı.....	20
1.7. Vatansızlar.....	22
1.8. Ülkesinde Yerinden Edilen Kişiler	25

BÖLÜM 2. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

BAĞLAMINDA GÖÇ OLGUSU, SIĞINMACILIK ve MÜLTECİLİK 27

- 2.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Tarihli Sözleşme ve Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin 1967 Tarihli Protokol..... 30**
- 2.2. Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Sığınmacı ve Mültecilerin Korunmasına İlişkin Önemli Haklar..... 34**
 - 2.2.1. Ayırmacılık Yapılmaması 36**
 - 2.2.2. Yaşama, Özgürlük ve Kişi Güvenliği Hakkı 37**
 - 2.2.3. Sığınma Talebinde Bulunma ve Sığınma Olanağından Yararlanma Hakkı 40**
 - 2.2.4. İşkence ya da Zalimane, İnsani Olmayan, Onur Kırıcı Ceza ya da Muameleye Maruz Bırakılmama Hakkı 41**
 - 2.2.5. Kölelik ya da Kulluk Altında Bulundurulmama Hakkı 42**
 - 2.2.6. Yasa Önünde Bir Kişi Olarak Tanınma Hakkı 43**
 - 2.2.7. Din ve Vicdan Özgürlüğü..... 45**
 - 2.2.8. Özel Yaşam, Aile, Ev Konusunda Keyfi Müdahaleye Maruz Bırakılmama Hakkı..... 46**
 - 2.2.9. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkı 47**
 - 2.2.10. Sosyal Güvenlik Hakkı (Eğitim, Beslenme, Giyim, Barınma, Sağlık Hakkı)..... 48**
 - 2.2.11. Ülke Sınırları İçinde Hareket Hürriyeti..... 50**
 - 2.2.12. Toplumun Kültürel Yaşamına Katılma Hakkı..... 52**
 - 2.2.13. Zulüm Riski Olan Yere Geri Göndermeme İlkesi 54**
- 2.3. Ulusal Mevzuatta Mültecilik ve Sığınmacılık..... 56**

**BÖLÜM 3. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA SIĞINMACILIK VE
MÜLTECİLİK KAVRAMLARININ İNCELENMESİ..... 58**

3.1. Türkiye’nin Konumu 58

**3.1.1. Türkiye’ye Yolcu Giriş Çıkışlarında Kullanılabilen Sınır
Kapıları 61**

3.2. Türkiye’de Sığınmacılık, Mültecilik ve İnsan Hakları 64

**3.2.1. Türkiye’deki Sığınmacıların ve Mültecilerin Durumuna,
Uluslararası Hukuk ve Ulusal Mevzuat Çerçevesinde
Genel Bakış..... 68**

**3.2.2. Avrupalı Olmayan Kayıtlı Geçici Sığınmacıların Kabulü ve Yaşam
Koşulları 70**

3.2.3. İdari Gözaltındaki Sığınmacı ve Mültecilerin Durumu 73

**3.2.4. Sığınmacılar, Mülteciler ve Geri Gönderilmeme ilkesi (Non-refoulement)
..... 75**

3.2.5. Özellikle Korunmaya Muhtaç Gruplar 77

3.2.5.1 Kimsesiz Çocuklar 78

**3.2.5.2. Cinsel Tercihleri Sebebiyle Dışlanmış Kimseler (Lezbiyen, Gey,
Biseksüel ve Transseksüel) 79**

3.2.5.3 İnsan Ticaretine Konu Kişiler 80

3.2.6. Mültecilerin Korunması ve Desteklenmesinde Sivil Toplumun Rolü 81

3.3. Türkiye’de coğrafi kısıtlama 83

3.3.1. Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılmasına Dair Öneriler 87

SONUÇ ve ÖNERİLER..... 91

KAYNAKLAR..... 96

EKLER 100

ÖZGEÇMİŞ 136

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABÖ	:Afrika Birliği Örgütü
AIHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BMMYK	:Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ESKHS	:Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
İHEB	:İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
MSB	:Mülteci Statüsünün Belirlenmesi
MSHS	:Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları
UNHCR	:Office of the United Nations High Commissioner for Refugees

GİRİŞ

İnsanlık tarihine paralel olarak ortaya çıkan göç, insanın, doğayla ve kendisi ile olan mücadelesinin önemli bir kesitini oluşturur. İnsanlar tarih boyunca olumsuz doğa koşullarından kurtulmak, daha güvenli ortamlarda yaşamak, daha sıcak insansal ilişkiler kurmak, toplumsal ortamlar yaratmak, yaşamlarını daha uygun maddi koşullarda sürdürmek için oradan oraya göç edip durmuşlardır. Daha iyiye ulaşmak yönündeki arayışın artarak sürmesine koşut olarak göç olgusu da insanlık tarihinin her kesitinde önemini korumuştur.

Göç bir insanlık durumu olarak herkesi ilgilendirmektedir, hem insanın hem çevresinin ortak sorunudur; ama aynı zamanda da ortak umududur. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Af Örgütü ile bölgesel işbirliği konseyleri olan Amerikan Devletleri Örgütü, Afrika Birliği Örgütü ve Avrupa Konseyi'ne göre de göç bir "hak"tır. Göç elbette sadece basit bir yer değiştirme olayı değildir.

Göçmenin göç ettiği yeni yerdeki ihtiyaçları (gereksinimleri), toplumla bütünleşmesi, toplum tarafından nasıl karşılandığı ile geride bıraktıkları ve yeni kazandıkları arasında denge kurması bakımından da göç bir insan fenomenidir. Göç, bireyleri ve aynı zamanda bireylerin oluşturduğu toplumları da etkiler. Göç sonucu nice kültür ve medeniyetler değişikliğe uğramış ya da yeni kültürel yapılar ve medeniyetler oluşmuştur. Dahası dünyada göçten etkilenmemiş hiçbir bölge yoktur, savı ileri sürülebilir.

Göçün en acımasız yanlarından biri kuşkusuz zorunlu göç, sığınmacılık ve mültecilik olgularıdır. Göç olgusuna konu olan zorunlu göçmenler, vatansızlar, sığınmacılar ve mülteciler; yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği haklarının tehlikeye girmesi sonucunda yaşadıkları ülkeyi terk ederek başka bir ülke sınırları içerisinde hayat bulma mücadelesine itilmektedirler. Kimi zaman sığınma amacıyla göç edilen ülkede hayatta kalabilmek için her türlü kötü muameleye sessiz kalmaktadırlar. Dünya yaşanan bu insan hakları dramına çoğunlukla sessiz kalmakta, devletler gerekli

yasal düzenlemeleri yapmakta isteksiz davranmakta, sivil toplum kuruluşları sınırlı sayıda insana el uzatabilmektedir. Kamuoyu çoğunlukla zorunlu göçmenlerin, vatansızların, sığınmacıların ve mültecilerin, umuda yolculuklarını bir tır kasasında havasızlık nedeniyle ya da bir teknenin batması sonucunda denizde öldükleri zaman duyabilmektedir. Son zamanlarda bu tip haberlerin giderek artmasına karşın ne yazık ki kamuoyunda bu trajedilerin kanıksanması nedeniyle, gereken duyarlılık bir türlü gösterilmemektedir.

Sığınmacı ve mültecilerle ilgili insan hakları sorunlarının, günümüz dünyasının gündeminde öncelikli bir yer tutması gereken bir olgu olmasına karşın yaşanan bu toplumsal duyarsızlık sonucunda sığınmacı ve mülteciler son derece olumsuz muamelelerle karşılaşmaktadırlar. Karşılaştıkları insanlık dışı muameleler sonrasında sınır dışı edilme veya geri yollanma korkusunu yaşadıklarından, bu kişiler kolluk güçlerinden yardım almak istememekte, suç örgütlerinin tuzağına düşmektedirler.

Sığınmacılar ve mülteciler, özgürlükleri ve yaşamları tehlikede olduğu için yurtlarını terk etmek zorunda kalan kişilerdir. Yurtlarını terk etmiş olan kimseler temel bir insan hakkı olan sığınma hakkına sahiptir. Uluslararası hukuka göre, kendi ülkelerinde siyasi görüşleri, etnik kökenleri, dini inançları veya mensubu oldukları bir sosyal grup nedeniyle zulüm görme korkusu taşıyan ve bu nedenlerinden dolayı ülkelerini terk eden kimselere, sığındıkları ülkeler koruma sağlamak zorundadır. Sığınma talep eden kişileri veya mültecileri, yaşamlarını tehlikeye sokabilecek ya da zulüm görebilecekleri ülkelere geri göndermek uluslararası bir suçtur.

Sığınılan ülkede mültecilere yönelik nasıl bir sistemin var olduğu önemli olmakla birlikte, bu sistemin insan haklarına tam anlamıyla uygun olması da büyük önem taşımaktadır. Fakat maalesef günümüzde sığınmacı ve mülteciler, gittikleri birçok ülkede ideal koşulların çok uzağında yer alan bir sistemle karşılaşmaktadırlar.

Türkiye, bulunduğu coğrafyanın da etkisiyle, zorunlu göçmenler, sığınmacı ve mülteciler için oldukça önemli bir bölgedir. Özellikle Asya ve Afrika ülkelerinden gelip Avrupa ülkelerine geçmek isteyenler için bir köprü gibidir. Ancak bu geçişler, medyaya da sık sık yansıdığı gibi, çoğu zaman son derece olumsuz olaylarla sonuçlanmaktadır. Türkiye'deki mültecilerin medyaya yansımaya çok fazla

sorununun olduğunu, özellikle yabancı olmaktan kaynaklanan değişik sıkıntılar (hukuki, sosyal, barınma vb.) için çözüm bulma konusunda başvuracak bir kurumun olmadığını da belirtmek gerekir.

I. BÖLÜM

1. GÖÇ

1. 1. Tanımlar

Genel bir ifadeyle göç; bireylerin ve ailelerin yaşadıkları yerden, herhangi bir nedenle ayrılarak başka bir yerleşim birimine gitmeleri ve yaşamlarını orada sürdürmeleri olgusudur. Göç, birey ölçeğinde, her ne kadar birtakım problemlerle dolu bir süreç olsa da; kitlesel anlamda, küresel gelişme, rekabet gücü, karşılıklı anlayış, kültürlerin bir arada barış içinde yaşama kapasitesi gibi önemli konularda yarar sağlayan bir olgudur.

“Göç olgusu üzerindeki düşünceler bazen birbiriyle örtüşmekle birlikte, bazen de farklılıklar göstermektedir. Farklı bakış açılarından göç; suç, güç (kuvvet), ekonomik hareketlilik ve bereket olarak değerlendirilmiştir. Bu farklı bakış açılarına rağmen, göçün siyasal, ekonomik ve de çevreyle ilgili nedenlerden kaynaklandığını ileri sürenler çoğunluktadır. Göç, bir mecburiyetten ileri gelmekte, gittiği yere yeni sorunlar getirmekte ve bazen de katkıda bulunmaktadır” (Urk, 2009, s. 32).

İnsanların çeşitli nedenlerle göç etmeleri, buldukları yerleri değiştirmek zorunda kalmaları; daha iyi sosyal, ekonomik, kültürel vb. imkânlarla sahip yerlerde yaşamak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Daha iyi ve güvenli bir hayata sahip olma gibi nedenlerle bugün milyonlarca insan doğduğu yerden uzakta yaşamaktadır. Küreselleşme ile birlikte artan insan hareketleri sığınma ve mülteci konularını daha da önemli kılmaktadır. Uluslararası sözleşmelerdeki bazı maddelerde de belirtildiği gibi göç bir haktır. Ancak göç, bir yanıyla hareket, taşınma, hayata tutunma, güç kazanma ve hırstır; bir yanıyla da kopuş, kaçış, ayrılık, yalnızlık, yabancılık, hatta acıdır. Bazen daha da ileri gidilerek, göç etmek zorunda kalmış kişilere ya suçlu muamelesi yapılmakta ya da suça itilmektedirler. Göç eden kişi, farklı, öteki, yeni, garip ve yabancıdır. Göçler değişim, dönüşüm, karışıklık ve meçhul bir yeniliğin de kaynağıdır. Göç insanın fiziksel çevresindeki istemli veya

zorunlu, geçici veya kalıcı bir değişimdir. Sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bazı değişikliklere yol açabileceği gibi aynı zamanda bu tür değişikliklerden de etkilenebilecek bir olgudur.

“Göç ve sığınma, Osmanlı İmparatorluğunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyetinde de önemli bir yere sahiptir. Bu gerçeğe rağmen, Türk hukukunda göç, sığınmacılık ve mültecilik konularını her yönüyle düzenleyen ayrı bir kanun bulunmamaktadır. Göç, sığınmacılık ve mültecilik konularında mevzuatımızda farklı kanunlarda ve diğer yasal düzenlemelerde hükümler bulunmaktadır. Mevzuattaki bu dağınıklığa rağmen Türkiye birçok milletlerarası antlaşmaya taraf olmuştur” (Ekşi, 2006, s. 53).

Daha sonraki konularda mülteciler ve sığınmacılarla ilgili mevzuatımızda ve milletlerarası antlaşmalarda yer alan temel kavramlar üzerinde durulacaktır.

1. 2. Kavramlaştırma

“Her bir disiplinin, her çalışma alanının, her mesleğin, her sanatın ve her zanaatın kendine özgü kavramları vardır. Bu kavramlaşma o alanı niteler, netleştirir ve anlaşılır kılar. Sözcüklerin kavramlaşması sözcüklere derinlik katar, çalışma alanında bütünselliği sağlar. Bu konuda ünlü bir düşünürün belirttiği gibi (Fransız Düşünür Jean Paul SARTRE’ın) “Adını koyduğumuz kavramlar, davranışlarımızı belirler” (Doğan, 2008,

s.23), sözü önemsenmelidir. Bu konuyla ilgili olarak uluslararası literatüre egemen olan İngilizcede “göçmen” (immigrant) kavramı, ayrıca inceleneceği üzere çeşitli nedenlerle, ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, o ülke yetkililerinin bilgi ve izni ile yerleşen kişidir. Buna ek olarak “düzensiz göç” (irregular migration) ya da “kaçak göç” (illegal migration) terimleri kullanılır. Bununla birlikte mülteci kelimesi, İngilizcede “refugee”, Fransızcada “réfugié” olarak karşılığını bulur. Sığınmacı ise İngilizce de “asylum seeker”, Almanca da “asylsuchende” ya da “asyl” ve Fransızca da “demandeur d’asile” olarak kullanılır. *“Uyrukluk konusunda bugüne kadar yapılan düzenlemelerin en kapsamlısı kabul edilen ‘uyrukluk konusunda Avrupa Sözleşmesi’nde, uyrukluk deyiminin karşılığı*

olarak 'nationality' kelimesi kullanılmıştır. Sözleşmeye ilişkin açıklayıcı raporda bu deyim'in 'yurttaşlık' (citizenship) deyim'iyle eş anlamlı olduğu belirtilmiştir." (Asar, 2008, s.16)

Kavramlara ilişkin belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, mülteci ve sığınmacı kavramlarının aynı anlama gelmediğidir. Bununla birlikte öncelikle her iki kavramın benzer yanlarını ortaya koymak gerekmektedir. Sonrasında ise; sıklıkla bu iki kavramın karıştırılmasına neden olan bazı hususlara vurgu yapılacaktır.

Mülteci ve sığınmacı kavramları arasındaki benzer yönleri şöyle sıralayabiliriz: Her iki kavramın maddi konusunu "insanlar" oluşturmaktadır ve bu insanlar buldukları her ortamda yabancı konumundadır. Her iki grubu oluşturan kişilerin sayıları önem taşımamakta ve çeşitli nedenlerden yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakları ihlal edilerek, başka bir yerde yaşama konusunda karar vermeye zorlanmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da her iki kavramın kapsadığı kişilerin insan onuru zedelenmekte ve insan hakları ihlal edilmektedir. Son olarak mülteciler ve sığınmacılar, içinde buldukları durum itibarıyla ayrıca göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretine potansiyel kaynak oluşturmaktadırlar.

Aslında mülteci ve sığınmacı kavramları birçok kaynaktan yan yana hatta aynı anlamda verilmektedir. Ancak sıklıkla karıştırılan bu iki kavram bir bakıma süreç bağlamında birbirinden ayrılmaktadır. En basit anlamda sığınmacı mültecilik statüsünü almak için başvuru yapmış kimsedir. Bu başvuru henüz sonuçlanmamıştır ve bir anlamda sığınmacılık bir süreçtir. Mültecilik ise bir statüdür, yani sonuçtur. Ancak bu kadar küçükmüş gibi görünen bu farklılık, sahip oldukları haklar açısından konumlarında ciddi olumsuzluklara yol açmaktadır.

Diğer taraftan göç ve sığınma kavramları arasındaki farka da değinmek gerekir. Sığınma; siyasi, dini vb. nedenlerle zulüm ve baskıdan dolayı ülkesini terk etmek durumudur ve buna ek olarak, ülkesine dönmenin kişi için riskli olması durumudur. Göç ise daha geniş bir kavram olarak daha çok ekonomik nedenlerle mekân değiştirme durumudur. Sığınmadaki mecburi durum ya da "zorunda olmak", kişiye yabancılaşma hissi, kendisini korunmasız ve savunmasız hissetme duygusunu yaşatır. Yabancı olmak, horlanma ve dışlanma tehlikesini içinde barındırır. Yabancılaşma; dışlanma, uyum, bütünleşme, asimilasyon konularıyla da yakından ilgilidir.

1.3. Göç Çeşitleri

“Göçün tanımına, ‘mesafe’ boyutuna ek olarak, ‘zaman ve kalıcılık’ boyutu da eklenebilir.

Genel olarak göç çalışmalarında bir yer değiştirme hareketinin göç hareketi olarak tanımlanabilmesi için çoğunlukla altı-ay ya da bir yıl ölçütü kullanılmaktadır” (İçduygu, Sirkeci, Aydingün (Editör), 1998, s. 91). Göç, genel olarak, iç göç (ülke içi) ve dış göç (ülkelerarası) şeklinde meydana gelir. Ulusal sınırlar içerisinde olan göçlere iç göç (ulusal göç) denir. İç göçlerde gidilen yerleşim yerinde amaçlanan “kalma süresi“ dikkate alınarak yapılan sınıflandırmalarda göç, “yerleşme amaçlı göçler” ve “mevsimlik göçler” olarak iki kısımda incelenmektedir. Bu yer değiştirme hareketi sırasında ülke nüfusunda herhangi bir değişme söz konusu değildir. Ulusal sınırların ötesine taşınan göçler ise dış göçler (uluslararası göç) diye nitelendirilir. Uluslararası göç, bir devlete bağlılık, yani vatandaşlık ve buna bağlı olarak yabancılık kavramları ile yakından ilişkilidir. *“Bu nedenle, Türk hukukunda göç meselesi yabancılar hukuku ve vatandaşlık hukuku kapsamında ele alınmaktadır”* (Ekşi, 2006, s. 80).

“Göçler temelde gönüllü-zorunlu ikili ayrımına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Göç eden insan açısından göçün maliyet ve faydaları karşılaştırıldığında; kendi hesabına göre, fayda maksimizasyonu çerçevesinde gerçekleştirilen göç, ‘gönüllü göç’ tür”¹. Gönüllü göçler genellikle ekonomik sebeplere dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilen göçlerde, öncelikle aile bireylerinden biri öncü olarak göç eder. Yeni mekân tespit edilip, uygun ortam sağlandıktan sonra ailenin geri kalanının da göç etmesi sağlanır. Zorunlu göçte ise insanlar genellikle devletlerin ekonomik, sosyal veya siyasal bazı yaptırımları nedeniyle çevrelerini terk etmek zorunda kalırlar. Ancak zorunlu göçler, göç eden ve göç edilen toplum açısından genellikle felaketle sonuçlanan bir eylemdir. Zorunlu göçte mecbur kalanlar, tamamen hazırlıksız olarak, tüm varlıklarını geride bırakarak, acı, keder ve kahr içerisinde, kendilerini yabancı bir ortamda yalnız ve güvencesiz bir

¹ Karabulut, Kerem (2008). “Doğu Anadolu ve Erzurum’daki Göç Olgusu ve Karın Göç Etkisi Üzerine Bir Uygulama” DSİ Su Forumu Kar Hidrolojisi Sunumu 27–28 Mart 2008 / Erzurum http://www.dsi.gov.tr/duyuru/su_forumu_dosya/karhidrolojisi_erzurum/bildirisunumları/Kar%20Hidrolojisi%20g%C3%B6%C3%A7%20sunu.ppt, s. 6. (27.12. 2008)

şekilde bulmaktadırlar. Her şeyinden mahrum haldeki bu göçmenler potansiyel bir tehlike oluşturmaktadırlar.

“Dolayısıyla göç hareketini gönderen ve kabul eden devletler bakımından olduğu kadar göçe konu olan kişi açısından da ele alarak incelemek gerekir” (Asar, 2004, s.237). Göç çeşitlerini oluşturan öğeleri; yasal göçe konu olmuş göçmenlerin yanında, yasadışı göç eden kişiler, kaçak göçmenler, vatansız kişiler, sığınmacı ve mülteciler olarak sıralayabiliriz.

1. 3. 1. Yasal Göç

Göç, yasayla ilişkisinde yasal ve yasadışı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yasal göçü, ‘kişilerin herhangi bir amaçla kendi ülkelerinin dışına çıkarak diğer ülkelerde yaşamlarını sürdürmek için gerçekleştirmiş oldukları yasal hareketler’ olarak tanımlayabiliriz. Yasal göç kavramında en önemli nokta yasaya uygun olmak ilkesidir. Bu tür göç hareketlerinin öznesi olan kişiler gittikleri ülkenin yasalarına uygun şekilde ülkeye giriş yapmış ve yine bulunuş amaçlarına uygun olarak gerekli izinleri aldıktan sonra yerleşmiş kişilerdir; bu kişilerin aldıkları izinler, ikamet, çalışma ve öğrenim yapma gibi izinler olup yabancılara yasal çerçevede çeşitli haklar tanımaktadır. Bu haklar uluslararası hukukun bir gereği olsa da, temelde devletlerin ulusal tasarrufudur.

1. 3. 2. Yasa Dışı Göç

“Yasa dışı göç; girişi yapılan ülkenin yasal giriş ve çıkış için gerekli olan şartlarına uyulmayarak sınırın geçilmesi veya ülkeye yasal yollardan gelindikten sonra izin alınmaksızın ikamet edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır” (Asar, 2004, s. 248). Belirtilen tanımdan da anlaşılacağı üzere yasa dışı göç; bir kişinin, yasal olarak bulunduğu ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye yasadışı

yollardan girmesi, ya da yasal yollardan ülkeye girdikten sonra süresi içinde ülkeyi terk etmemek suretiyle, o ülkede, yasal izin sahibi olmaksızın uzun süreli olarak yaşaması ve/veya çalışmasıdır.

Avrupa devletlerinin ülkelerinde göçmen ihtiyacı olmasına karşın, yasa dışı geçişleri engelleme isteklerinin asıl sebebi, ülkelere nitelikli olmayan, daha net bir ifadeyle kendilerine fayda sağlamayacak yabancıların girişini engelleme düşüncesidir. Avrupa Birliği ülkelerinin göçmen ihtiyacını ortaya koyan bu tür yaklaşımları yasa dışı göçe hareket kazandırmaktadır. Avrupa Birliği içinde bugün, göçmen kabul edilip edilmemesi değil, 'kontrollü ve seçici kabul' konusu tartışılmaktadır (Şen, 2006, s. 26). Başta ABD olmak üzere pek çok ülke de Avrupa Birliğine üye devletler gibi kontrollü ve seçici kabul uygulamasını uygulamaktadır. Yoğun güvenlik önlemlerinin alındığı sınırlar yalnızca yasa dışı göçmenlere değil, hayatta kalma mücadelesi veren sığınmacılar içinde aşılması güç, ulaşılması zor bir durum olmaktadır.

1. 4. Göçmen

Tamamen ekonomik nedenlerle veya hayatlarını maddi yönden iyileştirme amacıyla kendi ülkelerini terk eden kişiye göçmen denir. Diğer bir tanımla “*göçmen, çeşitli nedenlerle (siyasi, ekonomik, dini vs.) bağlı bulunduğu ülkeyi terk ederek yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye giden kişilere denilmektedir*” (Asar, 2004, s. 236). Göçmenlerin kabulü için her ülkenin farklı kabul ölçütleri bulunmakla beraber, göçmenler, mülteciler gibi uluslararası bir koruma alanına da sahip değillerdir. Göçmenler, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam eder, göçmen politikalarına bağlı olarak başvuruları kabul veya reddedilebilir. Bu ülkelerin bu anlamda temel bir insan hakkından kaynaklanan sorumlulukları yoktur. Göçmen; mülteci tanımında bulunan nedenlerin dışında, çoğu zaman ekonomik gerekçelerle, ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, o ülke yetkililerinin bilgi ve izniyle yerleşen kişidir.

Kimlerin göçmen olarak kabul edileceği hem 2510 Sayılı eski, hem de 5543 Sayılı yeni İskân Kanununda belirtilmiştir. Buna göre; *Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelmek, Türk soyundan gelmek,*

Türk kültürüne bağlı olmak göçmen olarak kabul için aranan temel şartlardandır “ (Kıral, 2006, s. 15).

“Göçmen olarak kabul edilebilme talebi üç ayrı şekilde yapılabilir. İlk olarak, bu kişiler, Türkiye’ye göçmen vizesi ile gelebilirler. İkinci olarak geçerli bir pasaportla yabancı sıfatıyla gelip bu konuda talepte bulunabilirler. Üçüncü olarak Türkiye’ye iltica ederek, göçmen olarak kabul edilme talebinde bulunabilir. Göçmen vizesi ile gelenler sınırdan ilk girdikleri veya nakil vasıtasından ilk çıktıkları yerin en büyük mülki amirine bir hafta içinde müracaat ederek vatandaşlık beyannamesi imzalayıp, göçmen kâğıdı almaya mecburdurlar. Göçmen olarak kabul edilenler, Bakanlar Kurulu Kararı ile hemen vatandaşlığa alınırlar ve bu tarihten sonra yabancı statüsünü kaybederler” (Doğan, 2008, s. 103).

Göçmenleri taşınmaz talepleri açısından serbest göçmen ya da iskânlı göçmen, kişi sayısı açısından ise toplu göçmen ya da bireysel göçmen olarak sınıflandırabiliriz. Serbest göçmenler, tanımda da belirtildiği üzere, Türkiye’ye yerleşmek amacıyla gelen ve Türk soyundan ve kültüründen olan kişilerdir. İskânlı göçmenler, serbest göçmenlerden farklı olarak taşınmaz yardımı alan kişilerdir. Toplu göçmenler, tanımdaki özelliklere sahip olan ve iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen aileleri kapsar. Münferit (individual) göçmenler ise, bir aileyi ifade etmektedir. Çünkü göçmenler, genellikle aile ölçeğinde gelmektedirler.

Türkiye; Afganistan, Pakistan, Hindistan, Irak, İran, Bangladeş gibi Orta ve Batı Asya ülkeleriyle Filistin, Suriye, Tunus, Cezayir, Sudan gibi Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelen göçmenler tarafından Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada veya Avustralya gibi ülkelere gitmek için transit güzergâh olarak kullanılmaktadır. Bu yönüyle Türkiye bir geçiş ülkesidir. Bunun yanında Türkiye; Moldova, Romanya, Belarus, Gürcistan, Rusya Federasyonu gibi eski Doğu Bloku ülkeleri vatandaşlarının kaçak olarak çalışmak istedikleri bir hedef ülkedir. Ayrıca Türkiye, yurttaşlarının Avrupa ülkelerine yasadışı geçişleri veya sığınma başvurusunda bulunmaları bakımından da bir kaynak ülke olarak sığınma trafiğinde yer almaktadır. Türkiye, özellikle son yıllarda aldığı tedbirlerle, yasadışı göçmenlerle etkin mücadeleler yapmış; geçiş yollarının güney (Irak-Suriye-Lübnan) ya da kuzey (İran-Kafkaslar-Ukrayna) rotasına kaymasına neden olmuştur.

1. 4. 1. Kaçak Göçmen

Kaçak göçmen gittiği ülkenin otoritelerine kendisini bildirmeden veya iznini almadan o ülkede yaşayandır. Genelde, ülkelerin ekonomik durumlarına, coğrafi konumlarına, yasal düzenlemelerine ve idari uygulamalarına göre farklı özellikleri bulunan yasadışı göçe ve insan kaçakçılığına belirgin bir tanım getirmek zordur. 2000 yılında imzalanan Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolün göçmen kaçakçılığına getirdiği tanım, bu konuda tüm dünyada kabul gören ortak bir anlayışı sağlamıştır.

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Ek Protokolün tanımlar başlıklı 3. maddesinde Göçmen kaçakçılığının tanımı şöyle yapılmaktadır. “Göçmen kaçakçılığı”, doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimi ikametgâh sahibi olmadığı bir taraf devlete yasadışı girişinin temini anlamına gelir. (Şen, 2006, s. 37)

AB Konseyinin tanımlamasında ise göçmen kaçakçılığının iki türü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bir kimsenin vatandaşı olmadığı bir üye devlete, o devletin yabancılar için yapmış olduğu giriş ve transit geçiş hukukunun ihlali suretiyle, girmesine veya transit geçişine kasten yardım etmek olarak yapılan tanımlamadır. İkincisinde ise; bir kimsenin vatandaşı olmadığı bir üye devlete, o devletin yabancıların ikamet hakkını düzenleyen hukukunun ihlali suretiyle ikamet etmesine yardım etmektir (Doğan, 2008. s.25) şeklinde yapılan tanımlamadır. Türk Ceza Kanununda ise bu tanım şöyle geliştirilmiştir:

“765 Sayılı Türk Ceza Kanununun m.201/a’ da doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yabancı bir devlet tabiiyetinde bulunan veya vatansız olan veya Türkiye’de sürekli olarak oturmasına yetkili mercilerce izin verilmemiş kimselerin Türkiye’ye yasal olmayan yollardan girmeleri veya ülkede kalmalarını, bu kişilerin veya Türk vatandaşlarının yasal

olmayan yollardan ülke dışına çıkmalarını sağlamaya göçmen kaçakçılığı denir” (Artuk, Gökçen, Yenidünya, 2005, s. 585).

1.5. Mülteci

Vatandaşlarını korumak ve gözetmek devletlerin başlıca sorumluluklarından biridir. Ancak, devletlerin çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlarını koruyamadıkları ya da korumakta isteksiz davrandıkları durumlarda, kişilerin hakları öylesine ihlal edilebilir ki, bu kişiler başka bir ülkede güvenliğe erişmek için evlerini, hatta çoğu zaman ailelerini terk etmek zorunda kalabilirler. Bu bağlamda mülteci, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesine göre şu şekilde tanımlanır; *“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslardır (Özcan, 2005, s. 13).*

Bununla birlikte mültecilerin tanımlanmasında bazı bölgesel özelliklerin ön plana çıkmasıyla yapılan tanımlar daha da genişletilmiştir.

Afrika Birliği Örgütü, 1969 yılında kabul ettiği Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşmesinde daha objektif bir yaklaşım ile 1951 Sözleşmesine ekler yapılmıştır. Bu sözleşmede mülteci; *“Kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan herkestir”²* şeklinde tanımlanmıştır.

1984 yılında, Latin Amerikalı hükümet temsilcileri ve seçkin hukukçuların düzenlediği konferans serisi ile Cartagena Bildirisi kabul edilmiştir. ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesindeki

² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2001), “Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi” [http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc\(01.04.2010\)](http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc(01.04.2010)), s. 10.

gibi, Cartagena Bildirisi de daha objektif bir yaklaşımla mültecilere ilişkin 1951 Sözleşmesindeki mülteci tanımına ilavelerde bulundu. Buna göre; *“Yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkesinden kaçan kişiler”*³ olarak tanım daha da genişletilmiştir.

İnsanlar münferit olarak kendi ülkelerinden çıkıp başka bir ülkeye gittiklerinde ve sığınma talebinde bulduklarında münferit mülteci sayılırlar. Toplu nüfus hareketlerinin olduğu zamanlarda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) veya ilgili ülkeler, tek tek herkesle görüşme yapamazlar ve ilk bakışta herkesi mülteci olarak kabul ederler. Çünkü insanların ülkelerinden çıkış nedenleri bellidir. Ancak yine BMMYK, ilgili ülkelere, göç edenlerin tamamının peşin hükümlerle göç ettiğini düşünmek yerine, her göç edenin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Böyle durumlarda ilk bakışta mültecilik söz konusudur. Diğer taraftan kişi ülkesini bir zulüm, savaş vb. sebeplerle terk etmeyip başka bir ülkeye öğrenci, turist gibi nedenlerle gidebilir. Daha sonra kendi ülkesindeki şartların değişmesiyle bulunduğu ülkede sığınma talep edip mülteci olarak kalabilir. Bu konumdakiler de yerinde mülteci (refugee surplus) olarak adlandırılır.

İrkları, dinleri, etnik ve kültürel farklılıkları veya bunun dışında diğer ekonomik sosyal yapılardan dolayı baskı ve zulme maruz kalarak yaşadıkları yerleri ve doğdukları toprakları terk etmek zorunda kalan ve kendilerince daha güvenli bölgelere veya ülkelere sığınmaya çalışan bu insanlar, hem bıraktıkları yerler dolayısıyla hem de sığınmaya çalıştıkları yer ve ülkelerde tam bir huzur ve güvene kavuşamamaktadırlar. Bu insanlar, kaçtıkları yerlerde zaten istenmeyen, sığınmaya çalıştıkları yerlerde ise bir yük, hesapta olmayan bir problem, düzeni bozan bir topluluk, istenmeyen insanlar, kimi zaman ajan, kimi zaman terörist, kimi zaman da tam bir sömürü malzemesi olarak anlaşılmışlardır.

Diğer gruplara ve bu grupların maruz kaldıkları muamelelere bakılacak olursa, mülteciler en olumsuz koşullara sahip grup olarak nitelendirilebilir. Mülteciler, emniyetten barınmaya, sağlıktan

³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2001), “Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi” [http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc\(01.04.2010\)](http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc(01.04.2010)), s. 13.

eğitime kadar birçok haktan mahrum olmalarının yanı sıra, hak etmedikleri bir Şekilde işkence ve kötü muamele ile de i içe yaşamak zorunda bırakılmaktadırlar. Anılan nedenlerden dolayı, bu tanımın içinde yer alan ilgili gruba ait insanların bazı özel haklara sahip olması gerekmektedir.

Korunmaya muhtaç statüdeki mülteciler, sonu belirsizliklerle dolu uzun yolculuklara çıkararak bazen daha iyi yaşam koşulları, bazen de adaletli bir koruma sistemi aramaktadır. Günümüz dünyasında, resmi mülteci statüsü olmayan milyonlarca insan kendi ülkeleri içerisinde, ara bölgelerde veya sığındıkları ülkelerde insanlık dışı koşullarda yaşam mücadelesi vermektedirler. Mülteci konumuna düşmüş kimseler, yetimler, dullar, tüm mağdur kişiler her türlü istismara açık koşullarda zorlu bir hayat mücadelesi ile baş başa bırakılmaktadırlar. Mülteciler desteklenmedikleri takdirde organ mafyası, misyoner kuruluşlar, insan tacirleri gibi gruplar tarafından istismar edilebilmekte; uyuŐturucu bağımlısı olabilmekte bu bağlamda suç Őebekelerine dahil edilebilmektedirler.

“BM kayıtlarına göre dünyada 50 milyon mülteci bulunmaktadır. BM bunlardan sadece 17 milyon kişiye yardımcı olmaktadır. Türkiye’de mülteciler; ya kaçak olarak bir işte çalışmak, ya da ülkeyi kaçak yollarla terk etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Son on yılda Türkiye’ye yaklaşık 500.000 kişi kaçak olarak girmiş ve yakalanarak ülkesine gönderilmiş veya Batı ülkelerine gemi ile kaçarken denizde bođulmuŐtur” (Kuçuradi, 2004, s. 16). Aslında mülteciler, insan haklarına dayalı davranmanın her yerde eksik olduğunu ve hiç de mkemmol olmayan bir dünyada yaŐadıđımızı bize göstermektedir.

Yaşanan her savaş, ardında yüz binlerce mülteci ve mağdur bırakırken, özellikle dünyanın stratejik kuŐaklarındaki bu savaşlar, ciddi insan hakları ihlallerini ve yoksulluğu da bir yaşam biçimi haline getirmektedir. Kimi bölgelerde bir yüzyılı bulan mülteci trajedisi, insanları kuŐaklar boyu mülteci kamplarına hapsederken, bazı bölgelerde bir halkın neredeyse yarıya yakınını evinden uzaklaŐtırıp, farklı coğrafyalarda, hem kendi sorunları hem de yeni gittikleri bölgelerin sorunlarıyla baş başa bırakmaktadır.

Diğer taraftan mülteci kampları, çoğu ülkede başlangıçta mağdurların sığınağı olurken, bir süre sonra onların hayatını sınırlayan birer hapishaneye dnuŐmektedir. Bu kamplar, insanlara barınak sağlamakla birlikte, her türlü güvenlikten yoksun, özgürlüklerin kısıtlandığı yerlerdir. Mülteci kamplarında, can güvenliği, gıda güvenliği ve ahlaki güvenlik tehdit altındadır. Kamplar her ne kadar

bir ülkenin idaresi altında olsa da, temelli suç yapılanmalarının oluşmasına imkân verecek şekilde otoriteden yoksundur. Bu ise insanların güvenliğini tehdit etmektedir. Bunun bir sonucu olarak mültecilerin korunması gereği ortaya çıkmaktadır. Mülteci koruması, insan haklarının inkâr edildiği ve bu yüzden insanların kaçmak zorunda kaldıkları bir durumda, insanların haklarını yeniden kazanmasının telafi edici bir yoludur. Böylece eziyet görenlere yönelik davranış biçimimiz, insan haklarına gösterdiğimiz saygı düzeyimizi ölçmenin de bir yoludur.

Türkiye'deki mevzuata göre mültecilerin ve sığınmacıların yaşamak için gönderildikleri kentlerde barınma, yiyecek ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaması esastır. Bu durum, mülteci ve sığınmacıların başta dil olmak üzere birçok değişik nedenden dolayı onlar için kısıtlı olan işgücü piyasasına katılmalarını ve kendi yaşamlarını insanca sürdürmelerini daha da sınırlandırmaktadır.

Türkiye'de mültecilere ilişkin işlemleri İçişleri Bakanlığı yürütür ve uygun görürse ilgiliye mülteci statüsü tanır. Fakat Türkiye genellikle, mevzuat gereği mülteci yerine sığınmacı işlemleri yürütmektedir. Sığınmacı işlemleri asgari 2,5 yıl olmakla birlikte bazen 7-8 yıla kadar uzayabilmektedir. Sığınmacılar genellikle asayiş problemi olmayan Orta Anadolu Kentlerine (Uydu Kentlere) yerleştirilmektedir. Türkiye'ye sığınma hareketi en fazla Asya ve Afrika ülkelerinden olmaktadır.

Kesin sayısı bilinmemekle birlikte ülkemizde 17-19 bin arasında mülteci yaşamaktadır. Vatandaşlık bağına bağlı olmaksızın Türkiye'de önemli sayıda insan, mülteci olarak bir dizi sorunla yaşamaya devam etmekte; bu sorunların büyük bir kısmı da hayati önem taşımaktadır.

Tüm bu tanımların yanı sıra, günümüzde sığınma nedenleri daha çok siyasi nitelikteki "zulüm" kaynaklı olsa da; önümüzdeki yıllarda küresel ısınma, doğal afetler gibi nedenlerle insanların yerlerini değiştirmek zorunda kalacak olmaları nedeniyle "iklim mültecileri"⁴ kavramının da ortaya atılacağı kuşkusuzdur.

⁴ Küresel Bir İnsan Hakları Sorunu: İklim Mültecileri, (2007),s. 2 <http://www.ihad.org.tr/raporlar.php> (22.04.2010)

İklim mültecileri terk ettikleri bölgelere, iklim değişiminde yaşanan “yaşama elverişsiz koşulların” oluşturduğu etkinin büyüklüğüne bağlı olarak bir daha hiç dönemeyebilirler. Çünkü ülkelerdeki çatışma ortamı yerini toplumların ihtiyaç duyduğu barış ve huzur ortamına bırakabilmesine karşın, küresel iklimde yaşanan değişimlerin eski halini alması imkânsızdır. İnsanoğlu doğada yaptığı tahribatın büyüklüğünün farkına vardığında yeryüzünün bir kısmında ya da genelinde tarıma, sulamaya ve yaşama elverişsiz bir dünya oluşabilir. Böyle olunca dünyamız iklim mültecileriyle karşılaşacaktır.

Günümüzde mevcut savaşlar, çatışmalar ve baskılar sonucu zaten zorunlu göçe uğrayan binlerce göçmen, sığınmacı ve mülteci bulunmaktadır. Mevcut durumdaki sığınmacı ve mültecilerin sorunları için çözüm beklenirken iklim değişikliği yüzünden mülteci durumuna düşecek yüz binlerce sığınmacı dalgaları karşısında uluslararası toplumun ve ülkemizin nasıl hareket edeceği belli değildir. Gerekli tedbirler alınmadığı takdirde gelecekte iklim mültecilerinin çokluğu karşısında dünyamızda siyasal ve ekonomik sorunların yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Tüm bunlara ek olarak mülteciler için açılacak yeni kamplarda; içme suyu, yeterli yiyecek, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını da zorlaştıracaktır. Bu durum zaten sınırlı olan kaynakların kullanımını daha da sorunlu hale getirecektir. Ama bunlardan daha da önemlisi iklim mültecilerinin sığındıkları ülkelerde insan hakları ihlalleriyle dolu belirsiz bir geleceğin içinde kendilerini bulmaları tehlikesinin varlığıdır.

1. 5. 1. Mülteci Olma Koşulları

Uluslararası birçok sözleşmede yer alan tanımlar ışığında, mülteciliği açıklayan en önemli özellik; insanların zorunlu nedenlerle yaşam alanlarını terk ederek kendilerini daha güvende hissettikleri ülkelere gitmek istemeleridir. İsteme nedenleri olarak ülkelerinde maruz kaldıkları zulüm, ırk, din, tabiiyet ve farklı sosyal gruba mensubiyetin yarattığı baskıları sayabiliriz. Bu nedenlere siyasi düşünce farklılıkları, yaşam biçimi ve kimlik farklılıkları da eklenebilir.

En önemlisi de mültecilerin, istenmeyen bir durumdan kaçarken gittikleri yerlerde de birçok haklarından mahrum kalmalarıdır. Bu temel haklara bakacak olursak;

- Yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı
- Yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı
- İşkence ya da zalimane, insani olmayan, onur kırıcı ceza ya da muameleye maruz bırakılmama hakkı
- Vicdan ve din özgürlüğü
- Keyfi tutuklanmaya, gözetim altına alınmaya maruz bırakılmama hakkı
- Özel yaşam, aile, ev konusunda keyfi müdahaleye maruz bırakılmama hakkı
- Düşünce ve ifade özgürlüğü
- Eğitim hakkı
- Kölelik ya da kulluk altında bulundurulmama hakkı
- Sığınma talebinde bulunma ve bundan yararlanma hakkından söz edebiliriz.

İşte maruz kaldıkları bu durum dolayısıyla mültecilerin bir grup olarak insan haklarının talep ettiği olanaklardan yararlanabilmeleri için bazı haklara sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle 1951 ve 1967 protokollerinde mültecilere gittiği ülkelerde nasıl davranılması gerektiği ile ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Diğer taraftan bir kimsenin mülteci olarak kabul edilebilmesi için:

- Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle,
- Vatandaşı olduğu ülkede zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyuyor olmasından,
- Bu korku nedeniyle vatandaşı olduğu devletin korumasından yararlanamıyor ya da bu devletin korumasına sığınmak istemiyor olması,
- Vatandaşı olduğu ülkenin sınırları dışında bulunması ve zulüm korkusu nedeniyle, ülkesine dönemiyor olması, gerekmektedir.

Odman'a göre, "Bir kişinin mülteci olduğunun kabulü için, öncelikle kendi ülkesini terk etmiş olması veya ülkesi sınırları dışında olması, diğer bir ifade ile yabancı konumunda olması gerekir. Ayrıca, bu kişinin baskı ve zulüm korkusu altında olması gerekir. Baskı ve zulüm korkusunun kaynağını oluşturan nedenler, ırk, din, milliyet, siyasi düşünce ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet gibi, kişisel veya siyasal veya adi veya siyasi suçlar olabilir" (aktaran Doğan, 2008, s. 106). Bu tanımın yanı sıra birçok kavramın tanımında olduğu gibi ilgili "*sözleşmenin tanımında bu nedenler arasında savaş korkusu, askeri, ekonomik ve doğal afet nedenlerine yer verilmemiş olması eleştirilmektedir*" (Doğan, 2008, s.106). Çünkü mülteci akınlarını yaratan temel nedenler arasında bu nedenler başta yer almaktadır. Bu durumda ülkeler bu nedenlere dayalı olarak kendilerine başvuran kişilere mülteci statüsünü vermek ya da vermemek özgürlüğüne sahip olmaktadır.

1. 6. Sığınmacı

"Vatandaşı olduğu ülkede meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan istifade etmek istemeyen, bir ülkeye sığınan ve o ülkeden mülteci statüsü talep eden yabancı anlamına gelir" (Doğan, 2008, s.108). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sığınmacı, mülteci statüsü almak üzere herhangi bir ülkeye başvuruda bulunan ancak başvurusu henüz karara bağlanmamış kişileri gösterir. Bu kapsamda henüz başvuruda bulunmamış kimseler de sığınmacı olarak kabul edilirler. Sığınma talebi geri çevrilen kimseler sığınmacı olarak nitelenemeyeceğinden, sığınmacı sıfatını kullanabilmek için kişi endişelerinde ve korkularında haklı olmalıdır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin, 14. maddesinde, "*Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda, başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır*" (Gemalmaz, 2005, s. 351) denilmektedir. Buna rağmen Türkiye, Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci, diğer coğrafyalardan gelenlere ise sığınmacı statüsü vermektedir. "*Sığınma hakkı, T.C. Anayasası'nda bir temel hak olarak*

yer almazken, bazı ülkelerin anayasalarında, baskı ve zulüm karşısında kalmış yabancıların yararlanabilecekleri bir hak olarak kabul edilmiştir” (Aybay, 2005, s. 100). Bununla birlikte Türkiye'nin çeşitli nedenlerle sığınma talep edenlere kapılarını açık tuttuğu ortadadır. Her ne kadar coğrafi sınırlama uygulansa da Avrupa dışından gelen sığınmacıların da 1994 İltica Yönetmeliği gereği makul sürelerde ülkede kalmalarına izin verilmektedir. Üçüncü bir ülkeye gitmek üzere Türkiye'den geçici sığınma talebinde bulunan yabancıların, talepleri halinde öğrenim ve çalışma haklarına erişimleri sağlanmaktadır. Ayrıca sığınmacılar, genellikle asayiş problemi olmayan Orta Anadolu kentlerine (uydu kentlere) yerleştirilmektedirler. Tüm bu olumlu yaklaşımlara karşın, Türkiye'de sığınma sistemini tam anlamıyla temel hak ve özgürlükler eksenine taşıyacak genel bir yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin, Batılı devletlere sığınma arayışında olan kişiler için geçiş yolunda yer aldığı gerçeğinin yanı sıra, son yıllarda ortaya çıkan ve Türkiye'yi daha fazla ilgilendiren bir eğilim dikkat çekmektedir. Türkiye gerek ülke olarak gerek komşularında yaşanan gelişmelerden dolayı, ulaşılmak istenen ülkeler kapsamında yer almaktadır. Türkiye'ye, sığınma talebiyle gelmiş ya da sığınma başvurusu kabul edilmiş birçok sığınmacının ülkede yaşamaya başladığı görülmektedir.

Sığınılan ülkede sığınmacılara yönelik nasıl bir sistemin olduğu büyük önem taşımaktadır. Sığınmacılara karşı uygulanacak sistemin, insan haklarına, insan onuruna uygun, sığınmacıları tüm gereksinimleriyle kucaklayacak bir sistem olması gerekmektedir. Ardından mülteci olup olmadıklarını öğrenme süreci devreye girer ki, bu süreç birçok ülkede uzun, sancılı ve sonu bilinmez bir bekleme haline dönüşür. Aslında bu sürecin mümkün olduğunca rahatlatıcı bir ortamda geçmesi beklenir. Ancak günümüz uygulamalarındaki tablo henüz beklentilerin çok uzağındadır.

1. 7. Vatansızlar

“Türk vatandaşlığı Anayasamızın 66. maddesinde ‘Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür’, ‘Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk’tür’ şeklinde tarif edilirken, 403 sayılı Türk vatandaşlığı Kanununda, ‘Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlarıdır’ şeklinde tanımlanmıştır.”

Vatansızlık sorunu dünyanın kimi bölgelerinde daha yaygın olabilmektedir. Özellikle menşe açısından farklı ailelerin çocukları ya da doğdukları ülkenin vatandaşlığını alamadıkları için ailesinin menşe ülkesinin dışında doğan çocuklar arasında önemli bir sorun teşkil edebilmektedir. Mültecilerin durumuna benzer şekilde, vatansız kişiler de yeterli koruma alamadıkları için göçe zorlanabilmektedirler.

“1994 yılında BMMYK Yürütme Komitesi, vatansızlığa ilişkin 1954 ve 1961 sözleşmelerine katılımı teşvik etmek amacıyla; eğitimler düzenlemek ve sorunun boyutlarına ilişkin sistematik bilgi edinmek yollarıyla, BMMYK'nın vatansız kişilerle ilgili çalışmalarını arttırması çağrısında bulunmuştur. Halen devam etmekte olan çalışmanın sonuçları dünyanın dört bir yanında milyonlarca vatansız kişi olabileceğini ortaya koymaktadır” (Kalabalık, 2009, s. 80).

Vatansızlık (uyrukluk), vatansızlığın azaltılması ve mültecilerin korunmasıyla ilgili pek çok uluslararası sözleşme kabul edilmiştir. Bunlar arasında, Vatansızlığın Azaltılması Sözleşmesi, Vatansız Kişilerin Hukuki Durumu Hakkında BM Sözleşmesi, Mültecilerin Statüsü İle İlgili Sözleşme, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol ve Yaşadıkları Ülkenin Uyruğunda Olmayan Bireylerin İnsan Hakları Üzerine Bildirge sayılabilir.

“Vatansızlar hakkındaki, 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Hukuki Durumu Hakkında BM Sözleşmesini, Türkiye halen onaylamamıştır” (Doğan, 2008, s. 108). Bu Sözleşme ise vatansız tanımlamasını, *“kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi”* şeklinde yapmaktadır. *Bu Sözleşmeye göre vatansızlarda yabancı ile aynı hukuki statüye sahiptir* (Doğan, 2008, s. 109). Yabancılar ve vatansızların yasa önünde aynı statüye sahip olmalarına karşın, hakların eşitlik içinde uygulandığını söylemek mümkün değildir. Yabancıların gittikleri ülkelerde kendi ülkelerinin tabi olduğu uluslararası anlaşmalara göre birtakım haklarının bulunmasına karşın, *“Vatansız kişiler, hiçbir devletin vatandaşı olmadıkları için bu haklardan da yararlanmamaktadırlar. Ayrıca, vatansız kişilerin sınır dışı edilmesinde, kendisini kabul etmesi gereken bir devlet olmadığından bir takım problemler yaşanmaktadır.”* (Doğan, 2008, s.109).

1. 8. Ülkesinde Yerinden Edilen Kişiler (Dâhili Mülteciler)

Nisan 1998 tarihinde, BM İnsan Hakları Komisyonuna sunulan, BM Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Kılavuz İlkelerde tanımlandığı üzere “Silahlı bir çatışma, genel şiddet, insan hakları ihlalleri ya da doğal ya da insan yapımı felaketler nedeniyle yaşadıkları yerlerden kaçmak ya da buraları terk etmek zorunda kalmış, ancak, uluslararası olarak tanınmış hiçbir devlet sınırını geçmemiş kişilerdir.”⁵ Kavram aslında mülteci tanımındaki siyasi ölçüleri taşımakla birlikte, vatandaşı olduğu ülkenin dışına çıkmamış veya çıkamamış kişileri ifade etmektedir. Bu açıdan sorunları, mültecilerin korunma ihtiyaçları ile aynıdır, ancak bu kişiler bir sınır geçemedikleri için 1951 Cenevre Sözleşmesi ve UNHCR Tüzüğü kapsamına girmemektedir.

“Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı’na uygun şekilde doğal afet gibi olağanüstü hallerde insani yardım ve mülteciler ile ülke içinde yerinden edilenlere yardım konusunda münferiden ve işbirliği içerisinde sorumluluk sahibidir. Her devlet, kendi imkânları doğrultusunda bu amaca hizmet etmelidir. Dünya Gıda Programı (WFP) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), UNICEF ve FAO bu alanda çok önemli rollere sahiptir ve bu roller güçlendirilmelidir” (Uyar, 2006, s. 214). Kişilerin kendi ülkeleri içinde istekleri dışında yer değiştirmesi, son dönemlerde dünyada sıklıkla görülen bir durumdur. Söz konusu hareket, doğal veya insanların yol açtığı felaketler, silahlı çatışma veya genel şiddet durumları gibi çok çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmektedir.

Özellikle silahlı çatışmalar, genel şiddet halleri, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan ürünü felaketlerin etkilerinin sonucu olarak veya bunları engellemek üzere evlerini terk etmek zorunda kalan ve uluslararası anlamda tanınmış bir devlet sınırını geçmemiş kişiler bu tanıma girmektedir. Ülkesinde yerinden edilen kişiyle mülteci arasında temel hukuksal farklılıklar vardır. Bu farklılık kaçmak zorunda kalma nedenlerinden kaynaklanmamaktadır. Her iki gruptaki kişiler genellikle aynı yerinden edilme nedenlerinden etkilenirler. Ancak hukuksal statü olarak mültecilere tanınan

⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2001), “Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi”, s. 24, <http://www.unhcr.org.tr>, (05.04.2010)

uluslararası kurallara tabi olmayacaklardır. Çünkü kişi ancak uluslararası bir sınırı geçtiğinde mülteci olur. Diğer yandan ülkesinde yerinden edilen kişi, kendi ülkesi sınırları içerisindedir.

II. BÖLÜM

2. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ BAĞLAMINDA GÖÇ OLGUSU, SIĞINMACILIK ve MÜLTECİLİK

İnsan hakları bağlamındaki ilk adım, 1215 yılında ‘Hürriyetlerin Büyük Beratı’ yani ‘Magna Charta Libertatum’ adlı belge ile dönemin İngiliz Kralı John tarafından İngiltere’de atılmıştır. 18. yüzyılda bu akım kendisini 1776 yılında 4 Temmuz Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile duyurmuş ve ardından diğer ülkelere de yayılmıştır. Daha sonra 1789 yılında Fransız İhtilali ile ilk İnsan Hakları Bildirgesi yayımlanmış olup, 19. yüzyılda bu belgeye kişisel hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik haklar da eklenmiştir. Son olarak “*BM Şartı (md.10) uyarınca, kendiliğinden bağlayıcı özellik taşımayıp, sadece tavsiye niteliğinde karar almakla yetkilendirilmiş olan BM Genel Kurulu tarafından 10/12/1948 tarihinde 217 A (III) sayılı kararla kabul ve ilan edilen “Evrensel İnsan Hakları Bildirisi” (Universal Declaration of Human Rights), insan haklarının İkinci Dünya Savaşı sonrası evrede uluslararası düzeye taşınmasının en önemli ve temel belgesi işlevini görmüştür*” (Gemalmaz, 2005, s. 348).

Bu Bildiri, 10 Aralık 1948 tarihinde, 56 BM üyesi devletin, 8 çekimser oyuna karşılık 48 olumlu oyu ile kabul edilmiş olup, oylamada hiçbir devlet ret oyu kullanmamıştır. İlgili oylamada Türkiye, Evrensel Bildiriye olumlu oy veren devletlerden birisi olmuştur. “*Türkiye, Evrensel Bildiri’ye ilişkin olarak, 06/04/1949 tarih ve No.3/9119 sayılı “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” çıkarmış ve bu karar uyarınca Evrensel Bildirinin resmi Türkçe çevirisi yayımlanmıştır, (RG, 27/05/1949, s.7217)*” (Gemalmaz, 2005, s.348).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, aslında yüzyıllar boyunca süren mücadelelerin ve insan haklarının gerçekleşmesi yolundaki uzun çabaların bir sonucudur. Daha önce her ülkede insan hakları konusunda siyasal iktidarın sınırlandırılması yolunda çok önemli mücadeleler olmuştur. Bunların bir

bölümü, ulusal belgelere bağlanmıştır. 1215 Magna Charta Libertatum, 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirgesi, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, bizde de 1839 Gülhane Hattı Hümayunu ya da Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, bu ulusal belgelere örnek olarak gösterilebilir.

“İHEB’in mimarlarından R. Cassin Bildirgeyi bir mabede benzeterek tasvir etmektedir: mabedin ön cephesini insanlık denilen ailenin birliği oluşturmaktadır. Temelde, Beyannamenin ilk iki maddesinde ifade edilen 4 ilke bulunmaktadır: hürriyet, eşitlik, ayırım yapmama ve kardeşlik. Mabedin çatısını destekleyen eşit önemde 4 sütun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi şahsi hürriyetler, ikincisi bireyin kendisi dışındaki dünyayla ilişkileri, üçüncüsü bireyin manevi melekeleri ve dördüncü sütun da iktisadi, toplumsal ve kültürel hakları temsil etmektedir. Binayı taçlandıran çatı da bireyle toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen 23. ve 30. maddelerdir” (Çağırın, 2006, s. 85).

30 maddeden oluşan İHEB hazırlanırken, pek çok maddede (m.2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14/1, 15, 17, 18, 19, 20, 21/1 ve 2, 22, 23, 24, 25/1, 26/1, 27, 28 ve 29/1) hakkın sahibi olarak “herkes” ya da “hiçbiri” kavramları kullanılmıştır. Bu da İHEB’in evrenselliğini ortaya koymaktadır. Yapılan bu tez çalışmasında ileriki bölümlerde de görüleceği üzere ana bildirge olarak İHEB’in kullanılması bu nedenden dolayıdır.

Uluslararası insan hakları hukukunun kaynağı veya bir başka ifadeyle doğum belgesi mahiyetindeki İHEB, ele aldığı birçok konu içerisinde göç olgusu içindeki kişilere de yer vermiştir. Öyle ki, İHEB’in 13. maddesinde; *“Herkes, her bir Devletin sınırları içerisinde seyahat etme ve yerleşme/(ikamet etme) özgürlüğü hakkına sahiptir. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılma/(çıkma) ve ülkesine dönme hakkına sahiptir”* (Gemalmaz, 2005, s. 351), ibaresi bulunmaktadır. Fakat yer değiştirmiş kişileri olumsuzluklarla dolu uzun bir süreç beklemektedir. Bu süreç dahilinde birbirinden farklı ve zorlu çeşitli olumsuzluklar zaten bir çıkmazda olan kişiler için daha da çekilmez bir hal almaktadır. Bu olumsuzluklar kimi zaman yer değiştiren kimselerin kendisinden kaynaklanırken kimi zaman da yeni karşılaştıkları ve hakkında hiçbir şey bilmedikleri zorlu koşullardan kaynaklanmaktadır.

Birbirinden farklı ve oldukça zorlu bu olumsuzlukların asıl nedeni daha çok güvenlik konularındaki belirsizlikte kendisini göstermektedir. Sorun güvenlik bağlamında değerlendirilince,

çözüm noktasında da güvenlik alanında alınması gerekli tedbirler ön plana çıkmaktadır. Bu da birtakım basmakalıp önyargılardan beslenerek temel hakların askıya alınmasına zemin hazırlamaktadır. Göçmenlerin kabul edildiği ülkedeki halka, bu kimseler adeta potansiyel suçlu olarak gösterilmektedir. Özellikle yaşananları aktaran medya, göç edenleri sanki göç kabul eden ülke halkına musallat olan bir düşman olarak sunmaktadır.

Göç olgusu içerisinde kendisine yer bulan mülteci ve sığınmacı kavramlarından da yine İHEB'in 14. maddesinde; *“Herkes, zulümden kurtulmak için başka ülkelerden sığınma/(iltica) talep etme ve sığınmacı/(mülteci) muamelesi görme hakkına sahiptir”* (Gemalmaz, 2005, s. 350) denilerek söz edilmektedir. Bu maddenin bir gereği olarak tüm sığınmacıların uluslararası alanda eşit haklara sahip olması gerekmektedir. Aksi düşünülürse, her bir devletin ilgili maddeyi kendisine göre yorumlamak suretiyle kullanılamaz hale getirmesi söz konusudur. Dünyanın pek çok ülkesinde kimlerin ülkeye giriş yapabileceklerine, kimlerin de sınır dışı edileceklerine, son derece karmaşık yasal işlemler ve kimi zaman da yetkililerin katlanılamaz keyfi uygulamaları sanki karar vermektedir.

İnsan hakları alanında İHEB ne ise mültecilik alanında da Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Sözleşme odur. Sonraları Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin 1967 Protokolü ile bu Sözleşme daha da geliştirilmiştir. Bundan sonraki bölümde bu Sözleşmeler ışığında sığınmacılık ve mültecilik konuları irdelenecektir.

2.1. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Tarihli Sözleşme ve Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin 1967 Tarihli Protokol

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği statüsü çerçevesinde, Yüksek Komiserliğin mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma ve yardımın sağlanması ile ilgili uygulamalar ve bölgesel düzenlemeler dışında, mülteci kavram ve statüsünü belirleyen yegâne uluslararası düzenleme, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve sonrasında geliştirilen 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin Protokoldür. 1951 Cenevre Sözleşmesi, Avrupa

Devleti olan 26 ülkenin katılımıyla Cenevre’de bulunan Birleşmiş Milletlere ait ofiste 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiştir. Ancak Sözleşme 1953 yılında 6 Avrupa devletinin onaylamasıyla yürürlüğe girebilmiştir. Özellikle zaman ve coğrafi kısıtlama nedenleriyle çoğu zaman eleştirilen bu Sözleşme, 1967 yılında zaman ve coğrafi kısıtlama kaldırılarak yeniden onaylanmıştır. 1967 Protokolü, 1951 Cenevre Sözleşmesinin ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte ondan bağımsız bir belge olma özelliğini taşımaktadır. Her ne kadar da 1967 Protokolü, 1951 Cenevre Sözleşmesinin geliştirilmiş hali olsa da, gelinen nokta henüz arzu edilen seviyede değildir, konuya ilişkin haklar hem geliştirilmeli ve hem de azami derecede uygulanabilmelidir.

Türkiye, söz konusu Sözleşmeyi hazırlayan ve ilk imza eden devletlerden biridir. Bununla birlikte, Türkiye, sözleşmeye on yıl gibi gecikmeli olarak, 29 Ağustos 1961 tarihli ve 359 sayılı onay kanunu ile; 1967 Protokolüne ise, 1 Temmuz 1968 tarihli ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile katılmıştır. Diğer taraftan içinde Türkiye’nin de bulunduğu *“Taraflar Devletler Sözleşmeyi imzalama, onaylama ya da katılım aşamasında, Sözleşme (md1/B,1) hükmü uyarınca, maddede geçen ‘1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar’ ifadesinin, (a) ‘Avrupa’da 1 Ocak 1951’den önce vuku bulan olaylar’ olarak mı, yoksa (b) ‘Avrupa’da ya da herhangi bir başka yerde 1 Ocak 1951’den önce vuku bulan olaylar’ şeklinde mi anlaşılacağı hususunda bir beyanda bulunma yetkisine sahiptirler. Nitekim Türkiye, katılma işlemini yaparken eklediği beyan ile bu seçeneklerden (a) şıkkını tercih ettiğini belirtmiştir. 1951 tarihli Sözleşmeye taraf olup da coğrafi sınır kaydı imkânını kullanan dört devlet (Kongo, Madagaskar, Monako ve Türkiye) vardır. Diğer tüm devletler (b) şıkkı yönünde beyanda bulunmuştur”* (Gemalmaz, 2005, s. 640).

Türkiye, söz konusu sözleşmenin 42. maddesinde kendisine yer bulan “Her Devlet, imza, tasdik veya katılım esnasında sözleşmenin 1, 2, 4, 16, 33 ve 36–46 maddeleri haricindeki maddeler hakkında kısıtlayıcı kayıtlar beyan edebilir” hükmü dahilinde, içerisinde bulunduğu bölgeyi ve bu bölgenin koşullarını da göz önünde bulundurarak, mülteciliğin her açıdan belirlenmesi yönünde öngörülen seçme hakkını kullanarak (coğrafi kısıtlama ile) sadece Avrupa’dan Türkiye’ye gelme şeklinde sığınma talep etmek isteyen kişileri sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini 359 sayılı Kanunla yayımladığı deklarasyonda belirtmiştir (Türkiye’ nin İltica ve Göç Alanındaki Ulusal Eylem Planı, 2005, s. 9). Ancak son zamanlardaki yoğun Avrupa Birliği tam üyelik gündemi

nedeniyle Türkiye, yıllardır sürdürdüğü bu kısıtlamayı tedrici de olsa kaldırabileceğine dair taahhütlerde bulunmaktadır. Fakat bu taahhütlerle ilgili henüz herhangi bir hukuksal çalışma söz konusu değildir. Yalnız 2005 tarihli, 'Türkiye'nin İltica ve Göç Eylem Planı'nda Türkiye, birtakım düzenlemelere dair planlamalarını ortaya koymuştur. Bu bile göç ve alt başlıkları olarak mülteci ve sığınmacı kavramları için ileriye dönük de olsa atılmış olumlu bir adımdır. Ancak ne var ki Türkiye bu adımları atmak konusunda hem geç kalmakta hem de insan haklarına dayalı hukuk oluşturmakta isteksiz davranmaktadır. Türkiye'nin ilgili sözleşmeyi coğrafi çekince şartı ile yani (a) şıkkı ile kabul etmesi hakkındaki görüş ve beklentilerle ilgili kanaatimize üçüncü bölümde yer verilmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere 1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci hukuku düzenlemeleri açısından bir ilk olarak değerlendirilmektedir. Bu sözleşmeden önce mültecilere yönelik hukuk kuralları daha çok teamüllerden veya bazı önemli ülkelerin iç hukukuna dayanan hukuksal düzenlemelerden ibaretti. 1951 Cenevre Sözleşmesi, asıl olarak II. Dünya Savaşının Avrupa'da yarattığı mülteci sorununu çözmeye yönelik bir sözleşmedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de bu sözleşmenin gereklerini yerine getirebilmek için geçici olarak kurulmuştur. Siyasi gelişmeler ve çeşitli gereklilikler dolayısıyla bu sözleşme her beş sene bir yenilenmiştir.

Mülteciler için oluşturulan 1951 Sözleşmesi ve daha da genişletilmiş haliyle 1967 Protokolü, mültecileri güvenlik altına almayı hedefler. Bu çerçevede Sözleşmeye taraf olan ülkeler ve bunun için kurulmuş mekanizmalar, ayrımcılığa uğramamalarını, din özgürlüklerini, Sözleşmeye taraf devletlerin sınırlarındaki mahkemelere özgürce erişimlerini, çalışma haklarını, barınma haklarını, eğitim haklarını, kamu yardımı alma haklarını, sınırlar içinde hareket özgürlüğünü, ülkesine geri gönderilmeme garantisini mülteciye taahhüt eder. Bu noktada Cenevre Mülteciler Sözleşmesinin gelişimini ve değerlendirilmesini yaparken Avrupa Birliği ve Türkiye'nin tutumunu ayrıca belirtmek gerekir.

1951 Cenevre Sözleşmesini değerlendirirken iki konu önem arz etmektedir. Birincisi, özellikle Türkiye tarafından sıkı sıkıya vazgeçilmeyen bir olgu olan coğrafi kısıtlamadır. Bu sözleşme ile sözleşmeye taraf olacak ülkelere, sözleşmenin yükümlülükleri ya sadece Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı mülteci konumuna düşmüş kişilere karşı ya da mülteci üreten tüm kriz bölgeleri esas olmak üzere kullanma imkânı tanınarak düzenlenmişti. 1967'de New York'ta imzalanan bir protokol

ile taraf ülkelere söz konusu coğrafi kısıtlamayı kaldırma imkânı tanınmıştır ve günümüzde Monako, Madagaskar, Kongo ve Türkiye dışında bu maddede öngörülen coğrafi kısıtlamayı uygulayan ülkenin kalmadığı görülmektedir.

İnsan hakları savunucularının ve sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin bu konuya bakış açısını eleştirmelerindeki en önemli etkenleri iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan ilki, 1951 yılı Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekinceyle kabul ederek imzalamış olması, diğeri ise 1951 yılından bugüne 82 Anayasası da dahil olmak üzere iç hukukumuzda sığınmacı ve mültecilerin hukuksal durumunu belirtir yasal çerçevenin tam manasıyla çizilememiş olmasıdır. Konu ile ilgili gerek anayasa maddeleri, gerekse kanun hükmündeki kararnamelerde konuya ilişkin herhangi bir hükme rastlanılmamış olmasından dolayı ülkemizin bu konuya ilişkin resmi bakış açısının insan hakları kavramının dışında olduğunu görmek pek de zor değildir. Ancak, Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum kapsamında, sonraki bölümlerde de ele alınacak olan 1994 İltica Yönetmeliğinin yürürlüğe konulmasıyla yetinilmiştir.

İkinci önemli nokta ise “non-refoulement” prensibi, yani sığınma talebinde bulunan ve sonra da mülteci statüsü tanınmış kişilerin, hayatlarının tehdit altında olacağı yerlere geri gönderilmemesi yükümlülüğüdür. Ülkesinin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen mülteci için uluslararası koruma sağlanmaktadır. Bu çerçevede düzenleme getiren 1951 Cenevre Sözleşmesi ile devletler, kendi ülkelerine dönmeleri halinde, kimlikleri ve inançları nedeniyle insan hakları ihlallerine uğrama riski altında olan kişileri korumak zorundadır. Her şeyden önemlisi, bu kişiler zorla geri gönderilmemelidir. Çünkü mültecinin, ülkesini, devletin kendisini ciddi insan hakları ihlallerine karşı korumaması ya da koruyamaması nedeniyle terk eden kişi olduğu unutulmamalıdır. Bu yükümlülük, 1951 Cenevre Sözleşmesinin ötesine taşmış ve uluslararası hukukta 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olmayan ülkelere de yükümlülük getiren bir norm olmuştur. Afrika ya da Latin Amerika ülkelerinin de 1951 Cenevre Sözleşmesi gibi kendi bölgelerine uyarlanmış birtakım bölgesel uluslararası sözleşmeleri bulunmaktadır.

Son olarak söz edilmesi gereken hukuksal bir gelişme ise, geçtiğimiz yıllarda Avrupa Birliğinin gündeme getirmiş olduğu mevzuattır. Bu mevzuat özellikle Türkiye'yi ve Avrupa Birliği etrafındaki diğer coğrafyaları sıkıntıya sokmaktadır. Çünkü söz konusu mevzuat, bir anlamda, bir

“Kale Avrupa’sı” yaratma istemiyle hazırlanmıştır. 90’lı yıllara kadar Avrupa ülkeleri mültecilik sorununun Avrupa Birliğini ilgilendiren başlıca sorunlardan biri olduğunu düşünmüyordu. Sadece Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi konuyla ilgileniyordu. Ele alınan konular o dönemde öncelikli olarak insan hakları ile ilgiliyken, şimdilerde ise gittikçe toplumların korunması konusuyla, güvenlik konusuna yönelmiş bulunmaktadır. Bu nedenle bu mevzuat, hem Avrupa Birliğine ulaşmayı tercih eden sığınmacıların işlerini güçleştirmekte hem de bu sığınmacıların Avrupa Birliğine komşu coğrafyalarda yığılmasına ve o devletlerin de konuya daha güvenlikçi bir perspektiften bakmasına neden olmaktadır.

2.2.Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Sığınmacı ve Mültecilerin Korunmasına İlişkin Önemli Haklar

Mültecilerin korunmasına dair haklar, birçok uluslararası sözleşmede kendisine yer bulmuştur. Bu sözleşmelerin başlıcaları olarak, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (MSHS), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (Amerikan İHS) ve Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Şartı (Afrika İHHS) gösterilebilir. İlgili sözleşmeler mültecilerin hakları konusunu benzer amaçları olan farklı çerçevelerde değerlendirmiştir. Bu bağlamda ana başlıklar halinde ortaya konulan bu haklar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

İnsan hakları kavramı değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Yapılan tanımların ortak öznesini “insan” oluşturmaktadır. İnsan hakları, insanların toplumsal statü, ırk, dil, din vb. özelliklerinde bağımsız olarak sadece insan olmalarından dolayı sahip olduğu haklar olarak dile gelmektedir. Ortak öznesi insan olan insan haklarının ortak değerleri de bulunmaktadır. Bunlar evrensellik ve eşit muamele görme ilkeleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında insanlığın ortak sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların çözüm yolunun, şiddetin ve zulmün yer almadığı paydalar olması gerekmektedir. “Çünkü insan hakları sorunları, insanların ortak sorunlarıdır” (Kuçuradi, 2004, s. 9).

İnsan haklarının evrenselliği ve insan onuruna yaraşır muamele görme ilkeleri ışığında, mültecilerin ve sığınmacıların da insan olmalarından kaynaklanan birtakım hakları bulunmaktadır ve bu haklar çeşitli sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Uluslararası kabul görmüş olan, mültecilerin ve sığınmacıların göç etmek zorunda oldukları ülkeler tarafından korunmasına ilişkin önemli haklar ve bu haklara ilişkin sözleşme hükümlerine aşağıda ayrıca yer verilecektir. Ancak bu hakların ayrıntılarına geçmeden önce ana başlıklar halinde bu haklardan söz edilecek olursa (Kalabalık, 2009, s. 81):

- *Ayrımcılık yapılmaması,*
- *Yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı,*
- *Sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkı,*
- *İşkence ya da zalimane, insani olmayan, onur kırıcı ceza ya da muameleye maruz bırakılmama hakkı,*
- *Kölelik ya da kulluk altında bulundurulmama hakkı,*
- *Yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı,*
- *Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü,*
- *Özel yaşam, aile, ev konusunda keyfi müdahaleye maruz bırakılmama hakkı,*
- *Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı,*
- *Sosyal güvenlik hakkı (eğitim, beslenme, giyim, barınma, sağlık),*
- *Ülke sınırları içinde hareket hürriyeti,*
- *Toplumun kültürel yaşamına katılma hakkı,*
- *Zulüm riski olan yere geri gönderilmeme hakkı.*

2.2.1. Ayrımcılık Yapılmaması

İHEB'in 2. maddesinde; "Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım

gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz” (Gemalmaz, 2005, s. 350), denilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, kişi kavramı her bir insan için kullanılmış olup, mülteciler de bu kapsam dahilinde değerlendirilmelidirler. Çünkü mültecileri diğer insanlardan ayıran en belirgin özellik yer değiştirmiş olmalarıdır ve bu onların diğer insanların sahip olduğu haklardan muaf tutulacakları anlamına gelmemelidir.

Ayrımcılık yapılmama ilkesi İHEB’in ve insan haklarının kendine has özelliklerinin kaynağını oluşturmaktadır. İnsan haklarının evrensel olma ve ayırım yapmama niteliği çok net bir şekilde İHEB tarafından ortaya konulmuştur. Her insan yaşadığı ve göç ettiği ülkede kendisine eşit muamele edilmesini ister. Herkesin eşit muamele görmesi ise ayrımcılığın her türünün kaldırılmasına bağlıdır. Bunlar cinsiyet ayrımcılığı, ırk ayrımcılığı, din ayrımcılığı, dil ayrımcılığı ve son olarak da fikir ayrımcılığıdır. Kaldı ki Amerikan İHS madde-1, MSHS madde-2/1, AIHS madde-14 ve Afrika İHHS madde-2 de yukarıda sözü edilen maddelerin benzerleri olarak ayrımcılık yasasını kendisine konu edinmiştir. Yukarıda görüleceği üzere ister uluslararası olsun ister bölgesel olsun tüm sözleşmelerde ırk, renk, cinsiyet, din, dil, siyasi veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, mülk, doğum ve diğer statü ayırımı gözetilmeksizin her devletin ülkesinde yaşayan ya da yaşamak için göç eden herkes ayırım gözetilmeksizin insan haklarına dayanan yasal güvencelerle koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla 1951 Cenevre Sözleşmesine göre taraf devletler mültecilere temel eğitim, sosyal yardım ve iâşe konularında vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaktır.

2.2.2. Yaşama, Özgürlük ve Kişi Güvenliği Hakkı

Yaşama hakkı, kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi hakkıdır. Uluslararası insan hakları hukukunda birinci sırada yer alan teşkil eden yaşam hakkı insan hakları kapsamında bir

haktır. Bu hak yasa ile korunur. Hiç kimse bu haktan keyfi ya da hukuka aykırı olarak yoksun bırakılamaz. İHEB'in 3. maddesinde; *“Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır”* (Gemalmaz, 2005, s. 350), ibaresi yer almaktadır. Bunun ışığında, mülteciler her nerede olurlarsa olsunlar, sınırları dahilinde buldukları devletin iç hukuk kurallarına riayet etmek koşulu ile buldukları yerlerde özgürce yaşama hakkına sahiptirler ve bu hak, ilgili devletlerce tüm gerekleri ile yerine getirilmelidir. Yaşama hakkının korunması devletlerin en temel görevlerindedir. Bu nedenle mülteci ve sığınmacıların yaşamlarının sona erişlerini çok net ve açık bir şekilde inceleyerek gerekli adımları atmalıdırlar.

İHEB'in 9. maddesi; *“Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez”* (Gemalmaz, 2005, s. 351), der. Bu madde haksız sürgün ve sınır dışı edilmelerle vatansızlığa yol açan birçok soruna yönelik olarak çözüm getirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca pek çok uluslararası mevzuat açısından önemli bir esinlenme kaynağı olarak kullanılmaktadır. Vatansız Kişilerin Hukuki Statülerine İlişkin 1954 Sözleşmesi bu konuya örnek olarak verilebilir. Böylelikle mültecilerin hem kendi ülkelerinden çıkmadan önceki normal yaşamları sırasında hem de yabancı ülke sınırları içerisindeki haklarından söz edilmektedir. Başka bir deyişle hiçbir insanın, ne ülkesinde ne de sığındığı ülkede keyfi bir şekilde uygunsuz müdahalelere maruz bırakılmayacağı belirtilmektedir. Bu konudaki diğer uluslararası sözleşmelerin ilgili maddeleri, MSHS madde-9/1, 10/1, 12 ve 13, AİHS madde-2, 3, 4, 5/1, Amerikan İHS madde-7, 22, Afrika İHHŞ madde-6 ve 12 şeklindedir.

Sığınmacı ve mülteciler, yaşadıkları olumsuz yaşam koşulları nedeniyle çoğu zaman yasal olmayan yollarla başka ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla ülkeye kaçak yolla giren ya da kendiliğinden yetkililere teslim olan sığınmacılara, başta Pasaport Kanununa muhalefetten İskân Kanununa aykırı harekete kadar işlem yapılmak istenmektedir. Ancak, mevcut sözleşmeler ile, ne taraf devletler vaat ettiklerini yerine getirebilmekte ne de bu maddenin hitap ettiği kişiler sahip oldukları haklarını yaşayabilmektedirler. Çünkü mülteci ve sığınmacıların kabulleri 2510 sayılı kanuna göre İçişleri Bakanlığının iznine bağlı bulunmaktadır. “Mültecilerin hukuki durumu hakkındaki sözleşmeye göre izin almadan ülkeye giren mülteciye ceza verilmez, durumunu düzeltmesi

istenir veya başka bir ülke kendisini kabul edinceye kadar beklenir, geldiği ülkeye geri yollanmaz.” (Tekinalp, 1988, s. 39) Ayrıca 1951 Cenevre Sözleşmesinin 31. maddesine göre taraf ülkelere izinsiz giren veya ülkelerinde bulunan mültecilere usulsüz girişlerinden veya bulunuşlarından dolayı ceza verilmemesi öngörülmektedir.

Türkiye’de bu maddenin uygulanışı, 5683 Sayılı Kanuna göre Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun çerçevesinde Türkiye’ye gelen mültecilere ikamet ve seyahat etme hakkı herhangi bir kısıtlama olmadan tanınmaktadır. Ancak ikamet tezkeresinin süresi 6 ayda bir yenilenmektedir. Bu süre en çok 2 yıla kadar çıkabilmektedir. Mültecilerin ülke içerisinde seyahat ve ikametleri için yatırılan harçlar mali durumlarının bozuk olması durumunda ikamet tezkeresi vermeye yetkili makamlarca mültecilere bir yıllık tezkereleri harçsız verilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının yoğun çabaları sonucu İçişleri Bakanlığı 2010 yılında yayımlamış olduğu bir genelgeyle maddi durumu bozuk olan mültecilerden belirtilen harcın süresiz olarak alınmaması yönündeki talimatı yürürlüğe konulmuştur. Belirtilen talimata göre; “İltica ve sığınma başvurusu sahipleri ile mülteci veya sığınmacıların mali durumlarının bu harcı ödemeye yeterli olmadığına ilişkin beyanları doğrultusunda, ikamet ettirildikleri İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar/Pasaport-Yabancılar Şube Müdürlüklerince en geç (15) işgünü içinde gerekli değerlendirmeler yapılarak işlem sonuçlandırılacak ve mali durumlarının bu harcı ödemeye yeterli olmadığı belirlenenler ile hakkında kanaat edinilmeyenlere ikamet tezkeresi harçsız olarak düzenlenecek ve aynı gün Pol-Net Bilgi Sistemine veri girişi yapılacaktır”⁶

6. T.C.İçişleri Bakanlığı (2010). “Mülteci ve Sığınmacılar” konulu genelge, s. 2. www.icisleri.gov.tr. (02.05.2010)

2.2.3. Sığınma Talebinde Bulunma ve Sığınma Olanğından Yararlanma Hakkı

İHEB'in 14. maddesinde; *“Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda, başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır”* (Gemalmaz, 2005, s. 350), denilmekte olup, ilk kez uluslararası bir belgede sığınma hakkından bahsedilmiştir. İHEB, uluslararası hukuk alanında bir sözleşme hükmü taşımamış olmasına rağmen tanımladığı bu haklar açısından herhangi bir takip, denetim ya da kontrol mekanizmasına sahip değildir. Ancak en azından kendisinden sonra düzenlenmesi, muhtemel resmi sözleşmelere ilham kaynağı olmuştur.

Bununla birlikte söz konusu sığınma hakkı, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 33/1. maddesinde de ele alınmıştır. İlgili madde ; *“Hiçbir Akid Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez”* (Ekşi, 2006, s. 196), demektedir. Başka bir anlatımla, hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refoulement) etmeyecektir.

Geri göndermeme (non-refoulement) belki de bu Sözleşmenin en etkin ve önemli maddesi olup, kişilerin öncelikle can emniyeti bakımından güvence içeren bir maddedir. Ama Türkiye tarihinde olduğu gibi daha birçok ülke tarihinde de, geri göndermeme ilkesinin ihlali nedeniyle tarifi imkânsız ve çok sayıda trajedi yaşanmıştır ve yaşanmaya devam etmektedir. Bununla birlikte geri gönderilmeme ilkesi, daha sonraki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.2.4. İşkence ya da Zalimane, İnsani Olmayan, Onur Kırıcı Ceza ya da Muameleye Maruz Bırakılmama Hakkı

IHEB, 5. maddesinde; *“Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz”* (Gemalmaz, 2005, s. 350), hükmü ile her üç tür kötü muamele çeşidini de farklı ifade etme ihtiyacını hissetmiştir. Zalimane muamele ile; fiziksel ya da ruhsal olarak ızdırap verici insanlık dışı muameleyi; zalimane ceza ile; insan onuruna uygun olmayan cezayı, aşağılayıcı ceza olarak da küçük düşürücü ya da aşırı orantısız cezayı ifade etmektedir. Buna ek olarak insani olmayan kavramıyla; insanın olanaklarıyla bağdaşmayan, onur kırıcı, aşağılayıcı fiziksel veya sözlü eylemler olarak gördüğü muameleyi ifade etmektedir. Çünkü *“İnsan hakları insanın insan olma mücadelesi veya daha doğru bir deyişle insan olduğunu idrak etmesinin ifadesidir”* (Çağırın, 2006, s.1). İnsani olmayan her tavır ve eylem insanın değerini zedeleyen davranışlar bütünüdür. *“ ‘İnsanın değeri’ derken kastedilen, insanın, cins olarak insanın, diğer varlıklarla (insan olmayan her şeyle) ilgisi bakımından özel durumu ve bu özel durumundan dolayı kişilerin insanlar arası ilişkilerde sahip olduğu bazı haklar, başka bir deyişle insanın varlıkta özel yeridir. Dünyaya gelen her kişinin yaşama, beslenme, eğitilme hakkı, dokunulmazlığı, kısaca çeşitli uluslar arası bildirilerde ve anayasalarda birçoğu ‘insan hakları’ adı altında toplanan- ama hergün binlerce defa çiğnenen- haklar, temellerini insanın değerinde bulurlar”* (Kuçuradi, 2003, s.40).

Kişi doğumuyla birlikte kazandığı haklara ömrü boyunca sahiptir ve herhangi bir keyfilik nedeniyle bu haklarından mahrum bırakılamaz. Aynı zamanda kişi, onurunu zedeleyici hiçbir muameleye tabi tutulamaz. *“Özgürlükçü demokratik sistemlerde, insan haysiyetinden daha üstün ya da korunma da daha öncelikli bir değer yoktur”* (Doğan, 2008, s. 100). Fakat günümüz dünyasında birçok sığınmacının ve mültecinin olumsuz birçok muameleye maruz kalmasına karşın, hakkını arama konusunda çekinceler yaşadığı bilinmektedir. Bu çekincelerin başında da şikâyet hakkını kullanmaları halinde sınır dışı edilme korkusu gelmektedir. Bu nedenle de durumlarını hiç kimseye anlatmak istememektedirler. Kimi zaman insani olmayan muameleye maruz bırakılma konusunda yaşananların baş sorumluları kolluk güçleri veya resmi görevliler de olabilmektedir. İnsan hakları ihlallerini engellemekle yükümlü olan görevlilerin, bu tür olayların sorumluları olması insanlık adına

düşündürücüdür. İşkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın uygulanmamasıyla ilgili İHEB'in 5. maddesine ilave olarak uluslararası birçok sözleşmeler mevcuttur. Bunlardan bazıları MSHS madde-6/1, 7 ve 10/1, AİHS madde-2 ve 3, Amerikan İHS madde-5 ve 24, Afrika İHHŞ madde-4 ve 5'tir.

2.2.5. Kölelik ya da Kulluk Altında Bulundurulmama Hakkı

İHEB'in 4. maddesi; *"Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köle ticareti yasaktır"* (Gemalmaz, 2005, s. 350) diyerek, kişilerin zorla ya da isteği dışında çalıştırılmayacağını ve aynı zamanda kişilerin insan ticaretine konu edilemeyeceğini açık bir dille belirtmiştir. Fakat benzer sıkıntılar nedeniyle birçok sığınmacı ve mülteci sözü edilen olumsuzluklarla iç içe olarak yaşamını sürdürmek zorunda bırakılmaktadır.

Uygulamalarda mültecilerin en fazla mağdur edildiği konuların başında zorla ve hiçbir hukuki statüsü olmadan çalıştırılmaları gelmektedir. Sığındığı ülke tarafından adeta sömürülen kişiler, en azından minimum koşullarda da olsa yaşayabilmek/(hayatta kalabilmek) için maruz kaldıkları her türlü muameleye boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar. MSHS madde-8, AİHS madde-4, Amerikan İHS madde-6 ve Afrika İHHŞ madde-5 gibi birçok uluslararası sözleşmede de sözü edilen bu mağduriyetlerin dünya genelinde giderilemediği üzüntüyle gözlemlenmektedir.

2.2.6. Yasa Önünde Bir Kişi Olarak Tanınma Hakkı

İHEB madde-6, *"Herkes, nerede olursa olsun, hukuk önünde bir kişi olarak tanınma hakkına sahiptir."* (Gemalmaz, 2003, IV, s. 8) Sözü edilen madde ile herkesin her durumda ve her yerde eşitlik anlayışı içersinde tanınacağını bildirmektedir. *"Bu hükümle, uyrukluk kavramından bağımsız olarak,*

herkesin örneğin sözleşme yapmak gibi haklardan eşit biçimde yararlanabilmesi gerektiği vurgulanmıştır 'Her nerede olursa olsun deyimi' kişinin temel insan haklarından yararlanması bakımından ulusal devlet sınırlarının bir rolü olmaması gerektiğini belirtmektedir" (Aybay, 2005, s.47). Belirtilen bu madde sadece gerçek kişilerle ilgili olduğundan kişi haklarının temelini de oluşturmaktadır.

Ayrıca mülteci ve sığınmacıların terk ettikleri ülkelerinde yaşamış oldukları sorunlardan biri de yasalar önünde kişi olarak tanınmamaları, tanıklıklarının kabul edilmemesi vb. gibi hukuksal nedenlerle hâkim ya da yetkili makamların önüne çıkamamalarıdır. Yasa önünde suçsuzluklarını kanıtlayabilecekleri bir mahkemeye bile sevk edilememektedirler. İHEB madde-8, *"Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını ihlal eden eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yolundan yararlanma hakkı vardır"* (Gemalmaz, 2005, s. 351). İHEB bu madde ile yukarıda sözü edilen sorunun çözümüne ışık tutmaktadır. Aynı zamanda mülteciler ve sığınmacıların hem yaşadıkları ülkelerde hem de sığındıkları ülkelerde etkin yargı yolundan, o ülkenin vatandaşlarının sahip olduğu hukuksal haklar çerçevesinde tarafsızca faydalanma hakkını ifade etmektedir.

İHEB madde-10, *"Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır"* (Gemalmaz, 2005, s. 351). Gerçekten, adil bir yargılanma için, yargılayacak organın tam anlamıyla tarafsız ve bağımsız olması gerekir. Başka organ veya kişilerden emir veya talimat alan bir yargı organının adil bir yargılama yapabilmesi olanaksızdır.

İHEB madde-11, *"Kendisine cezai bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvenceleri tanındığı, kamuya açık bir yargılanma sonucunda suçluluğu yasaya göre kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılma hakkı vardır. Hiç kimse, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan herhangi bir fiil yapmak ya da yapmamaktan dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye, suçun işlendiği sırada yasalarda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza verilemez"* (Gemalmaz, 2005, s. 351), şeklindedir. Kendisine yönelik suçu öğrenme hakkı her sanığa verilmeli ve suçsuzluğu ispatlanana kadar herkesin masum olduğu kabul edilmelidir. İşkence ya da diğer usullerle elde edilen deliller dosyalardan çıkarılmalı, bizzat ya da avukat aracılığıyla kendisine savunma hakkı tanınmalıdır.

Aynı zamanda yasada belirtilmiş olan cezadan başka bir ceza verilemez. Böylece adil yargılanma hakkının yerine getirileceği yargı organlarının nitelikleri de ortaya çıkmakta; herkes gibi mülteci ve sığınmacılar da belirtilen bu haklardan faydalanma hakkına sahip olmaktadır.

Taraf devletlerin vatandaşlarına tanımış olduğu bu hukuksal hakların, sığınmacı ve mültecilere de tanınmış olması insan haklarının bir gereğidir. Zira sığınmacı ve mülteciler hukuksal anlamda birçok mağduriyetle iç içe yaşamaktadırlar. Sonuçta kişinin yasa önünde tanınması hakkı, farklı ibarelerle de olsa uluslararası birçok yazılı belgede kendisine yer bulmuş başlıca haklardan biridir. Bu maddelerle ilgili benzer ibareler MSHS madde-2/1, madde-14/1 ve madde-15/1, AİHS madde-6, madde-7 ve madde-13, Amerikan İHS madde-8/1, madde-9 ve madde-25/1 ve Afrika İHHŞ madde-7'de de geçmektedir.

2.2.7. Din ve Vicdan Özgürlüğü

Din ve vicdan özgürlüğü hakkı, hem bireylerin inançları neyse onları dile getirme hem de özgürce yaşayabilme olanağı sunar. İHEB'in 18. maddesinde, *“Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar”* (Gemalmaz, 2005, s. 352) demektedir.

Böylelikle mülteciler, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü alanında uluslararası platformda tüm taraf devletlerce kabul görmüş bir hakka sahip olmuşlardır. Düşünce özgürlüğü, insan onuru ve insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmeyi temele almakta ve özgür bireyler yetiştirerek, özgür bir topluma sahip olmanın önemine vurgu yapmaktadır. Fikirlerini özgürce ifade etmekten yoksun kılınan bireylerin oluşturduğu toplum, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik açıdan kısır bir döngü içerisindedir.

Din özgürlüğü de düşünce özgürlüğü gibi temel bir insan hakkıdır; din özgürlüğü inancını seçme, herhangi bir korku veya engelle karşılaşmaksızın inançlarını açıklayabilme, inançlarının gereğini yerine getirebilme ve öğretebilme hakkını içerir. Bu bakımdan 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin

4. maddesi, “*Akid Devletler, ülkelerindeki mültecilere, ibadet ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından en az vatandaşlara tatbik edilen muamele kadar müsait muamele tatbik ederler*” (Ekşi, 2006, s. 191) der. Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları ülkeleri terk etmelerindeki nedenlerden biri de, din ayrımcılığı ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan uyuşmazlıkla ortaya çıkan çatışmalardır. Mültecilerin ve sığınmacıların sığındıkları ülke topraklarında serbestçe dinsel inançlarını yerine getirebilmeleri, toplum tarafından değişik dinsel gruplara saygı gösterilmesi, fikirlerinden dolayı azınlığa düşenlerin korunması, fikirlerini serbestçe dile getirebilmesi ve inanca dayalı ayrımcılığın yapılmaması bu maddeyle belirtilmektedir. Diğer uluslararası belgeler olan, MSHS madde-18, AİHS madde-9, Amerikan İHS madde-12’de de bu konular dile getirilmiştir.

2.2.8. Özel Yaşam, Aile, Ev Konusunda Keyfi Müdahaleye Maruz Bırakılmama Hakkı

Mülteci ve sığınmacıların göçe zorlanmalarındaki bir başka neden de, özel yaşamlarındaki mahremiyet ve konut dokunulmazlığı haklarındaki yoğun ihlaller ve aileye yapılan keyfi müdahalelerdir. Mülteci ve sığınmacıların gittikleri ülkelerde baskı altında kalmadan özel yaşamlarını koruyabilmeleri, aile ve konut dokunulmazlığının sağlanarak, kişilerin onuru, şerefi, saygınlığı ve toplum içindeki manevi değerlerinin korunması güvence altına alınmalıdır. İHEB madde-16, “*Yetişkin erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir. Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır. Aile toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve Devlet tarafından korunur*” (Gemalmaz, 2005, s. 351).

İHEB madde-25, “*Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar. Anne ve*

çocukların özel bakım ve yardıma hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır” (Gemalmaz, 2005, s. 353). İlgili maddeler her insanın bir aile kurma hakkına sahip olduğunu açık bir şekilde dile getirmektedir. Ailenin toplumun en küçük fakat en önemli bileşeni olmasından dolayı, bu kurum büyük önem arz etmektedir. Bu konuda çoğu zaman mağdur olan mülteciler, bu haklar tam anlamıyla uygulanırsa daha güvenli ve sağlıklı bir ortama kavuşabileceklerdir. Mülteci ve sığınmacılar, aile bütünlüklerinin sağlanmadığı durumlarda kendilerini daha güvensiz hissetmekte, zaman zaman da konunun hassasiyeti nedeniyle topluma karşı saldırgan bir tutum sergilemektedirler. Zira bir kimsenin aile ortamından mahrum kalması ve bu mahrumiyetle büyümesi, gelecek açısından hem kendisi hem de toplum için olumsuz bir durumdur. Sağlıklı bir aile yapısından yoksun bir şekilde büyüyen bireyler, içinde buldukları toplumda sancılı bir geleceğin habercisidirler. Bu maddeler paralelinde olan diğer bazı belgeleri de, MSHS madde-26 ve madde-24, AIHS madde-12, Amerikan İHS madde-17 ve son olarak da Afrika İHHŞ madde-18 olarak sayabiliriz.

2.2.9. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkı

Descartes, *“düşünüyorum, öyleyse varım”*, sözleri ile düşünmenin insana özgü bir etkinlik olduğunu; düşünme ile insan arasındaki olağan ilişkiyi dile getirmiştir. Yine, Aristoteles’e göre, insanı diğer canlılardan ayıran, onun düşünme ve düşünmenin ifadesi olan dilini kullanma gücüne sahip olmasıdır. Belirtilen bu ifadeler doğrultusunda düşünce özgürlüğü toplum açısından son derece önemlidir.

Düşünce özgürlüğü, kuramsal olarak üç ögeden oluşur. Bunlardan ilki, düşüncelere ve bilgilere ulaşma, ikincisi düşüncelerinden ötürü kınanmama ve son olarak da düşüncelerini özgürce açıklayarak ifade edebilme özgürlüğüdür. İHEB’in 19. maddesi, *“Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke*

sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar” (Gemalmaz, 2005, s. 352), şeklindedir.

Düşünce ve ifade özgürlüğü genel anlamda insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özellik olan aklın varlığını ve kullanılmasını içerir. Mültecilerin günümüz koşullarında belki de öncelikli olarak bu hak ve bu hakkın getirileri ile ilgilenmeleri ve bu hakkı sahiplenmeleri mümkün gözükmemektedir. Çünkü öncelikli olarak barınacak yer, beslenme ya da kısacası yaşama mücadelesi içindeki mülteciler, belki ileriki yıllarda daha olumlu yaşam koşullarını elde etmelerinin sonunda bu konulara da yoğunlaşabilirler. Taraf devletler öncelikle sığınmacı ve mültecilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan birinci derecedeki hayati ihtiyaçlarını gidermeli, sonrasında ise onların bilgi ve fikir alanında gelişmeleri konusunda yol gösterici olmalıdır. Bununla birlikte MSHS madde-19, AİHS madde-10, Amerikan İHS madde-13/1 ve Afrika İHHŞ madde-9/2’de benzer görüşlere yer vermektedir.

2.2.10. Sosyal Güvenlik Hakkı (Eğitim, Beslenme, Giyim, Barınma, Sağlık Hakkı)

Sosyal haklar, sosyal dengesizlikleri azaltmaya yönelik haklardır. Sosyal hakların elde edilmesinde devletlerin rolü çok büyüktür. Sığınmacı ve mültecilerin, gittikleri ülkede karşılaştıkları en büyük sıkıntı ve sorunlar sosyal haklar bağlamında meydana gelmektedir. Herkesin mümkün olan en yüksek düzeyde sosyal güvenliğe, eğitim, beslenme, sağlıklı çevrede yaşama ve barınma hakkına kavuşma hakkı vardır. Sığınmacı ve mültecilerin de bu haktan en üst düzeyde ayırım görmeksizin yararlanması gerekmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi 22. maddesinde geçen *“Akid Devletler mültecilere ilk tahsil konusunda vatandaşlara tanınan aynı muameleyi yaparlar. Akid Devletler mültecilere ilk tahsilden gayri tahsil sınıfları konusunda ve bilhassa tahsilden istifade; yabancı memleketlere verilmiş tahsil belgeleri, üniversite diplomaları ve belgelerinin tanınması; harç ve resimlerden muaflık ve tahsil bursları konularında mümkün olduğu kadar müsait ve herhalde aynı şartlar içinde genel olarak*

yabancılara bahşedilenden daha az müsait olmayan şekilde muamele ederler” (Ekşi, 2006, s.194) ve İHEB madde-26; “Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır. Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir” (Gemalmaz, 2005, s. 353), maddeleri, mültecilerin eğitim alanındaki haklarını tanımlamaktadır.

İHEB’in 25. maddesinde; “Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar. Anne ve çocukların özel bakım ve yardıma hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır” (Gemalmaz, 2005, s. 353), demekle aslında mülteciler için, mevcut durumda en acil olan ortam sağlanmaktadır. Ancak bu ortam kâğıt üzerinde neredeyse tam anlamıyla sağlanmış olsa da uygulama aşamasında henüz istenen boyutlarda değildir. Aslında taraf devletlerce uygulamada ilk olarak üzerine düşülmesi gereken ve tüm ayrıntılarıyla gerçekleştirilmesi önem taşıyan madde, söz konusu madde olmalıdır. Eğitim, beslenme, giyim, barınma ve sağlık hakkı gibi temel insani hakları güvence altına alınmadan sığınmacı ve mültecilerin insanca muamele görmesi ve yaşamaları mümkün değildir. Bu bakımdan İHEB’in 25. maddesi sözü edilen ‘yaşama standartlarını’ belirtmesi ve herkesin bu haktan ‘eşitçe’ yararlanmasını talep etmesiyle, toplumsal hizmetlerin uygulanmasında uyulması gereken esasları belirtmektedir.

Belirtilen bu sosyal hakların kullanılmasındaki temel faktör, ülkelerin kendi vatandaşlarına uyguladıkları hakların ve koruma ödevinin aynısını ayırım gözetmeksizin sığınmacı ve mültecilere de sunmasıdır. Benzer konuyu içeren diğer bazı sözleşmeler ve maddelerini de, ESKHS madde-11/1, madde-12, madde-13/1 ve madde-14, AIHS madde-2 ve Afrika İHHŞ madde-16/1 ve madde-17 olarak sıralayabiliriz.

2.2.11. Ülke Sınırları İçinde Hareket Özgürlüğü

Yerleşme ve seyahat özgürlüğü sınırsız değildir. Belirtilen bu hak, hukuksal yapı ile sınırlandırılabilir. Devletlere, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı, kamu ahlakı ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının yasayla sınırlandırılabilmesi ile ilgili 1966 tarihli BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (KSHS) madde-12’de gerekli yetki verilmiştir. Yukarıda sözü edilen bu kısıtlamalar insan haklarını sınırlandırmak amacını değil, insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Ulusal iç hukukumuzda Anayasanın 23. maddesinde “Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti” başlığı altında düzenlenen maddeye göre; *“herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amacıyla kanunla sınırlayabilir. Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ülkenin ekonomik durumu, vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması ve kovuşturması sebebiyle sınırlandırılabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz”* (Kalabalık, 2009, s. 222) denilmektedir. Yasa ile çizilmiş bu çerçeve dahilinde, ülke içerisinde başka bir kısıtlama olmaksızın seyahat ve ikamet özgürlüğü bulunmaktadır. Bu haktan pasaport yerine kullanılan ikamet tezkeresi ve harcını ödeyen tüm mülteci ve sığınmacılar da yararlanabilmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesinin 26. maddesi, *“Her Akid Devlet, ülkesinde muntazam surette ikamet eden mültecilere, aynı şartlarla umumiyetle yabancılara tatbik olunan mevzuattaki istisnalar mahfuz olmak şartı ile ikamet mahallerini seçmek ve serbestçe seyrüsefer hakkını tanır”* (Ekşi, 2006, s. 195). Belirtilen maddeden anlaşılacağı üzere; her taraf devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, genel olarak aynı koşullardaki yabancılara yönetmeliklerce sağlanan, toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkını tanıyacaktır.

İHEB'in 13. maddesinde ise; *“Herkesin, her Devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir”* (Gemalmaz, 2005, s. 351) diyerek göçmen ve mülteciler adına adeta tam anlamıyla garantör bir statü sağlamış olmaktadır. *“Yerleşme hürriyeti, insanların serbestçe yer değiştirebilmeleri, diledikleri yerde oturma, konutunu seçip yerleşme ve yaşama tercihlerinde hür olmalarını ifade eder”* (Kalabalık, 2009, s. 216). Mültecilerin büyük bir çoğunluğu zulüm yaşadıkları ülke içerisinde serbest seyahat hakkından çoğunlukla mahrum bırakılmakta olduklarından; bu madde daha da önem kazanmaktadır. Devletler serbest seyahati ve oturma özgürlüğünü kısıtlayıcı hiçbir muamelede bulunmayarak, kişilerin özgürlüklerini ve dolayısıyla toplumun özgürlüğünü koruma altına almakla yükümlüdürler. Bununla birlikte diğer birçok uluslararası sözleşme benzer haklardan söz etmektedir.

İHEB madde-14; *“Herkes, zulümden kurtulmak için başka ülkelerden sığınma/(iltica) talep etme ve sığınmacı/(mülteci) muamelesi görme hakkına sahiptir. Bu hak, gerçekten siyasal nitelikli olmayan suçlara ya da Birleşmiş Milletler amaçlarına ve ilkelerine aykırı eylemlere dayanan kovuşturmalar durumunda, ileri sürülemez”* (Gemalmaz, 2005, s. 351) demektedir. Daha önce de üzerinde durulduğu gibi, sığınma kavramı ilk kez uluslararası bir belgede kendisine yer bulmuştur. Bu sığınmacılık bağlamında atılmış ilk adım olarak kayıtlara geçmiştir. Bu adımla birlikte sığınmacılık kavramı uluslararası alanda gittikçe daha da tartışılmaya başlanmış olup, günümüzde de hem tanım boyutunda hem de uygulama aşamasında iyileştirmeler yapılması gündemdedir. Çünkü bu iyileştirmelere ihtiyaç vardır. Özellikle uygulama aşamasında devletlerin sığınmacılık kavramı dahilindekilere haklarını tam anlamıyla vermeleri gerekmektedir. Geçmişten günümüze konuyla ilgili gelişmelere bakıldığında zaman hiç de az yol kat edilmediği görülmektedir. Fakat bu süreç hem yavaş hem de sancılı işlemiştir. Konu, daha birçok uluslararası belgede de kendisine yer bulmuştur. Bu belgeleri ve ilgili maddelerini, AİHS madde-2, Amerikan İHS madde-22 ve Afrika İHŞŞ madde-12 olarak sayabiliriz.

2.2.12. Toplumun Kültürel Yaşamına Katılma Hakkı

“Felsefe tarihinde insana ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. İnsanın bir akıl varlığı, bir duygu varlığı, toplumsal bir varlık olduğu, tanım olarak ileri sürülmüştür. İnsana ilişkin tanımlardan biri de onun kültür varlığı olduğudur. Cassirer’e göre insan simgeleştiren bir varlıktır, bir ‘animal symbolicum’dur. Mitoloji, sanat, dil, din, bilim, felsefe, hukuk bunların hepsi insanın ürettiği kültür dünyasını oluşturan öğelerdir. İnsan bunlarla kendine özgü bir dünya meydana getirir. Kültürü ve buna bağlı olarak tarihsel olanı üreten, meydana getiren biricik varlık insandır. (Anđ, 2006, s.121). Kültür varlığı olan insanın toplumun kültürel yaşamının dışına itilmesi düşünülemez. Ancak sığınmacı ve mültecilerin yaşadığı elverişsiz yaşam koşulları düşünüldüğünde de kültürel yaşamın ne kadar içersinde oldukları kuşkulara neden olmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere günümüzde mültecilerin birincil ihtiyaçlarını barınacak yer, beslenme ve sağlık gibi konular oluşturduğu için henüz kültürel haklarla ilgili olarak bir arz-talep olgusu tam anlamıyla söz konusu olamamaktadır.

İnsanın toplumsal yanları, yaşanan acılar ne kadar büyük olsa da hiçbir zaman etkisini kaybetmez. Belirtilen bu madde ile sığınmacı, mülteci ve göçmenlerin, toplumun kültürel yaşamında hoşgörü ve saygı çerçevesinde toplumla iç içe yaşamasını ele alınmaktadır. Bu durum, İHEB’in 27. maddesinde; *“Herkes, topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun sağladığı yararları/(olanakları) paylaşma hakkına sahiptir. Herkes, yaratıcısı olduğu herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunması hakkına sahiptir”* (Gemalmaz, 2005, s. 353) ibaresiyle desteklenmektedir. Bununla birlikte sığınmacı ve mülteciler, kendi kültür anlayışları, alışkanlıkları vb. çerçevesinde oluşturdukları edebi, bilimsel ve sanatsal herhangi bir eserle ilgili çıkarlarının korunması konusunda gerekli koşullara bu madde ile kavuşmuş olmaktadır. Dünya üzerinde kültürel çatışmaların yerine evrensel bir barış kültürünün oluşturulması için, insan haklarına dayanan, yapıcı ve katılımcı kültürün oluşturulması gerekmektedir. *“İnsan hakları, başka kültürlerde herhangi bir zorlama olmadan geçerli olacaksa, bu, başkalarına tek yanlı bir biçimde öğüt vermek yerine kültürler arası bir diyalog yoluyla sağlanmalıdır”* (Kuçuradi, Peker, 2004, s.131). Bu da her şeyden önce insana saygıyla olur.

Diğer taraftan hem uluslararası belgelerde ve hem de taraf devletlerin uygulamalarında daha sonraki yıllarda oluşacak olgunlaşma sürecinde, bu konuların kendilerine daha da fazla yer bulma imkânına sahip olacağı öngörüsü mevcuttur. Bu konu, ESKHS madde-15 ve Afrika İHHŞ madde-22 gibi diğer bazı uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelerin ilgili maddelerinde yer almaktadır. Bu maddeler birbirlerine benzer içeriklere sahip olmakla birlikte, uygulamada birçok belgede olduğu gibi farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar çoğu zaman taraf devletlerden kaynaklanmaktadır. Sözleşmelerde yer alan maddelerin uygulama aşamasındaki farklılığı taraf devletlerin ne kadar hukuk-devleti ya da ne kadar ulus-devlet oldukları ile ilgilidir.

2.2.13. Zulüm Riski Olan Yere Geri Göndermeme İlkesi (Non-refoulement)

1951 Cenevre Sözleşmesi, 33. maddede *“Hiçbir Akid Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetlerinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez. Bununla beraber bulunduğu memleketin emniyeti için tehlikeli sayılması hususunda ciddi sebepler mevcut olan veya bilhassa vahim bir cürümden dolayı katılmış bir hükümle mahkûm olduğu için mezkûr memleket topluluğu için bir tehlike teşkil eden bir mülteci işbu hükümden istifadeyi talep edemez”* (Ekşi, 2006, s. 196), denilmektedir.

Bu madde ile görüldüğü üzere, hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refoulement) etmeyecektir. Bununla birlikte, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılan, ciddi bir suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükmü bulunan ve bu hüküm nedeniyle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, sözü edilen hükümden yararlanmayı talep edemez. Bu madde belki de Sözleşmenin en dikkat çekici yanlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü uluslararası geleneksel hukukun temel bir kuralı olmak üzere zulüm riski olan

yere geri göndermeme ilkesiyle ilgili madde, bu Sözleşmede yer aldığı haliyle taraf devletlere çekince koyma yetkisi tanımamaktadır. Bu madde gücünü uluslararası çerçevede önde gelen çok sayıda devlet tarafından kabul edilmesinden almaktadır.

Bu maddede yer alan ilkenin aşağıdaki koşullarda ihlal edilmiş olduğu düşünülmektedir:

- Başka bir yerden sığınma talep etme hakkı olmayan sığınmacıların sınırda reddedilmeleri halinde,
- Bir mültecinin, sığındığı ülkeden, yaşamı, özgürlüğü veya fiziksel güvenliğinin tehlike içinde olabileceği başka topraklara sınır dışı edilmesi durumunda,
- Mültecilerin zulüm korkusu içinde oldukları menşe ülkelerine zorla geri gönderilmeleri veya zulüm korkusu içinde oldukları menşe ülkelerine sınır dışı edilme ihtimali bulunan bir ülkeye gönderilmeleri durumunda.

Devletlerin, insanlık tarihinin uluslararası hukuk alanında yüz yıllar boyunca geliştirmiş oldukları bu hakka çok ciddi şekilde uyma zorunlulukları vardır. Kaldı ki sığınmaya konu devlet, 1951 Cenevre Sözleşmesinin tarafı olmasa dahi bu madde doğrultusunda hareket etmekle yükümlüdür. Aykırı bir harekette davranılması durumunda ya da aykırı bir davranışa ilişkin herhangi bir ipucu belirlediğinde UNHCR konuya müdahale etmekle yetkilidir. Çünkü bu durum bir mültecinin belki de hayatında karşılaşılabileceği en kritik ve ciddiye alınması gereken bir durumdur ve burada kişinin hayatı söz konusudur.

Adı geçen tüm uluslararası belgeler ve bu belgelerin ilgili maddeleri, aslında insan hakları bağlamında hem göç ve hem de göçe konu olan mülteci ve sığınmacılar hakkında hiç de küçümsenemez içeriklere sahiptir.

2.3.Ulusal Mevzuatta Mültecilik ve Sığınmacılık

Sığınma ve mültecilik konusunda, kuruluşundan bu yana önemli bir göç ve sığınma ülkesi olan Türkiye'ye mültecilerin, hem bireysel olarak hem de toplu halde sığındıkları öncelikle belirtilmelidir. Konuya ilişkin iç düzenlemelerin başında, 1950 tarih ve 5863 sayılı Yabancıların Türkiye'de Seyahat ve İkametleri Hakkında Kanun yer alır. Siyasal nedenlerle Türkiye'ye sığınan yabancılar ancak İçişleri Bakanlığı'nca izin verilecek yerlerde ikamet edebilirler (mad. 17). Temel hak ve hürriyetlerin yabancılar için, uluslararası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği hükmünü koyan 1982 Anayasası, "sığınma hakkı" konusunda herhangi bir hüküm öngörmemektedir. Bu nedenle Türkiye'de sığınmacıların hukuksal durumu, 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümlerine dayanmaktadır. Sözleşmenin 17. maddesine göre, "*sözleşmedeki daha uygun kurallar saklı kalmak kaydıyla, her sözleşmecî devlet, sığınmacılara, genel olarak yabancılarla tanınan rejimi bahşeder*" (Kaboğlu, 2002, s. 329).

Diğer bir ulusal belge olarak Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılarla ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 30 Kasım 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü esas alınarak hazırlanmış, uygulama alanı daha da genişletilerek, sadece mültecilere değil aynı zamanda sığınmacılara ve nüfus hareketlerine yönelik hükümlere de yer verilmiştir. "*1994 Yönetmeliği'nin amacı, ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılarla ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespiti ve görevli kuruluşların belirlenmesidir*" (Ekşi, 2006, s. 57).

Ulusal mevzuatta yer alan hukuksal düzenlemeler arasında son olarak Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliğini de sayabiliriz. Çeşitli yabancı ülkelere yasal veya yasal olmayan yollarla Türkiye'ye gelen ve üçüncü bir ülkeye gitmek veya Türkiye'de kalmak isteği ile sığınma hakkı talebinde bulunan birçok yabancı bulunmaktadır. Bu kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek

süre içerisinde geçici olarak kalacakları yer, beslenme, ibadet ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin esas ve usuller Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği'nde belirtilmektedir.

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA SİĞİNCİLİK VE MÜLTECİLİK KAVRAMLARININ İNCELENMESİ

Türkiye'de sığınmacı ve mültecilerin durumlarının, insan hakları bağlamında incelenmesine geçmeden önce, Türkiye'nin konumu hakkında bilgi verilmesi gereği ortadadır. Türkiye özellikle siyasi ve coğrafi olmak üzere birçok sebepten dolayı önem arz eden, geçmişten günümüze sürekli olarak sorunlarla iç içe bir bölgenin merkezi noktasındadır.

3.1. Türkiye'nin Konumu

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasına rağmen, topraklarının geniş olması nedeniyle sadece kara sınır şeridi 2949 km.'yi bulmaktadır. Bunun yanında 8333 km. adalar dahil deniz sınırı bulunmaktadır (Şen, 2006, s. 41). Toplamda 11282 km sınır şeridi ile Türkiye, hem sınır şeridinin uzunluğu, hem çok sayıda ülkeye komşu olması, hem de bu ülkelerin gerek dış gerekse iç sebepler nedeni ile sürekli olarak sorunlar içerisinde olması dolayısıyla yoğun ve hiç bitmeyen göç hareketlerinin merkezi, varış ve geçiş noktası olmaktadır. Sınır şeritlerinin uzunluğu ve komşu ülkelerde sürekli olarak baş gösteren sorunlar, sınır güvenliğinin üst seviyede tutulması gereğini ortaya koymaktadır. Tüm bu sebeplerin yanı sıra ayrıca *“Türkiye yerine Karadeniz'in kuzeyinden yapılacak geçişlerde (Türkmenistan, Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Romanya) geçişin daha uzun, geçilecek ülkelerin daha fazla sayıda olması, coğrafi ve iklim şartlarının daha sert olması ve Irak'ın kuzeyinin karışık ve emniyetsiz bir durum arz etmesi dolayısıyla İran-Irak-Suriye-Akdeniz yolunun kullanılmaması ve Türkiye'nin doğuda sarp, dağlık, kontrolü güç olan kara sınırlarına, batıda ise*

çok uzun deniz sınırlarına sahip olması, Türkiye'yi kullanılabilir bir güzergâh haline getirmektedir” (Doğan, 2008, s. 171). Diğer taraftan *“Ege adalarının kıyılarına çok yakın olması da göçmen kaçakçılarının Avrupa Birliği'ne açılan bir kapı (Yunanistan) olarak burayı kullanmalarına neden olmaktadır”* (Doğan, 2008, s. 171).

Türkiye, dünyanın son derece stratejik olduğu kabul edilen bir bölgesinde konumlanmakta olup Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı bir noktada yer almaktadır. Bir taraftan Atlas Okyanusunun bir kolu konumundaki Akdeniz ile diğer taraftan da Akdeniz'in uzantıları olan Ege, Marmara ve Karadeniz'le çevrili bir yarımada ülkesidir. Coğrafi olarak Türkiye'nin doğusunu Asya kıtası ülkelerinden Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan (Azerbaycan'a bağlı Özerk Cumhuriyet) ve İran çevreler. Güney doğusunda Irak, güneyinde ise Suriye yer alır. Batısında Avrupa kıtası ülkelerinden Yunanistan ve kuzey batısında da Bulgaristan yer almaktadır. Coğrafi konum itibariyle Türkiye'ye komşu ülkeleri kara sınırı ile sınırlandırmak mümkündür. Ancak ilk akla gelen bu çerçevede günümüz sığınmacı ve mültecilerinin ulaşım yolları bakımından kara sınırları kullanımının yanı sıra deniz yollarının da etkili olduğunu önüne serdiğinden, Türkiye'nin komşularına Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya, Libya, Mısır, Lübnan, İsrail ve son olarak da Kıbrıs adasıyla birlikte Rum Kesimi ve Kıbrıs Türk Cumhuriyetini eklememiz yerinde olacaktır. Akdeniz'e ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle birlikte Türkiye'nin Asya, Avrupa ve Afrika Kıtası ülkelerinden toplam 17 komşusu bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak belirtmekte yarar gördüğümüz bir başka konu ise; Türkiye'nin Balkanlar ve Ortadoğu ülkeleriyle tarihi, siyasi ve ticari ilişkileri olduğu için sınırlarında yaşanan yoğunluktur.

Türkiye'nin sınır komşusu olan ve yukarıda adları belirtilen bu ülkelerin hemen hemen hepsinde insan haklarıyla bağlantılı sorunlar yaşanmakta ve sığınma talepleri olmaktadır. Kimi zaman devlet baskısı, kimi zaman kargaşa ve ayaklanmaların kimi zaman da işgal ve savaşların yaşanması sonucu, sürekli yer değiştirmek zorunda kalan kitleler üreten bu ülkelere gelen göçmenler vb. toplumlar daha da artmaktadır. Türkiye, yine de bu ülkelere gelenlere kucak açmaktadır. Türkiye'ye yapılan sığınma başvuruları son yıllarda büyük artış göstermiştir. Örneğin *“2006 yılında 4550 kişi sığınma talep ederken, bu sayı 2007'de 7650 kişiye, 2008'de ise, 12980 kişiye ulaşmıştır. Yani 2007 ile*

2008 verileri arasında % 70 oranında bir artış meydana gelmiştir”⁷. Türkiye’ye yoğunluğu sınır komşuları başta olmak üzere Somali ve Afganistan gibi insan hakları ihlallerinin yoğunlukta yaşandığı ülkelerden göçler gelmektedir. “Türkiye, Birleşik Krallıktan sonra en çok göç alan Avrupa ülkesidir. Türkiye’yi Yunanistan ve İtalya takip etmektedir”⁸.

“Türkiye aynı zamanda düzensiz göçmen alan da bir ülkedir. Bu konuda tam bir rakam bulunmadığı halde sayıların giderek arttığı görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri 2007 yılında 29.000’den fazla düzensiz göçmen yakalandığını bildirmiştir. İç işleri Bakanlığının verilerine göre 1998 ve 2003 yılları arasında 360.000 yabancı yakalanmıştır. Türk yetkililerinin Irkçılığı ve Ayırmacılığı Önleme Komitesi’ne gönderdikleri yazılı cevapta ise 2008 yılında Afganistan, Pakistan, Irak ve Filistin başta olma üzere 56876 düzensiz göçmen yakalanmıştır. 2008 yılında 9045 sığınma başvurusu kaydı yapılmış, 3555 kişiye mülteci statüsü verilmiştir.”⁹

Yukarıda da dikkat çekildiği gibi geçmişten günümüze sürekli sorunlarla karşı karşıya kalan bu coğrafyada, mağdur durumdaki, sayıları milyonları bulan kitleler, çoğu zaman sadece “yaşamak” için göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye bu bağlamda önemini sürekli olarak korumakta olan jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca göç edenlere ev sahipliği yapmaktadır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra başlayan milliyetçilik akımlarının güçlenmesiyle yapılan nüfus mübadeleleri ve sınır değişiklikleri, yerini İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha sıkı korunan sınırlara bırakmıştır. Pek çok göçmen daha iyi hayat şartlarına ulaşabilmek amacıyla bu sınırları aşarak, daha iyi yaşam koşullarının olduğuna inandığı başka ülke topraklarına göç etmek istemişlerdir. Yaşanan yoğun göçler sonrası ortaya çıkan işsizlik ve nüfustaki etnik değişimler sonrası ülkeler birincil derecede önemle korunan sınırlar oluşturmuşlardır. Ancak bunlardan en çok etkilenen şüphesiz zorunlu göç etmek zorunda kalan göçmen, mülteci ve sığınmacılar olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye’nin çevresinde, kara komşusu olarak Asya ve Avrupa kıtaları ile deniz komşusu olarak Afrika kıtası, yakın coğrafya içerisinde Balkanlar ve Ortadoğu

⁷ Hammarberg, Thomas (2009), “Rapor: Siyasi Sığınmacıların ve Mültecilerin İnsan Hakları”, <http://www.multeci.org.tr/index.php/yayinlar/raporlar/164-avrupa-konseyi-nsan-haklar-komiseri-thomas-hammarbergin-28-haziran-3-temmuz-2009-tarihleri-arasinda-tuerkiyeyi-ziyaretini-mueteakiben-hazirlad-rapor>, s. 5. (22.04.2010)

⁸ Aynı eser, s. 5.

⁹ Aynı eser, s. 6.

Ülkeleri yer almaktadır. Bu bölgelerden gelen göçmen, sığınmacı ve mültecilerin resmi olarak giriş-çıkış yapabilecekleri gerek varış noktası gerekse geçiş güzergâhı olarak kullanılan sınır kapıları aşağıda belirtilmiştir.

3.1.1. Türkiye'ye Yolcu Giriş Çıkışlarında Kullanılabilen Sınır Kapıları

Türkiye'nin giriş ve çıkış kapılarını belirleme yetkisi İçişleri Bakanlığı'nın önerisiyle Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir (Pasaport Kanunu madde-1). Ülkeye giriş ve ülkeden çıkışların denetim altında tutulması için sadece belirli kapıların kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'de, pasaport ya da geçerli belge taşınsa bile, belirlenen yerler dışında ülkeye giriş ya da çıkışlar ilgili kanun maddesiyle yasaklanmıştır (Artuç, 2003, s.1328).

Türkiye'nin toplam 127 sınır kapısı bulunmaktadır. Bunları kendi aralarında sınıflandırmak istediğimizde; kara sınır kapı sayısının 20, deniz sınır kapı sayısının 53, sivil havalimanı sayısının 36, askeri havaalanı sayısının 11 ve demiryolu sınır kapı sayılarının da 7 olduğunu görmekteyiz. Türkiye'ye yasal giriş ve çıkışlar belirtilen bu sınır kapılarından yapılabilmektedir. Belirtilen bu noktaların dışında ülkeye girmek yasadışı göçü ve göçmen kaçakçılığı suçunu oluşturmaktadır. Sığınma başvuruları da bu sınır kapılarından yapılabilmektedir. Bu sınır kapılarını ülkeye giriş çıkışlardaki yolcu yoğunluk oranlarını dikkate alarak kendi alt başlıklarında gösterecek olursak;

Türkiye'ye yolcu giriş çıkışında kullanılabilen hava sınır kapıları; *İstanbul Atatürk Havalimanı, Antalya Havalimanı, Muğla Dalaman Havalimanı, İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı, İzmir Adnan Menderes Havalimanı, Muğla Milas-Bodrum Havalimanı, Ankara Esenboğa Havalimanı, Adana Şakir Paşa Havalimanı, Kayseri Erkilet Havaalanı, Gaziantep Oğuzeli Havalimanı, Trabzon Havalimanı, Samsun Çarşamba Havalimanı, Nevşehir Kapadokya Havalimanı, Konya Havaalanı, Adana İncirlik (Askeri), Malatya Erhaç Havalimanı, Erzurum Havalimanı, Diyarbakır Havalimanı, Ankara Etimesğüt (Askeri), Isparta Süleyman Demirel Havalimanı, Tekirdağ Çorlu Havalimanı, Bursa Yenişehir Havalimanı, Eskişehir Havalimanı Sivas Havaalanı, Van Ferit Melen Havaalanı,*

Çanakkale havalimanı, Kars Havalimanı, İzmir Çiğli (Askeri), Eskişehir (Askeri), Denizli Çardak Havalimanı, Uşak havaalanı, Balıkesir (Askeri), Afyon (Askeri), Balıkesir Bandırma (Askeri), Batman (Askeri), Manisa Akhisar Havaalanı (Askeri) Şanlıurfa GAP Havalimanı, Hatay Havalimanı, Muş Havaalanı, Zonguldak Çaycuma Havaalanı, Elazığ Havaalanı, Antalya Gazipaşa Havalimanı, Amasya Merzifon Havaalanı'dır. Ayrıca, Balıkesir Edremit Körfezi Havaalanı, Bursa Havaalanı, İzmir Gaziemir (Askeri), Sinop Havalimanı hukuken açık, fiilen kapalı konumdadırlar.

Türkiye'ye yolcu giriş çıkışında kullanılabilen deniz sınır kapıları; İzmir, İstanbul Karaköy Yolcu Salomu, Mersin Taşucu, Muğla Bodrum, Muğla Marmaris, İzmir Çeşme, Aydın Kuşadası, Kocaeli Derince, Mersin Taşucu-Seka, Mersin, Trabzon, Muğla Turgut reis, Balıkesir Ayvalık, Samsun, Antalya Kaş, Zonguldak, Muğla Fethiye, İstanbul Pendik, İzmir Aliağa, Muğla Datça, Antalya, Hatay İskenderun, Antalya Alanya, Tekirdağ, Muğla Güllük, Zonguldak Ereğli Limanı, Bursa Gemlik, Balıkesir Bandırma, İzmir Dikili, Çanakkale Kepez, Adana Botaş, Aydın Söke, Ordu Ünye, Artvin Hopa, Bartın, Ordu, İzmir Foça, Bursa Mudanya, Muğla Yalıkavak, Mersin Anamur, Antalya Kemer, Giresun, Sinop, Kastamonu İnebolu, Rize, Çanakkale, Muğla Mantarburnu, Aydın Didim Yat Limanı, İstanbul Sarayburnu, Muğla Bozburun. Ayrıca, Balıkesir Akçay, Mersin Bozyazı, deniz sınır kapıları hukuken açık, fiilen kapalı konumdadırlar.

Türkiye'ye yolcu giriş çıkışında kullanılabilen kara sınır kapıları; Edirne Kapıkule, Artvin Sarp, Şırnak Habur, Edirne İpsala, Ağrı Gürbulak, Hatay, Cilve gözü, Kilis Öncüpınar, Kırklareli Dereköy, Iğdır Dilucu, Edirne Hamzabeyli, Hakkâri Esendere, Edirne Pazarkule, Hatay Yayladağı, Mardin Nusaybin, Şanlıurfa Akçakale, Gaziantep Karkamış, Ardahan Posof-Türkgozü, Ardahan Çıldır-Aktaş, sınır kapıları bulunmaktadır. Mardin Şenyurt sınır kapısı hukuken açık, fiilen kapalıdır. Ayrıca Şanlıurfa Ceylanpınar Sadece dini bayramlarda açık konumdadır.

Türkiye'ye yolcu giriş çıkışında kullanılabilen Demiryolu sınır kapıları; Edirne Kapıkule, Van Kapıköy, Edirne Uzunköprü, Gaziantep İslahiye kapılarıdır. Bunlara ilave olarak Kilis Çobanbey,

Kars Akkaya hukuken açık, fiilen kapalıdır. Ayrıca Mardin Nusaybin demiryolu sınır kapısından sadece yük taşımacılığına izin verilmektedir.¹⁰

3.2. Türkiye’de Sığınmacılık, Mültecilik ve İnsan Hakları

İnsanlık tarihi, güçlü uygarlıkların kurulduğu, büyük icatların yapıldığı, ülkelerin bir arada kardeşçe yaşadığı dönemlerden çok, ne yazık ki savaşlar, afetler ve bunların getirdiği tamiri imkânsız yıkımlarla doludur. Bu yıkımların içeriğine bakıldığında zaman göç kavramı da kendisine ilk sıralarda yer bulmaktadır. Yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğunun yapılanışı içinde oluşan statik yapı, son yüz yıllık süreçte dünya genelinde meydana gelen birtakım gelişmeler nedeniyle yerini dinamik bir yapıya bırakmıştır. Başlangıçtaki küçük kıpırdanmalar, savaş ve çeşitli nedenlerle kitlesel bir göç hareketine dönüşerek hem Türkiye hem de tüm bölge açısından geri dönülemez bir sürece bölgeyi sokmuştur.

Tüm dünyada yaşanan göç ve beraberinde getirdiği sorunlarla ilgili süreç, veriler eşliğinde dile getirilirse, özellikle sığınmacı ve mültecilerle ilgili sorunlar daha iyi anlaşılacaktır. Tarihe bakıldığında zaman, M.Ö. 3600 yılından bu yana 14.500’den fazla savaş meydana gelmiş ve bu savaşlarda sadece ölen insan sayısı yaklaşık 4 milyar olmuştur. Sadece ölen insan sayısı milyarları bulmuşken, yerini değiştirmek zorunda kalan kişilerin sayısının çok daha fazla olabileceğini tahmin etmek zor değildir. Diğer taraftan son yıllarda çeşitli nedenlerden dolayı, sadece Afro-Avrupa Bölgesi olarak adlandırılan ve içinde Türkiye’nin de yer aldığı bu bölgede yaşanan göçlerle 30 milyonu aşkın insan yer değiştirmiş durumdadır. En doğuda Arakan (Myanmar), Doğu Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Özbekistan bu göç hareketinin başını çekerken; yakın kuşakta, Irak, Filistin, Bosna ve Çeçenistan, Afrika kıtasında ise özellikle Sudan ve Somali göç hareketleri konusunda en kritik ülkeler olarak kabul edilmektedir.

¹⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı (2010), Sınır Yönetimi Bürosu, “Sınır Yönetimi Mevzuatı”, http://syb.icisleri.gov.tr/default_BO.aspx?content=384 (27.05.2010)

Türkiye, mülteci hakları konusunda göreceli olarak oldukça iyi sayılabilecek tarihsel bir geçmişe sahiptir. Buna örnek olarak da 500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi tarafından her yılın mart ayında düzenlenen ve bu yılda çeşitli kuruluşların etkinliklerinin de yer aldığı Osmanlı-Yahudi beraberliğinin 700 yıllık serüveni ile Seferadların 518.göç yılından söz edilebilir.

İnanç özgürlüklerini değiştirmeye zorlanan ve bu yüzden de İspanya'yı terk etmek zorunda kalan Sefarad Musevilerinin göçüyle devam eden süreç "1492 yılının Mart ayında İspanya'nın Katolik kralları Kastilya'lı Isabel ile Aragon'lu Ferdinan'ın Katolik bir İspanya yaratmaya karar vermesiyle başlar. Dinlerini değiştirmeyi red eden bütün Müslüman ve Yahudilerin İspanya'yı terk etmesi istenir. Bazı tarihçilere göre sayıları 200 000'i bulan İspanyol Yahudileri Avrupa'nın kuzeyine ve bütün Akdeniz bölgesine yayılırlar. Yine bazı tarihçilere göre bunların 93 000 kadarı Osmanlı İmparatorluğu'na gelirler ve zamanın Sultanı II. Bayazid tarafından kabul edilirler. 16cı yüzyılın sonuna kadar göç etmeye devam eden bu toplum adını İbranicede 'İspanya' anlamına gelen 'Sefarad' kelimesinden alarak kendilerine 'Sefaradlar' adını takarlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nda hüküm süren hoşgörü sayesinde Sefaradlar köylerinin etrafına duvarlar inşa etmek zorunda kalmamışlar ve kendilerini geldikleri ülkenin yerli halkından ayrı tutmaya da mecbur olmamışlardır. Diğer yandan Osmanlılar da bu yeni tebaalarının yeteneklerinden yararlanmayı bilmişler, saraylarında birçok Sefarad diplomat, doktor vs... çalıştırmışlardır. Osmanlı yönetimi altında Sefarad toplumu, din adamları, okul müdürleri ve hakimden oluşan yönetici kadrolarının etrafında ataerkil, dindar ve muhafazakar bir yaşam sürdürmüştür"¹¹

Ancak günümüzde hem hukuksal bağlamda konuya ilişkin olarak oluşturulan dar kapsamlı mevzuat, hem de kolluk görevlilerinin konuyla ilgili bilgisizliği, buna ek olarak göç etmiş kişilere ve toplumlara karşı toplumun tamamen kör ve sağır oluşu nedeniyle, bu kişiler tam anlamıyla gündeme gelememektedir. Gittikçe daha da ciddi rakamlara ulaşan bu nüfus hareketi sorunları çerçevesinde yaşanan en kısa zamanda çözüm beklemektedir. Oysa Türkiye-Avrupa Birliği üyelik görüşmeleri sürecinde ve uyum çalışmaları kapsamında bu konu daha üst düzeyde ele alınıp, tarihi ve insani sorumluluğun yeniden dikkate alınması için ciddi bir fırsat bulunmaktadır. Türkiye özellikle

¹¹ Şarhon, Karen Gerson (tarih). "Judeo-Espanyol dil ve kültürü", <http://www.istanbulsephardiccenter.com/index.php?contentId=20&mid=14> (18-05-2010)

mültecilerle ilgili hukuksal perspektifine ve uygulamalarına sivil toplumun da katkısıyla çok önemli ve olumlu açılımlar getirebilir.

Tarihsel süreçte yaşanan olaylar ve bunun sonucunda ortaya çıkan göç hareketleri bir yana, bölgemizde son on yılda meydana gelen savaşlar ve yaşanan kargaşaya da kısaca değinmek gerekmektedir. 80'li yıllarda yaşanan İran –Irak savaşı, ardından her iki ülkede yaşanan iç hükümet baskıları; Doğuda Rusya'nın Çeçenistan, Abhazy ve Gürcistan'a müdahalesi, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının bir kısmını işgal etmesi, güneyde Irak'ın Kuveyt'e girmesi sonrası yaşanan Birinci ve İkinci Körfez Savaşları, Suriye'nin Lübnan'a müdahalesi, Kıbrıs sorunu ve Kıbrıs halklarının yaşadığı sorunlar, İran'ın İslam Cumhuriyeti yönetimine geçmesi sonucu ortaya çıkan baskıcı rejim, İsrail-Filistin çatışmaları nedeniyle pek çok insan zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmıştır. Batıda ise; Avrupa Birliği'nin tüm uyarı ve müdahalelerine rağmen 2000 yılına dek Yunanistan'ın Gümülcine ve Batı Trakya'da Türk ve Müslüman azınlığa uyguladığı devlet politikasıyla Bulgaristan'ın özellikle Türk kökenli vatandaşlarına uyguladığı asimilasyon ve yoğun ırkçı devlet politikası, Yugoslavya'nın dağılması sonucunda ortaya çıkan iç savaş, Sırbistan'ın Bosna-Hersek'e müdahalesi, tüm bunlara ek olarak da Türk Cumhuriyetleriyle Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerindeki yaşanan baskıcı rejimler, devrim hareketleri, iç ayaklanma ve kargaşa sonucunda pek çok insan ya göçmen ya sığınmacı ya da mülteci konumuna düşmüştür.

Özellikle 20. yüzyılın son elli yılında Kosova, Bosna ve Çeçenistan'da yaşanan savaşlar nedeniyle bu ülkeler büyük göçler vermiştir. Öte yandan 1948 etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Ortadoğu'da Filistin vatandaşlarının üç kuşaktan beri içinde yaşadığı mülteci şehirleri oluşmuştur. Diğer taraftan Filistin'in genel nüfusuyla mülteci sayısı karşılaştırıldığında, dünyanın en fazla mülteci yaratan ülkesi konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Irak'ta ABD işgalinin başlamasından bu yana yaklaşık 2,5 milyon kişi yurt dışına göç etmek zorunda kalırken, 4 milyon kişi de ülke içerisinde yer değiştirmiştir. Irak sayıca dünyanın en fazla göçmene sahip ülkesidir. Sudan, Somali, Bangladeş, Sri Lanka, Pakistan ve Afganistan gibi ülkelerde gerek iç gerekse dış etkenler nedeniyle, geniş insan kitlelerinin bir kısmı ülke içerisinde yer değiştirirken, çoğunluğu oluşturan diğer bir kısmı da sığınma talebinde bulunarak başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. *“Hareket halinde olan bu nüfusun bir kısmının ekonomik nedenler ile göç eden göçmenler olduğu gerçekliğini kabul etmemizin yanı sıra*

diğer bir kısmının doğu ve güneyimizdeki bazı ülkelerdeki etnik, ideolojik, dini ve benzeri baskılardan ötürü hapis, işkence veya ölüm cezası gibi 'zulüm' tehditlerinden kaçan mültecilerden müteşekkil olduğu da tüm dünya kamuoyunca bilinmektedir.”¹²

Dünyanın en stratejik kuşağı olan savaşların, işgallerin ve iç kargaşaların en yoğun şekilde yaşandığı coğrafya durumundaki Afro-Avrasya bölgesinde yer alan Türkiye, söz konusu bölgelere gıda ve insani yardım yapmıştır. Ancak bu bölgelerden sığınmak amacıyla gelenlere ise mültecilik statüsü tanımamıştır. Bu tutumdan yalnızca insanların doğduğu toprakların dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Bunu yaparken bile en başta siyasal nedenler etkili olmuştur. Örneğin, Rusya'nın Çeçenistan'a müdahalesi, Avrupa Kıtasında ortaya çıkan bir hareket olarak kabul edilmesine rağmen, bazı siyasal nedenlerden dolayı Çeçenistan'dan gelenlere mültecilik statüsü tanınmamaktadır. Oysa Türkiye, taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin m/1, B/1'in (a) şıkkını benimsemiş bir ülkedir. Bu şıkta “1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan eden hadiseler” (Ekşi,2006, s. 190) ibaresi yer almasına rağmen Türkiye, yukarıda da belirtildiği gibi, kimi zaman siyasal nedenler dolayısıyla, tarafı olduğu bu şıkkın gereğini yerine getirmemektedir.

Tarih boyunca göç hareketleri, Anadolu insanının bir taraftan Türk kültürüne has gelenek ve görenekleri dolayısıyla; diğer taraftan da İslam anlayışı çerçevesinde sahip olduğu özellikleri nedeniyle bir sorun olarak görülmemiştir. Hatta göçe konu kişilere bir “Tanrı misafiri” anlayışı ile yaklaşmış ve bu doğrultuda muamele edilmiştir. Tarih boyunca yaşanan çok sayıdaki ve farklı ölçekteki göç hareketine konu kişiler, Anadolu insanının engin misafirperverlik anlayışı doğrultusunda bir sorundan ziyade bir çeşitlilik, zenginlik hatta bereketin ifadesi olarak görülmüşlerdir. Ancak, çeşitli amaçlar ve nedenlerle gelişen göç olgusu ve bu bağlamda göçmen, sığınmacı ya da mülteciler, özellikle son yıllarda çeşitlilik ve zenginlik kaynağı olarak görülmek yerine, adeta bir sorun gibi görülmüş ya da gösterilmeye çalışılmışlardır.

Sonuç olarak Türkiye'deki sığınmacı ve mültecilerin yaşamakta olduğu sorunlar insan hakları bağlamında aşağıdaki başlıklar altında ele alınarak incelenmiştir.

¹² Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi (2008), “Mülteci Çalıştayları”, s. 207.

3.2.1. Türkiye'deki Sığınmacıların ve Mültecilerin Durumuna, Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Genel Bakış

Türkiye'nin, Avrupa Konseyine en eski üye devletlerden biri olmasına ve 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine, 1962 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 Sözleşmesine, 1968 yılında ise 1967 Protokolü gibi birçok uluslararası sözleşmeyi imzalamış olmasına rağmen, Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin İhtiyari Protokolü'nü (OP-CAT) henüz imzalamamıştır. İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi ve bu ihlallerin durumları konusunda denetimlerin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için OP-CAT'ın imzalanması gerekmektedir.

Türkiye, daha sonra ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan coğrafi sınırlama ilkesini halen sürdürmektedir. Uygulama alanı "Avrupa'da 1 Ocak 1951'den önce vuku bulan olaylar" olan coğrafi sınırlama, Avrupalı olmayan sığınmacıları koruma kapsamı dışında bırakmaktadır. Oysa Türkiye'ye gelenleri büyük bir çoğunluğu Avrupa dışındaki ülkelerdendir. Ayrıca Türkiye BMMYK uygulamaları paralelinde geliştirdiği bir sistemle bu kişilere "geçici sığınmacı" hakkı tanımaktadır. Türkiye bu sınırlamanın kaldırılmasıyla ilgili çalışmalarını hızlandırmalı ve en kısa zamanda gerekli düzenlemeleri yapmalıdır.

Türkiye, Avrupa'dan gelenlere uluslararası alanda tanınan mülteci statüsü yerine, kendi iç hukukuna göre son derece belirsiz bir ifadeyle misafir statüsü vermektedir. Bu kişiler aynı zamanda BMMYK işlemlerine ulaşamadıklarından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar. Ayrıca kendilerine tanınan misafir statülerinin de hiçbir güvencesi ve geleceği yoktur ve her an iptal edilmesi tehlikesi vardır.

Avrupa dışından gelenler için sığınma başvurularında birbirine paralel iki yol izlenmektedir. Söz konusu mülteci öncelikli olarak Mülteci Statüsünün Belirlenmesi (MSB) ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere BMMYK'ya başvurusunu yapmaktadır. Bu işlemin sonrasında ise, kişinin üçüncü ülkeye yerleştirilmeden önceki süreçte Türkiye'de kalıp kalamayacağını belirlemek için İçişleri

Bakanlığı'na yapması gereken başvurudur. Ancak sığınma başvurusunun söz konusu olduğu durumlarda, ilgili kişileri çok karmaşık işlemler, pek çok tutarsızlık ve çelişkiler beklemektedir. Hem yasal içerik olarak hem de uygulamada görülen bu tutarsızlıkların giderilebilmesi için bir an önce gerekli çalışma ve düzenlemeler yapılmalıdır.

Buna ek olarak gerek sığınmacı gerekse mülteci statüsünün belirlenmesinde izlenen usullerin uygulanmasında ciddi aksaklıklar vardır. Bu aksaklıkların başında, kaynak ülkelerin bilgilerine ilişkin bir sistemin henüz kurulamamış olması, mülakatı yapılan kimselerin güvenilirliğini denetleyen ve geri gönderilmeleri halinde kendilerini bekleyen risklerin hesaplandığı bir mekanizmanın bulunmayışı gibi eksiklikler gösterilebilir.

Türkiye, henüz BMMYK ile bir ev sahibi anlaşması yapmamıştır. Aslında söz konusu anlaşmanın yapılması, birçok konunun görüşülüp bir çözüme kavuşturulması açısından son derece önemlidir. BMMYK tarafından Türkiye sınırları dışında mülteci olarak kabul edilen kişilerin Türkiye tarafından da mülteci olarak tanınması bir an önce sağlanmalıdır. Böylelikle Türkiye BMMYK paralelinde hareket ederek, hem zaten mülteci statüsü almış kişiler için tekrar bir işlem yapmak zorunda kalmayacak, hem de bu kişilerin üçüncü ülkelere yerleştirilme işlemleri daha hızlı bir biçimde yapılabilecektir.

3.2.2. Avrupalı Olmayan Kayıtlı Geçici Sığınmacıların Kabulü ve Yaşam Koşulları

Türkiye'de halen sığınmacı ve mülteciler için istenen özelliklere sahip kabul ve barınma merkezleri bulunmamaktadır. Bu nedenle sığınmacı ve mültecilerin barındırılması için temel ihtiyaçlar dikkate alınarak kabul merkezlerini kurması gerekmektedir. Bu süreçte STK'ların uydu kentlerin kurulmasında etkin biçimde rol alması son derece önemlidir.

Türkiye’de, BMMYK yardımıyla üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen kişiler, daha önceden belirlenmiş uydükentlere yerleştirilmektedirler. “Geçici sığınmacı” statüsü verilen bu kişiler Türkiye tarafından, Afyon, Ağrı, Aksaray, Amasya, Bilecik, Burdur, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Hakkâri, Hatay, Isparta, İzmir, Karaman, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Silopi, Sivas, Tokat, Van ve Yozgat illerinden birine yerleştirilmektedirler.¹³ Ancak bu kişiler yerleştirildikleri bu uydükentlerde kalacakları yer başta olmak üzere, tüm temel ihtiyaçlarını kendileri karşılamak zorundadırlar. Sağlık hizmetleri ise devlet tarafından ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Fakat bu kişilerin sağlık hizmetlerinin karşılanması sırasında da birçok aksaklıklar yaşanmaktadır. Örneğin, aksaklıkların başında, ilaç harcamalarının devlet tarafından karşılanmaması sonucunda zaten yoksul ve maddi açıdan yetersiz durumda olan sığınmacı ve mültecilerin ilaç tedavisine başlamanın gecikmesinden dolayı, birçok hastalık daha ileri aşamalara gelmektedir.

Diğer taraftan kayıtlı sığınmacılar belirli dönemlerde ikamet harcı ödemek zorundadırlar. Bu ikamet harcı kayıtlı sığınmacılar için yasaya göre, her altı ayda bir kişi başına 150 avro olarak belirlenmiştir. Buna bir de 135 TL defter bedeli eklenmektedir. Belirtilen bu ücret 15 yaşından küçük çocuklar için alınmamaktadır, 15–18 yaş arasındaki çocuklar içinse bu ücret 120 avrodur. Avrupa’da sığınmacılardan yalnızca Monako böyle bir ikamet harcı talep etmektedir¹⁴ Sığınmacılar bu harcı ödememeleri durumunda suç işlemiş sayılmakta yasal statülerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Sığınmacıların üçüncü ülkelere gönderilebilmesindeki en büyük engel belirtilen bu ikamet harcıdır. Çünkü harcı ödemedi İçişleri Bakanlığında ülkeden çıkış izni alınamamaktadırlar¹⁵ Yasal statünün kaybı durumunda ise sağlanan en temel hizmetlerden bile yararlanma artık söz konusu olmamaktadır. Sığınmacı ve mültecilerden alınan ikamet harcının yasal dayanağı 492 Sayılı Harçlar Kanunudur. Belirtilen harcı ödeyen sığınmacı ve mültecilere Yabancı Kimlik Numarası verilmektedir. Verilen bu kimlik numarası olmadan hasta olan bir sığınmacının muayene ve tedavi olabilmesi, yeni doğan çocuğunu nüfusa kaydettirebilmesi, zorunlu eğitim çağındaki çocuğunu okula gönderebilmesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından, belediyelerden veya diğer resmi kurumlardan sosyal bir destek alabilmesi olanaksızdır. Yabancı Kimlik Numarası alabilmenin ön koşulu ise, ikamet

¹³ *Türkiye’de Mültecilik ve Sığınma Başvurusu El Kitabı*, 2007, s. 13.

¹⁴ Hammarberg, Thomas (2009), “Rapor: Siyasi Sığınmacıların ve Mültecilerin İnsan Hakları”, <http://www.multeci.org.tr/index.php/yayinlar/raporlar/164-avrupa-konseyi-nsan-haklar-komiseri-thomas-hammarbergin-28-haziran-3-temmuz-2009-tarihleri-arasinda-tuerkiyeyi-ziyaretini-mueteakiben-hazirlad-rapor>, s. 14. (22.04.2010)

¹⁵ BMMYK (2000). *Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye’deki Yargı Kararları*, s.5.

harcının ödenmesidir. Bunu ödeme imkânına sahip olmayan sığınmacı ve mültecilerin aileleriyle birlikte insan onuruna yaraşır bir hayat sürmeleri olanak dışıdır. Hatta bu kişilerin temel yaşam hakları ciddi şekilde zedelenmektedir. Türkiye'ye sığınan dört kişilik bir sığınmacı veya mülteci ailesi, Harçlar Kanununa göre, neredeyse 1500 avro, yaklaşık 3000 lira ödemek zorundadır. STK'ların bu durumu gündeme getirmesi sonucu İçişleri Bakanlığı 19 Mart 2010 tarihinde yayımlanmış olduğu ve 81 İl Valiliğini kapsayan Genelgesinde çalışma izni alamadığı için hiçbir geliri olmayan ve bu nedenle yoksul duruma düşen sığınmacı ve mültecilerden ikamet harcının alınmayacağını bildirmiştir. Bu doğru bir karardır. Çünkü hemen hemen hiçbir geliri olmayan ve çalışma izni alması neredeyse imkânsız olan bu kişiler için ikamet harcının ödenmesi çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Ayrıca ikamet harçları konusunda tam anlamıyla bir standart oluşturulmadığı için uygulamada farklılıklar da gözlemlenmektedir. Bu harçların tüm sığınmacı, mülteci ve en azından bunların çocukları için kaldırılmasının büyük yarar sağlayacağı pek çok kez dile getirilmiştir. Sığınmacıların diğer bir çıkmazı olarak nitelendirilebilecek olan bir diğer konu ise çalışma izniyle ilgilidir. Daha makul çözümler ortaya konulmalıdır. Hemen hiçbir zaman yerine getirilmesi mümkün olmayan "işveren tarafından, bu işi yapacak Türk vatandaşı olmadığına kanıtlanması" koşulu, öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Çeşitli sorunlarla iç içe yaşadıkları bölgelerden gelip, göç ettikleri yerlerde yıllarca kalan sığınmacı ve mültecilerin konumlarıyla ilgili olarak bir an önce yasal hakları koruyucu önlemler alınmalı, çözümler getirilmelidir. Sığınma talep edenlere daha kesin ve sağlam teminatlar verilmeli, başvuru sırasında ilgililerin hakları konusunda yasal mevzuata ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle tercüman hizmetlerinin öncelikli olarak sağlanması son derece önemlidir. Belirtilen tüm bu işlemlerin yapılabilmesi için görevlendirilen memurların insana ve insan haklarına bakışı uygulamanın önündeki en büyük engel olarak göze çarpmaktadır. Bu kapsamda başta kamu çalışanları olmak üzere bütün toplum bireylerine insan haklarına duyarlılık konusunda pekiştirici ve özendirici eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.

"İnsanın sahip olduğu potansiyeller yaşamının her döneminde uygun koşullar sağlandığında ancak ortaya çıkarılabilir. Eğer eğitim günümüzde olduğu gibi yaşam boyu öğrenim, yaşam boyu eğitim anlayışıyla örgütlenirse, her yaş diliminde insana ulaşmak ya da her yaş diliminde 'öğrenen'

olmak mümkündür. Öyleyse, eğitimi yalnızca örgün, yaygın öğretim kalıpları içine; yalnızca belli yaş sınırları içine kapatmak doğru bir tutum değildir. İnsan uygun koşullar ve olanaklar yaratıldığında her yaşta eğitilebilir; kendini eğitebilir ve öğrenebilir”¹⁶. Kamu görevi yapmanın, insan haklarını korumak ve geliştirmek olduğu temel kavrayışı unutulmamalıdır. Bu bağlamda mevcut durumda hangi yaşta olursa olsun sığınmacılarla, mültecilerle ilk temas edecek personelden, onları en son yolcu edecek personele kadar tüm çalışanların, ön yargılardan uzak bir şekilde eğitilmeleri son derece gerekli ve önemlidir.

3.2.3. İdari Gözaltındaki Sığınmacı ve Mültecilerin Durumu

Ulusal mevzuatta belirtilen yerler dışındaki güzergâhlardan ülkeye giriş ya da çıkışlar çoğunlukla yakalanma ve gözaltı ile sonuçlanmaktadır. Yakalanan bu kişilerin bir tarafta yasal işlemler toplamıyla uğraşmaları bağlamında, diğer taraftan da BMMYK'nın bu kişilere ulaşması çerçevesinde sorunlar yaşanmaktadır. Yakalanan ya da gözaltına alınan bu kişiler, İçişleri Bakanlığının kararıyla “yabancılar misafirhanesi” denilen yerlerde tutulmaktadırlar. Bu kişilerin ilgili misafirhanelerde tutulma süresinin herhangi bir yasal mevzuatta belirtilmemiş olması ve bu sürenin çoğu zaman gözaltındaki kişilerin ülkelerine geri dönebilmek için bilet alacak paralarının olup olmadığı ile ilgili olması asıl sorunu oluşturmaktadır.

Gözaltı süresince kalınan yabancılar misafirhanelerinin çoğunda yaşam koşulları kötüdür. Özellikle temizlik, mahremiyet ve sosyal imkân gibi birçok gereklilik bu misafirhanelerde sağlanamamakta, hatta birtakım temel ihtiyaçlar yüksek fiyatlarla temin edilebilmektedir. Ayrıca bu misafirhanelerde kalanlara telefonla bile ulaşma imkânı olamamakla, ne STK ne de BMMYK

¹⁶ Çotuksöken, Betül (2007), “Eğitimin Temel İlkeleri”, <http://akademik.maltepe.edu.tr/~betulc/E%F0itimin%20Temel%20DDlkeleri%20DCzerine%20B%DDL%20MYO.doc> (01.04.2010)

yetkilileri ziyaretçi olarak kabul edilmemektedir¹⁷. Bu nedenle dış dünya ile ilişkiler son derece kısıtlı hatta yok denecek düzeyde olmaktadır.

Şu anda kabul merkezlerinin kapasiteleri kesinlikle yetersizdir. Yapılacak çalışmalarla, en azından temel yaşam standartlarını sağlayacak misafirhaneler kurulmalı sığınmacılarla, mültecilerin bu misafirhanelerde kalış süreleri tam anlamıyla yasal düzenlemelerle belirlenmelidir. Bu merkezlerde özellikle sağlık, barınma, beslenme gibi öncelikler karşılanmalı ve bunu yaparken de istismara meydan verilmemelidir. Diğer taraftan gözaltı merkezlerindeki görevlilerin hem sayıca hem de bilgi donanımı olarak yetersizliği söz konusudur. Bu konuda ilgili personel açığı giderilmeli ve görev başındakilere de gerekli eğitimler, hizmet içi eğitimi verilmelidir. Sınırlara kadar gelmiş sığınmacılara haklarını anlatabilecek düzeyde bilgi verebilecek görevliler temin edilmelidir. Ayrıca, uygulamalarla ilgili emirler daha açık ve kesin dille anlatılmalıdır. Bu çerçevede Maltepe Üniversitesinde yürütülmekte olan ve çoğunluğunu kamu çalışanları ve güvenlik mensuplarının oluşturduğu insan hakları yüksek lisans eğitimi ve İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin önemi daha da iyi biçimde ortaya çıkmaktadır.

3.2.4. Sığınmacılar, Mülteciler ve Geri Gönderilmeme İlkesi (Non-refoulement)

“Küreselleşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı 20. ve 21. yüzyılda ortak ihtiyaçlar, ortak çıkarlar, toplumları uluslararası bir yapılanmaya sürüklemektedir. Bu şekilde ortak hareket etme ihtiyacı duyan uluslar, her geçen gün bu alanda ilişkilerini düzenleyen yeni uluslararası belgelere imza atmaktadırlar” (Doğan, 2008, s. 48). Bu uluslararası belgelerden bir tanesi de 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesidir. Daha önce de belirtildiği üzere, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 33. maddesinde, *“Hiçbir Akid Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetlerinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez. Bununla beraber bulunduğu*

¹⁷ Hammarberg, Thomas (2009), “Rapor: Siyasi Sığınmacıların ve Mültecilerin İnsan Hakları”, <http://www.multeci.org.tr/index.php/yayinlar/raporlar/164-avrupa-konseyi-nsan-haklar-komiseri-thomas-hammarbergin-28-haziran-3-temmuz-2009-tarihleri-arasinda-tuerkiyeyi-ziyaretini-mueteakiben-hazirlad-rapor>, s. 16. (22.04.2010)

memleketin emniyeti için tehlikeli sayılması hususunda ciddi sebepler mevcut olan veya bilhassa vahim bir cürümden dolayı katileşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için mezkûr memleket topluluğu için bir tehlike teşkil eden bir mülteci işbu hükümden istifadeyi talep edemez” (Ekşi, 2006, s. 196), denmektedir. Mültecilerin sahip olduğu haklar içerisinde üzerinde en çok durulanı ve uygulanması sırasında en büyük hassasiyete sahip olunması gerekeni kuşkusuz “geri gönderilmeme hakkı”dır (non-refoulement). Diğer bir deyişle, geri gönderilmeme ilkesi, mültecilerin devletler tarafından, yaşam ve özgürlüklerinin tehdit edilmesi söz konusu olan kendi ülkesine herhangi bir şekilde geri göndermelerini yasaklayan temel bir hukuk ilkesidir.

Geri gönderilmeme ilkesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelelere Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 3. maddesinde (Gemalmaz, 2004, c.6, s. 75) yer almaktadır. Ayrıca Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin korumasına Dair Bildirinin 8. maddesinde¹⁸ ve Yargısız, Keyfi ve Yerinde İnfazın Engellenmesi ve Araştırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler İlkelerinin 5. maddesinde olduğu gibi pek çok belgede açıkça yer almaktadır. Buna ek olarak 1949 Dördüncü Cenevre Sözleşmesinde madde 45/4’de; Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 7. maddesinde, refülman, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Avrupa Sözleşmesinin 3. maddesinde, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinin 22. maddesinde, Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesinin 2. maddesinde¹⁹ ve Arap dünyasındaki Mültecilerin ve Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunmasına dair Kahire Sözleşmesinin de dahil olduğu bazı bölgesel insan hakları belgeleriyle açıkça veya yoruma bağlı olarak yasaklanmıştır.

Geri gönderilmeme ilkesi, uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası durumundadır ve bu nedenle, ilgili kişi/kişilerin zulüm riski olan yere geri gönderilmeme ilkesi uluslararası teamül hukukunun da kapsamındadır. Dolayısıyla 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine taraf olsun ya da olmasın bu kişilerin tüm devletler tarafından öncelikle zulüm riski olan yere geri gönderilmeme ilkesi, saygı duyulması ve uyulması gereken bir konudur. Devletler uluslararası teamül hukuku kapsamında bulunan, zulüm riski olan yere geri gönderilmeme ilkesini gözetmek zorundadırlar. Taraf devletlerden

¹⁸TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu , “Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin Korumasına Dair Bildiri”, s.302, <http://www.tbmm.gov.tr>.(28.04.2010)

¹⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2001), “Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi” <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc>(01.04.2010), s. 13.

herhangi birinin belirtilen bu ilkeye aykırı hareket etmesi halinde ya da aykırı hareket edeceğine yönelik kuvvetli kanıtların olması durumunda söz konusu devlet, Birleşmiş Milletler ve BMMYK yetkili mercilerinin müdahalesiyle karşılaşır. Devletler belirtilen bu zulüm riski olan yere geri gönderilmeme ilkesine bir istisna getiremezler. Mülteci sözleşmesinin aksine ciddi suç işlemiş kişiler ve korumayı hak etmeyen kişileri de dışarıda bırakan herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Bu sözleşmenin en önemli maddelerinden bir tanesi olan 33. madde, Geri Gönderilmeme İlkesini düzenlemektedir. *“Bu ilkeye göre mülteci, hayatı veya özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun, geri gönderilmeyecek veya iade edilmeyecektir (m.33). Bunun için elbette bu riskin gerçek ve elle tutulabilir büyük bir risk olması, ülkelerdeki koşulların gerçekten bu riski haklı çıkaracak nitelikte olması gerekmektedir. (Doğan 2008 s.52).*

Şüphesiz mülteciler için kendilerine tanınacak haklar içerisinde her şeyden önce en önemlisi, zulüm nedeniyle kaçmış olduğu ülkesine zorla geri gönderilmemeleridir. İster sığınmacı ister mülteci olsun, göçe konu her birey, açlık, hastalık, kimsesizlik ya da buna benzer birçok sıkıntıya katlanabilir; ancak kendi ülkesindeki zulüm ve baskı dolu sistemin dışına geri gönderilmeye katlanması mümkün değildir. Çünkü ülkesine geri gönderilen kişiyi ülkesinde nelerin beklediği bilinmemektedir ve bu şekilde geri gönderilmiş birçok kişinin akıbeti meçhuldür denebilir.

Geri gönderilmeme ilkesi, uluslararası hukukun temel bir kuralıdır. Buna karşın Türkiye’de, bu kuralın geçmişte zaman zaman ihlal edildiği bilinmektedir. Gerek Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde, gerekse imzalamış olduğu uluslararası anlaşmalara uyması çerçevesinde geri gönderilmeme ilkesine uygun hareket etmesi son derece önemlidir.

3.2.5. Özellikle Korunmaya Muhtaç Gruplar

Konu bağlamında söz konusu grupları kendi içerisinde üçe ayırmak mümkündür; kimsesiz çocuklar, cinsel tercihleri nedeniyle dışlanmış kimseler (lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüeller), insan ticaretine konu olan kimseler. Bundan sonra bu gruplar kendi alt başlıkları altında incelenecektir.

3.2.5.1.Kimsesiz Çocuklar

Kimsesiz sığınmacı ya da mülteci çocuklar, ülkeye girişlerinde aileleri olmayan ve refakatsiz kimselerin oluşturduğu gruptur. Bu çocuklar, Türk çocuklarıyla birlikte yetimhanelerde ya da daha başka bir yerde barındırılmaktadırlar. Bu barınma süresinin belirsizliği ve bazı çocukların oldukça fazla bir süre beklemek zorunda kalması da büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu çocuklar haklarını bilme ya da öğrenme konusunda yeterince bilgi sahibi değildirler ve bu haklara ulaşım konusunda büyük sorunlarla karşı karşıyadırlar. Öte yandan bu çocukların yaşadığı dil sorunu tüm sıkıntıların kaynağıdır denebilir. Ayrıca bir başka sorun da mülteci çocukların yaşını saptarken, şüphenin ilgili lehine yorumlanması ilkesine gerektiği kadar dikkat edilmediğidir.

Özellikle korunmaya muhtaç gruplar içerisinde refakatsiz sığınmacı çocuklara sosyal hizmet görevlileri tarafından bakılması Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliğinin düzenlemiş olduğu insan hakları ilerleme raporlarında olumlu konulardan biri olarak bildirilmektedir.²⁰ Bu çocuklar çoğunlukla Türk çocuklarıyla birlikte yetimhanelerde ya da ayrı bir kurumda barınmaktadırlar. Ancak kimlik numaraları olmadığı için eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamamalarıyla ilgili sorunlar iyileştirilmeyi beklemektedir.

Türkiye'deki kimsesiz sığınmacı ya da mülteci çocuklar hakkında yukarıda sözü edilen konularla ilgili olarak STK'ların da görüşleri alınarak yayımlanacak çalışmalar ve önerilecek çözümler en kısa zamanda uygulamaya konulmalıdır. Özellikle 18 yaşına gelmiş kimselere ilerde ne yapacakları hakkında çok az bilgi verilmektedir. Az bilgi sahibi olan bu gruba ait çocuklar için, her çocuğa bir hami tayin edilmesi daha da yaygınlaştırılarak devam ettirilmelidir.

²⁰ Hammarberg, Thomas (2009), "Rapor: Siyasi Sığınmacıların ve Mültecilerin İnsan Hakları", , <http://www.multeci.org.tr/index.php/yayinlar/raporlar/164-avrupa-konseyi-nsan-haklar-komiseri-thomas-hammarbergin-28-haziran-3-temmuz-2009-tarihleri-arasnda-tuerkiyeyi-ziyaretini-mueteakiben-hazirlad-rapor>, s. 18.

3.2.5.2.Cinsel Tercihleri Nedeniyle Dışlanmış Kimseler (Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transseksüel)

Bu gruplar içinde yer alan kimseler, gerek kendi ülkelerinde gerekse göç ettikleri yeni yaşam ortamlarında pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kişilerin uğradıkları baskı ve gördükleri muamele sonucunda sık sık sarsıntı yaşadıkları saptanmaktadır. Sığındıkları ülkenin görevlisinden, yerleştikleri uydukentlerin yerel halklarına kadar her kesimin tepki ve tacizi ile yaşamak durumunda kalan bu insanlar, sürekli olarak dışlanmakta ve derin bir yalnızlıkla baş başa kalmaktadırlar.

Sürekli olarak düşmanca bir tavırla karşı karşıya kalan bu gruba ait sığınmacı ve mültecilere, özellikle sınır kapılarındaki görevlilerin daha insanca ve anlayışla yaklaşmaları gerekmektedir. Sığınmacı ve mültecilere özgü diğer tüm sorunların yanı sıra bir de cinsel tercihleri nedeniyle çeşitli sorunlarla yüz yüze kalarak yaşam mücadelesi vermeye çalışmaları, bu kişilere gösterilmesi gereken muamelenin hassasiyetini daha da üst boyuta çekmektedir.

3.2.5.3. İnsan Ticaretine Konu Kişiler

İnsan ticaretine konu olan sığınmacı ve mülteciler başlangıçta daha iyi yaşam koşulu hedeflemelerine karşın, bu kişiler sonradan insan ticareti yapan tacirlerin kölesi konumuna düşmektedirler. İnsan ticareti yapılmasının pek çok nedeni vardır. Ancak bunlardan iki neden diğerlerine oranla ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki bu eyleme konu olan kimselerin sahipsiz olmaları sonucunda haklarını aramaktan yoksun ve köle gibi çalıştırılabilen kimselerin oluşturduğu gruptur. İkincisi ise bedeni sömürüye açık kimselerin cinsel sömürü aracı olarak kullanılmak istenmesi ile ortaya çıkan gruptur. Çünkü, *“...tacirler mağdurlarını genellikle başka ülkelere göç etmek isteyen ya da göç etmiş olan ‘çaresiz insanlardan’ seçerler... Çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluşan mağdurların genellikle resmi makamlara müracaat etmekten çekinmeleri de faillerin işini kolaylaştırmaktadır. Gerçekten mağdurların, failer tarafından oluşturulan cebir ve tehdidi aşmaları mümkün olmadığı gibi, ülkelerin yaklaşımları da onları korkutmaktadır. Diğer bir ifadeyle insan ticareti ile mücadelede ülkelerin aktif bir politikalarının bulunmaması, insan ticareti mağdurlarının, mağdur olarak değil, ülkelerin göç politikalarını oluşturan kanunlara aykırı hareket eden yasadışı göçmenler ya da yasadışı fuhuş yapan kimseler olarak görülmeleri, resmi makamlar tarafından fark edildiklerinde sınır dışı edilmekten korkmaları onların istismarını kolaylaştırmaktadır.”*²¹ Türkiye bu konuda büyük ölçüde hedef ülkeyken, düşük oranda da olsa bir transit ülke konumundadır.

Belki özellikle korunmaya muhtaç gruplar içinde Türkiye en fazla insan ticaretine konu olan kişiler çerçevesinde yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Şimdiye kadar bu konuda birçok olumlu gelişme sağlanmıştır. Bunlarda biri de insan ticaretine konu olan kişileri, insan tacirlerinin ağına düşmeden kurtarabilmek için ALO 157 ihbar hattıdır. İnsan ticareti mağdurlarının acil durumlarda günün 24 saati arayarak yardım talebinde bulunacakları bu telefon numaralaması ulusal radyo ve televizyonlardaki reklam kuşaklarıyla duyurulmaya çalışılmaktadır.

Bir taraftan bu kişilerle ilgili birtakım olumlu gelişmeler gösterilmesine karşın, diğer taraftan bu kişilerin kimliklerinin saptanamadığı durumlarda sınır dışı edilmeleri kaygı verici bir gelişme

²¹ T.C. Adalet Bakanlığı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2009). *Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı*, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, s. 33.

olarak gözlemlenmektedir. Zaten mağdur durumunda olan bu kişiler, bir kez de devlet eliyle mağdur edilmiş olmaktadır. İnsan ticaretine konu kişilerin korunması ve mağduriyetlerinin giderilmesiyle ilgili STK'larla işbirliği içinde en kısa zamanda çözüm önerileri geliştirilmeli ve uygulamaya konulmalıdır.

3.2.6. Sığınmacı ve Mültecilerin Korunmasında ve Desteklenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

İnsan haklarının doğal koruyucusu devlettir. Ne var ki bugün, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, devletler insan haklarını yalnız korumamaklar kalmıyor, üstelik onları kendi organlarıyla çiğniyor. İnsan haklarını en çok çiğneyen, gücü elinde tutanlardır (Kuçuradi, 1996, s.170) İnsan haklarının etkin bir şekilde korunmasında şüphesiz STK'ların rolü vazgeçilmez niteliktedir. Bu kuruluşlar, devletlerin işleyiş ve organlarından bağımsız oluşlarıyla insan haklarının ihlallerine yönelik her türlü eylemin karşısında yer alarak insan haklarının savunuculuğunu gerçekleştirirler.

Günümüz demokrasinin en önemli unsurlarından birisi örgütlenme özgürlüğüdür. Demokratik sistemlerin işleyişi ve diğer yönetim modellerinden ayrılmasında, farklılıkların özgürce dile getirilebilmesinde STK'lar demokrasinin ayrılmaz bir parçalarıdır. STK'lar devletten bağımsız kurumlar aracılığıyla bireyleri bir araya getiren ve demokratik bir ortamda devlete karşı baskı grupları halini alan bir topluluğu ifade etmektedirler ki sığınmacı ve mültecilerin toplumda korunması ve desteklenmesi bakımından STK'lar büyük öneme sahiptir.

“İnsan haklarının temel sorumlusu ve ödevlisi hiç kuşkusuz ki devlettir. Devlet, günlük yaşamda kendini idari işlemler, eylemler ve davranışlarla gösterir. İdare, bireyin yaşamına, bazen kamu düzenini sağlamak, bazen de kamu hizmeti sunmak amacıyla müdahale eder. Bu müdahaleler sırasında insan hakları sıklıkla ihlal edilir. Bu noktadan hareketle, idarenin denetlenmesi aslında, dolaylı olarak, insan haklarının korunması anlamına gelir” (Akıllıoğlu,1995, s.15). Mültecilerin korunması öncelikle devletlerin sorumluluğundadır. Ancak günümüz koşullarında bu sorumluluk

karşılıklı işbirliği ve etkin kontrolle toplumsal kurum ve kuruluşlarla da sürdürülebilmektedir. Sığınmacı ve mültecilerin toplumda korunması ve desteklenmesi amacıyla gelişmiş bir sivil toplum oluşturulmasıyla birlikte sivil toplum-devlet ilişkisi daha sağlıklı bir hal alacağından günümüzdeki modern yönetim ve demokrasi anlayışıyla da pekişmektedir. Devletlerin gelişmişlik düzeyleri toplumsal ve siyasal yapının gelişmişliğiyle de doğru orantılı olarak kabul edildiğinden STK'ların üzerlerine ciddi sorumluluklar yüklenmektedir. STK'ların çalışma alanlarına ilişkin yasal mevzuattaki dar çerçevenin artırılması, büyük önem taşımaktadır. Sığınmacı ve mültecilerin sağlık, eğitim, barınma vb. koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili çabalarının yanı sıra, sığınmacı ve mültecilik konularında toplumun bilincinin arttırılmasına yönelik çalışmalar da STK'ların çalışma alanları arasında yer almaktadır.

Sığınmacı ve mültecilere sağlanan desteğin belkemiğini STK ile birlikte BMMYK oluşturmaktadır. İnsan haklarının korunmasına yönelik yetkililer ve STK'lar arasında sürekli yapıcı bir diyalog kurulmalı ve görüş alış verişi sağlanmalıdır. Ayrıca özellikle yeni sığınma yasasının ve ulusal insan hakları kurumu çerçevesinin hazırlanması aşamasında, STK'ların bilgi ve birikimlerini bu yönde kullanmaları gerekmektedir.

3.3.Türkiye’de Coğrafi Kısıtlama

“İnsan hakları çerçevesinde insan; coğrafi sınırlar dikkate alınmaksızın içinde yaşadığı toplum ve mekândan bağımsız şekilde bir varlık olarak algılanmakta ve hak sahibi olarak kabul edilmektedir” (Gözlügöl ve Gündüz, 1993, s. 26). Ancak günümüz dünyasında ve koşullarında, insandan önce ulus devlet ilkeleri ön plana alınmakta, dolayısıyla “Coğrafi sakinca” gibi kavramlar gündemi meşgul etmektedir.

Türkiye, 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilen ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren 1951 Cenevre Sözleşmesine ve 1967 Protokolüne taraf olarak imza atmıştır. Türkiye, her iki sözleşmeye de, sadece Avrupa’dan gelecek kişileri mülteci kabul edeceğine dair bir çekince koymuştur. Bu çekince gereği Avrupa dışından gelen kişiler Türkiye tarafından mülteci olarak kabul

edilmemekte, geçici bir koruma sağlanarak başka ülkelere gönderilmeleri yönünde bir işlem yapılmaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye, Avrupa dışından gelen kişilere karşı uluslararası hukuka ilişkin yükümlülükleri, sosyal ve coğrafi birtakım nedenlerden dolayı tam anlamıyla üstlenmemektedir. Türkiye'nin konuyla ilgili görüşü, *“Coğrafi sınırlama konusu,...katılım aşamasında ülkemize doğudan bir mülteci akınına teşvik etmeyecek şekilde,...ve Avrupa Birliği ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermelerine bağlı olarak kaldırılacaktır...Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde yukarıda belirtilen projelerin ve koşulların tamamlanmasının ardından coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik bir önerinin muhtemelen 2012 yılından sonra TBMM'ye sevk edilmesi öngörülmektedir”*²² şeklindedir. Türkiye'nin ulusal programdaki bu beyanı belirsiz olmakla birlikte Türkiye'nin çıkarlarını ve güvenlik kaygısını koruma amaçlıdır. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonraki süreçte de coğrafi sığınma konusunun özellikle Türkiye açısından tartışılmaya devam edeceği ortadadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik için müzakerelere başlamış olması, birçok konuda olduğu gibi sığınma konusunda da Türkiye'nin bazı yasal mevzuat değişiklikleri yaparak Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamasını gerektirmektedir. Yalnız mülteci hukukunda yapılması planlanan değişiklikler, sadece Avrupa Birliği mevzuatına uyum çerçevesinde ele alınmamalı, ülkenin tarihi misyonu doğrultusunda insancıl nitelikli ve sığınmacı haklarını tüm yönleriyle korumayı esas alan bir bakış açısıyla hazırlanmalıdır. Bu çerçevede mültecilik konusunda Türkiye'den talep edilenlerin başında, yukarıda özetlenen coğrafi kısıtlamanın kaldırılarak, bütün ülkelere gelen yabancıların sığınma başvurusunda bulunarak mülteci statüsünde kabul edilmelerine imkân sağlanması gelmektedir. Öte yandan Türkiye, coğrafi kısıtlama konusundaki seçeneğini açıkça ortaya koymuş olsa da, Avrupa dışında dünyanın birçok bölgesinden gelmekte olan ve 1967 Protokolünde geçen mültecilik tanımına uyan sığınmacıları da 1994 İltica Yönetmeliği ile üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilinceye kadar uygun bir süre Türkiye'de ikametlerine izin vererek geçici sığınma hakkı tanımaktadır. Fakat bu süreç tam anlamıyla hukuksal bir altyapıya bağlanmadığı için, konuyla ilgili kişilerin mağduriyeti bu süreçte de devam etmektedir.

²² T.C. İçişleri Bakanlığı, (2005). *Türkiye'nin İltica ve Göç Alanındaki Ulusal Eylem Planı*, Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, s. 38.

Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği kesinleşmedikçe coğrafi sınırlama konusundaki sakıncasını kaldırmayacağını, kendisine göre haklı olarak kabul ettiği iki nedenle belirtmektedir. Bunlardan ilki “Külfet paylaşımı” diğer ise “nüfustaki demografik yapının bozulması” olarak ifade etmektedir. Diğer taraftan da Türkiye, eğer Avrupa Birliği üyeliği kesinleşse bile, külfet paylaşımı şartıyla bu sakıncayı ancak kaldıracaktır. Külfet paylaşımından kasıt, kendisine sığınan mültecilerin, Avrupa Birliği ülkelerine hem ekonomik fatura hem de nüfus olarak paylaştırılmasıdır. Avrupa Birliği, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasıyla ilgili olarak Türkiye'nin karşı karşıya kalabileceği yoğun mülteci hareketlerini dikkate alarak, Avrupa Birliğine, Katılım Öncesi Mali Yardım Programlamalarını öngörmektedir. Buna karşın Türkiye bu konudaki hassasiyetini sürekli olarak dile getirmekte ve Avrupa Birliğine tam müktesebatın tamamlanması durumunda coğrafi sınırlamayı kaldıracacağını belirtmektedir.

Külfet paylaşımı konusunda atılması gereken ilk adım, bu yükün saptanması hakkında bir araştırmanın başlatılması ve bu araştırmanın yürütülebilmesi için gerek Türk gerekse Avrupa Birliği yetkililerince ortak bir çalışmanın gerçekleştirilmesidir. Çünkü coğrafi sınırlamanın kaldırılmasıyla birlikte ortaya çıkacak olan gerek sosyal ve siyasal gerekse de ekonomik külfetler hakkında net bir rakam ortaya konmuş değildir.

Türkiye'nin yukarıda belirtilen ve kendine göre haklı saydığı ikinci gerekçesi olan demografik yapının bozulmasıyla ilgili olarak şu denilebilir: Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya itibarıyla gerek komşularından gerekse diğer bölge ülkelerinden ve tüm bunlara ek olarak tarihsel süreçte bağlı olduğu birçok ülkeden yoğun bir göç talebiyle sürekli olarak karşı karşıyadır. Bu göç taleplerini karşılamak için sınır kapılarının açılması ve bunun yanı sıra mülteciliğin çekici hale getirilerek vatansızlara vatandaşlık hakkının tanınması halinde yılda sayıları beş yüz bine varan başvuruların yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Ortalama bir değerle yaklaşık on yıllık bir süre dikkate alınacak olursa, artan nüfus nedeniyle göçe maruz ülkenin özellikle demografik yapısının farklılaşabileceği ve bunun yanı sıra daha birçok istenmeyen durumların ortaya çıkabileceği öngörülmektedir.

Türkiye, kriz dönemlerini geride bırakmak ve toparlanmak isteyen bir ekonomiye sahiptir. Yine Türkiye, milyonlarla ifade edilen işsizi, ancak asgari ücret düzeyinde iş bulabilen çok ciddi bir nüfusu, bunun yanında çalışanlarının büyük bir oranının sosyal iş güvencelerinden yoksun olarak

çalışmaya devam ediyor oluşu gibi sorunlarla da baş başadır. Aslında Türkiye'nin asıl çekincesi, coğrafi sınırlamanın kaldırılmasıyla ülkeye akın edeceğinden endişe edilen önu alınmaz kitlelerdir. Ancak soruna sadece ekonomik göstergelerle bakıldığında duyulan bu kaygı, insan haklarını korumak ya da taraf olduğu birçok sözleşmenin gereğini yerine getirmek gerçeklerini ikinci plana itmektedir. Oysa kimi zaman yaşamsal bir tehlikeyi de içerebilen bir zulümden kaçışın ekonomik endişelerin önüne geçmesi gereği açıkça ortadadır. Daha önce de belirtildiği gibi, konunun elbette göz ardı edilemez bir ekonomik faturası vardır. Bu ekonomik fatura, sadece Türkiye'nin üzerine bırakılmamalı ve sadece Avrupa Birliği ülkelerince değil, tüm dünya devletlerince paylaşılmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, ekonomik nedenler ya da külfet paylaşımı konusundaki olası ihtilaf ve sorunlar, kişilerin mülteci işlemlerine erişimlerinde olumsuz bir gerekçe olarak uygulanamazlar. Özellikle her fırsatta külfet paylaşımı konusundaki endişelerini ortaya koyan Türkiye, her zaman bu endişesini öne sürerek, birinci derecede önemli olan mülteci hakları konusunu ikinci plana itmektedir.

Değnilmesi gereken bir önemli konu da Türkiye'nin, göç hareketleri ve bunun doğal sonuçları içinde yer alan göçmen, sığınmacı ve mültecilerle ilgili bir başka endişesidir. Türkiye'nin, özellikle sahip olduğu jeopolitik durumu nedeniyle, çok ciddi insan hakları ihlallerine sahne olan sınır ve yakın komşular olduğunu belirtmekte ve bu nedenle coğrafi sınırlamayı kaldırması halinde uğrayacağı yoğun göç hareketi karşısında gereğini yapamayacağını ileri sürmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki, ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelere yalnızca Türkiye komşu değildir. Bu da Türkiye'nin sürekli olarak öne sürdüğü belki de en büyük endişesini asılsız kılmaktadır. Kaldı ki 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olan birçok devlet, yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerle komşu olmalarına rağmen, coğrafi kısıtlama şartı koymamaktadırlar.

Her ne kadar Avrupa Birliği ülkeleri son yıllarda mülteci korumasının sınırlarını gittikçe daraltmaya çalışsa da, gündemde ve geçerlilikte olan Türk mülteci hukuku Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırıldığında halen yetersizdir ve günümüz ihtiyaçlarına yanıt verememektedir.

Aslında evrensel insan hakları ölçütleri ve uygulamaları esas alındığında Türkiye, Avrupa Birliği üyelik ve uyum sürecinde birçok insan hakkı konusunda gelişim ve iyileştirmeleri yaparak, kısa vadede mülteci hakları alanında da bir sıçrama yapabilme potansiyeline sahiptir. Ancak diğer yandan üyeliği halinde Avrupa Birliği'nin dış sınır çizgisini oluşturacak olan Türkiye'nin uzun erimde mülteci

haklarını tanımayı ve korumayı sağlama konusu tahmin edileceği gibi son derece sıkıntılı bir durumu gözler önüne sermektedir. Çünkü Türkiye'nin sınırlarındaki sığınma ve göçe karşı gösterdiği her tavır Avrupa Birliği'nin tavrı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye kendi sınırlarında Avrupa Birliği'ni temsil etmiş olacaktır. Öyle görünüyor ki temsil etme yetkisini verme konusunda Avrupa Birliği, Türkiye'ye tam anlamıyla ile güvenmemektedir.

3.3.1. Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılmasına Dair Öneriler

Coğrafi kısıtlama, Türkiye'ye özellikle ekonomik ve sosyal yönden zarar vermeyecek şekilde en kısa zamanda çözülmesi gereken bir konudur. Türkiye'nin üzerinde bir yük olan ve her zaman karşısına kendi adına bir eksiklik olarak çıkan coğrafi kısıtlamanın kaldırılabilmesi, ancak sığınma konusundaki hukuksal içeriğin tam anlamıyla hazırlanması ve uygulamaya yönelik alt yapının tamamlanmasından sonra mümkün olabilecektir. Bu çalışmalarda ele alınması gereken başlıca araştırma konuları olarak, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasıyla Türkiye'ye gelecek mülteci sayısındaki artış, kabul merkezlerinin kurulmasıyla ilgili maliyetler, bu merkezlerde çalışacak personelin eğitimi gibi pek çok konuda yapılması gereken araştırmalar ve bu araştırmalara ilişkin giderler gibi birçok konu sıralanabilir. Buna göre Türkiye'nin yapması gereken hazırlıklar daha ayrıntılı olarak şu başlıklar altında özetlenebilir:

- Coğrafi kısıtlama kaldırılmadan önce yapılması gereken ilk ve en önemli işlem, Türkiye'ye Doğudan bir sığınmacı akınını teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması,
- Ülkesindeki bazı nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalmış kişilerin, mülteci statüsünü elde edebilmek için neler yapmaları gerektiği ile ilgili yol gösterici olması bakımından bir sistemin geliştirilmesi ve bu sisteme erişim çerçevesinde hiçbir ayırım yapılmaması,
- Avrupa ülkelerinin külfet paylaşımıyla ilgili olarak daha yapıcı olmaları ve gerekli hassasiyeti göstermeleri,

- Sınırlardaki denetim sisteminin daha da geliştirilerek, koruma arayanların esaslı bir şekilde ayıklanmasını ve korunabilmelerini sağlayacak usullerin oluşturulması,
- Göçmen, sığınmacı ve mültecilerle ilgili olarak tüm ayrıntıları düşünülmüş uzman bir kadronun oluşturulması,
- Göç hareketleri ve göç sonucu ortaya çıkan göçmen, sığınmacılık ve mültecilik kavramlarıyla ilgili olarak çalışacak görevlilerin yetişmesi ve her konuyla ilgili uzman personelin varlığının sağlanması,
- Sığınmacı ve mülteciler için yeni kabul merkezlerinin ve misafirhanelerin kurulması,
- Mültecilere sağlanan öğrenim görme, çalışma, sağlık gibi birçok sosyal destek mekanizmalarının daha da geliştirilmesi ve ulaşılabilir, erişilebilir bir duruma getirilmesi,
- Mültecilerin insan hakları ihlallerine uğramaları durumunda, haklarını aramak üzere, itiraz ya da şikâyet konusunda ulaşabilecekleri mercilerin oluşturulması,
- Yardıma muhtaç mültecilerin acil ihtiyaçlarının öncelikli olarak dikkate alınması,

Burada dikkate sunulan öneriler ilk ve acil olarak ele alınması gerekenlerdir. Çünkü söz konusu kavramın ana karakteri “insandır” ve “insan” söz konusu olunca kaynaklar sınırlı da olsa istekler bir bakıma sınırsızdır.

Türkiye nedenleri ve sonuçları her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin, coğrafi sınırlamayla ilgili görüşlerini ve uygulamalarını en kısa zamanda gözden geçirerek uluslararası standartları yakalamalıdır. Türkiye’nin bunu yapabilmesi için gerekli olan mülteci ve sığınmacı tanımlarını da uluslararası standartlara uyumlu hale getirmesi büyük önem taşımaktadır. Konuyla ilgili işleyişi etkin bir biçimde uygulamada var olan hukuksal boşluklar zaman geçirilmeden giderilmelidir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı kapsamında “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik” başlığı altında sığınmacılar ve mülteciler başta olmak üzere vatansızlar ve göçmenlerle, yabancılara uygulanacak hukuksal düzenlemelerdeki eksiklikleri ve ihtiyaçları belirlenmiştir. Üçüncü ülke uyrukluların ya da vatansız kişilerin, mülteci olarak ya da uluslararası korumaya muhtaç kişiler olarak nitelendirilenlerin statüleri ve sağlanacak korumaların içeriğinin asgari standartlarına ilişkin

düzenlemelerini Türkiye 2007–2013 yılları arasında tamamlamayı planladığını belirtmektedir.²³ Ayrıca bu konuya “Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı” çerçevesinde yer verilmiştir.²⁴

Ancak Türkiye, konuya ilişkin hukuksal düzenlemeleri Avrupa Birliğine uyum sürecinin dışında ayrı olarak değerlendirmelidir. *İnsan hakları konusunun Türkiye'nin sosyal ve siyasal kalkınmasının önemli bir unsuru olduğu dikkate alınmalıdır. İnsan haklarının Avrupa Birliği ve ABD için değil, bu hakların insanımız için, T.C.'nin her vatandaşının çağdaş yaşamı için gerekli olduğu bilinci vatandaşlarımızın ve yöneticilerin akıl ve vicdanlarına yerleştirilmelidir* (Alniak, 2006, s.50). Müzakerelerin uzaması ya da ertelenmesi durumunda bu konuya gösterilen ilgiden uzaklaşılacağı hissini vermektedir. Coğrafi sınırlandırmaları ve diğer sözü edilen yaklaşımları pazarlık konusu yapmak, bu konuya evrensel insan hakları çerçevesinden bakılmadığının somut bir göstergesidir.

“Uygarlık içinde yer alan tüm başarıların temelini oluşturan insanın doğaya, yaşama ama özellikle kendisine ve dolayısıyla insan olmaya ilişkin bilgileri ve değerlendirmeleri, bizi, çağdaşlaşmanın, çağdaş olmanın bir başka kriterine götürüyor. Bu söylediğimi şu basit soruyla dile getirebilirim: İnsanı nasıl algılıyor ve değerlendiriyoruz? İşte bu soru, çağdaşlaşmayı irdeleyen herkesin kendisine sorması ve yanıtlaması gereken temel bir sorudur. Çağdaşlaşmanın, çağdaş olmanın belirleyici kategorisi yani insanın amaç ya da araç olarak algılanması ve değerlendirilmesi, verilecek yanıtın içindedir” (Anğ, 2006, s. 33)

Bu tez kapsamında sığınmacı ve mültecilerin coğrafi sınırlama nedeniyle hukuksal statülerini değerlendirdiğimiz bir çerçevede, insanı temel aldığımızda, insanı nasıl gördüğümüz ve değerlendirdiğimiz önemlidir. İnsanı amaç olarak mı, yoksa araç olarak mı görüyor ve değerlendiriyoruz?

Türkiye'nin, insan hakları alanına ilişkin sözleşmelerin hemen hemen hepsini imzalayıp kendi iç hukukuna dâhil etmesine rağmen, bu sözleşmelerin gereklerini yerine getirmede çekinceler yaşanmaktadır; bunun sonucu olarak da hem siyasi hem hukuki birtakım açmazlarla karşı karşıya

²³ T.C. Başbakanlık, (2007). *Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007–2013)*, Ankara: T.C. Başbakanlık, s. 314.

²⁴ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (2008). *Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*, Ankara: AB Genel Sekreterliği, s. 258

kalınmaktadır. Coğrafi çekince konusu da bunlardan biridir. “*İnsan hakları kavramı, Batılıya, Doğuluya, liberale, komüniste, zengine, fakire, Avrupalıya ve Asyalıya göre değişmeyen, farklı uygulanmayan, farklılık yaratmayan bir evrensel ölçüttür* (Alniak, 2006, s.19). İnsan haklarının evrensel olduğu kadar her türdeki politika ve stratejilerden üstün olduğu unutulmamalıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden bu yana sığınmacı olgusunun varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Tarihin kimi dönemlerinde dünyadaki dengeler üzerinde de etkisi görülen sığınmacı olgusu, Hitit ve Aztek yazıtlarında bile sözleşmelere konu olmuş önemli bir madde olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşlar, iç çatışmalar, diktatörlerin otoriter yönetimleri ve diğer devlet baskılarının yanı sıra dinsel ve siyasal baskılar sürekli olarak mültecilerin sayısını arttırmaktadır. Sayıları milyonları bulan mültecilere, iç savaş, işgal, çatışma, doğal afet ve gittikçe artan insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle her yıl yüz binlerce yeni mülteci eklenmektedir. Dünyanın gittikçe artan mültecilik sorunu karşısında derin bir sessizliğe bürünmesi sonucunda belirtilen bu rakamlar 10 milyonları bulmuştur. BMMYK verilerine göre²⁵, dünyada yabancı bir ülkeye giderek mültecilik başvurusunda bulunan yaklaşık 10 milyon kişi varken, kendi ülkesi içerisinde zorunlu olarak yer değiştiren 13 milyon kişi bulunmaktadır. Gelecekte bu sayıya iklim değişikliklerinin sebep olduğu olumsuzlukların da eklenmesiyle, bu rakamın yüz milyonlara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

²⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, <http://www.bmmyk.multeci.ihh.org.tr> (11.05.2010)

Tarih boyunca birçok insan, milliyetleri, inançları ve bazı farklılıklarından dolayı yaşadıkları yerleri ve sahip oldukları toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. Fakat insanların yaşadıkları yerleri terk etme nedenleri yalnızca bunlarla sınırlı olmamakla beraber, bu nedenler kimi zaman kişinin kendi ülkesindeki birtakım olumsuzluklar olarak kimi zaman da herhangi bir yabancı devletin müdahalesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yerlerini terk etmiş kimseler sığınmacı ve mülteci adı altında yaşamlarını devam ettirebilmek için herhangi bir yere varmak hedefiyle doğup büyüdüğü topraklardan ayrılırlar. Görüldüğü üzere sığınmacı ve mültecilerle ilgili sorunların ilki, kendi ülkelerindeki birtakım olumsuzluklardır. Göç eden insanları, gerek sınır kapılarında, gerek ara bölgelerde, gerekse sığınılan ülkelerde, devletlerin iç hukuku ve uluslararası hukuk kurallarından kaynaklanan sorunlarla yüz yüze bırakmak yerine; bu insanların göç ettikleri bölgelerdeki istikrarın sağlanması, bu bölgelerin kalkındırılması için gerekli atılımların yapılması, bu bölgelerde insan hayatının, insan onurunun ve insan haklarının korunduğu bir ortamın oluşturulması gerekmektedir. Sığınmacı ve mültecilerle ilgili sorunların çözümü için yapılması gerekenlerin en başında, insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlayan koşulların ortadan kaldırılması gelmektedir.

İnsanları göç etmeye zorlayan nedenlerin ortadan kaldırılmasıyla, sığınmacı ve mülteci sayısının artmasının önüne geçilebileceği açıktır. Ancak diğer taraftan bugüne kadar dünyanın birçok farklı bölgesinde, çeşitli nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalmış, milyonlarca insan vardır. Bu insanlar günümüzün modern dünyasında insanlık dışı koşullar altında yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu kişilerin, insan hakları çerçevesinde insanlık onurlarının korunması son derece önemlidir. Bununla beraber insanın yapısına, değerine ve ihtiyaçlarına yakışır bir tavırla muamele görmeleri gereklidir. Sığınmacı ve mültecilerin, kalıcı yerleşmeleri sağlanana kadar özellikle beslenme, barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel hizmetlerden yararlanmaları için hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin ülke genelinde daha yoğun çabasına gereksinim vardır.

Sığınmacı ve mültecilerin, yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda, tarihten bugüne, gerek dünya genelinde gerekse Türkiye’de sürekli olarak ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu ilerlemeler sığınmacı ve mültecilerin sorunlarının çözümü için gerekli olsa da henüz yeterli değildir. Özellikle konuyla ilgili olarak Türkiye’deki gelişmeler son derece yavaş, hatta durağandır. Türkiye, ana göç

hattı üzerinde yer alan bir ülke konumunda olmasına rağmen daha dinamik bir mevzuat yapısının eksikliğini her alanda hissetmektedir. Oysa Türkiye, bu dinamizmin kazanılmasıyla birlikte atacağı olumlu adımlar sayesinde demokratik yapısını daha iyi bir şekilde geliştirebilir. Bu fırsatı yıllardır görmezden gelen Türkiye, bir taraftan mevzuatında gerekli değişiklikleri yapmazken diğer taraftan da değişiklikler konusunda çeşitli şartlar öne sürmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de önemli bir sorun olarak kabul edilen, artan eşitsizlikler, çatışmalar ve iklim değişiklikleriyle birlikte, gittikçe daha da büyük olumsuzluklara yol açacağı tahmin edilen sığınmacı ve mülteci sorunu, tüm yasal düzenlemelere rağmen devam etmektedir. Aslında Türkiye, yasal düzenlemeler konusunda, kendisine en yakın coğrafyada yer alan Avrupa devletlerinin gerisinde kalmakta, bunun yanında yapacağı mevzuat değişikliklerini birtakım şartlara bağlamaktadır. Türkiye, tarihi ve dini gelenekleri de dikkate aldığımızda, mülteciler konusunda olması gereken yerin uzağındadır. Bunun için de, öncelikle hukuksal sorunların aşılması amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılması ve STK’ların mültecilere başta hukuksal yardım olmak üzere temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda yardım etmek üzere kurumsallaşmaları ve işbirliği içinde olmaları gerekmektedir.

Yukarıda sözü edilen sığınmacı ve mültecilerle ilgili sorunlar göz önüne alınarak, bu sorunların çözümüne yönelik olarak aşağıda belirtilenlerin yapılması önerilebilir:

- Türkiye’deki sığınmacı ve mülteci tanımı, uluslararası hukuktaki tanımlanan şekliyle yeniden tanımlanmalı ve bu yolla birtakım uyuşmazlıkların ortadan kaldırılması,
- Türkiye’de mevcut durumda faaliyet göstermekte olan STK’ların daha etkin bir şekilde çalışması ve konuyla ilgili daha etkin STK’ların bir an önce kurulması,
- Uluslararası protokoller gözden geçirilerek arttırılmalıdır. Bu amaçla ulusal mevzuattaki bürokrasi bir an önce azaltılarak, sığınmacı ve mültecilerin başvurularından itibaren tüm işlemlerinin en hızlı şekilde yapılması,
- Türkiye’yi sığınmacı ve mülteci konusunda uluslararası bir sorun olarak gösteren coğrafi sınırlamanın kaldırılması,
- Coğrafi sınırlamanın kaldırılmasıyla Türkiye’nin karşı karşıya kalabileceği maddi boyutu çok yüksek olması muhtemel külfetlerin sadece Avrupa devletleri ile değil, diğer tüm dünya devletleri tarafından da ele alınmasının sağlanması. Ayrıca, sosyal

yapıda bu bağlamda ortaya çıkacak olan sorunlar, ayrıntılı bir biçimde incelenerek, çözüm yollarının tartışılması,

- Uluslararası tüm belgelerde kendisine yer bulan ve tüm devletler tarafından kabul görmüş geri-gönderilmeme (non-refoulement) uygulamasına, Türkiye'nin de hassasiyetle uyması, zaman zaman meydana gelen ihlallere yer verilmemesi; olabilecek ihlallerde sorumlu kişiler hakkında yasal işlemlerin derhal yapılması,
- Çeşitli nedenlerle ülkesini terk ederek Türkiye'ye sığınmış kişiler için, ilk olarak kabul ve barınma merkezlerinin yanında mülteci misafirhanesi gibi olanakların sunulmasına öncelik verilmesi,
- Sığınmacı ve mültecilerin Türkiye'ye kabul edilmeleri sırasında gerekli olan, menşe ülke ve sığınma bilgi sistemlerinin ivedilikle kurulması ve bu sistemin işleyişini gerçekleştirecek personelin yetiştirilmesi için eğitimlerin bir an önce başlaması,
- Türkiye'ye çeşitli ülkelerden gelen sığınma taleplerini göz önüne alarak, sorunların çözümü için farklı dilleri, hatta dillerin lehçelerini bilen personelin görevlendirilmesi,

Türkiye, tarihi misyonunu üstlenerek, yukarıda sözü edilen çözüm önerilerini derhal değerlendirmeli ve bu önerileri gerçekleştirmek için en kısa zamanda gerekli çalışmaları başlatması büyük önem taşımaktadır. Yalnız Türkiye bu gerçekleştirmeler sırasında, çözümleri sadece uluslararası hukuk kuralları paralelinde değil; öncelikle insan hakları bağlamında ele almalıdır. Yapılan çalışmalar, bir taraftan Türkiye'nin demokratik yapısının iyileşmesine katkıda bulunarak, uluslararası alandaki çehresine olumlu katkı sağlayacak, diğer taraftan da sayıları milyonları bulan sığınmacı ve mültecilerin tarihten bugüne gelen sorunlarına bir çare olacaktır.

KAYNAKLAR

Akıllıoğlu, T. (1995). *İnsan Hakları I*, Ankara: AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Alınak, M. O. (2006). *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği: Çelişkiler ve Yorumlar*, İstanbul: Türk Yayın, İnsan Hakları Serisi: 1.

Anđ, T. (2006). *Felsefe, Eğitim, Tarih ve İnsan Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Toroslu Kitaplığı,

Artuç, M. (2003). *Türk Hukukunda Suçlar ve Tüm Özel Ceza Yasaları*, Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.

Artuk, M. E, Gökçen, A. Yenidünya, C. (2005). *Gerekçeli Ceza Kanunları*, İstanbul: Legal Yayıncılık.

- Asar, A. (2004). *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, 2.Baskı Ankara: Emek Ofset
- Asar, A. (2008). *Sosyal Haklarda Uyruluk Sorunu*, Ankara: Özbay Ofset
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (2008). *Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*, Ankara: AB Genel Sekreterliği.
- Avrupa Birliği Hibe Projesi (2009). *Türkiye'nin İnsan Ticareti ile Mücadele Çabalarının ve Tüm İnsan Ticareti Mağdurlarının Adalete Erişimlerinin Desteklenmesi*, Ankara: IOM
- BMMYK (2000). *Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları* Ankara: Boğaziçi Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Çağırın, M. E. (2006). *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, 1.Baskı, Ankara: Platin Yayınları,
- Doğan, K. (2008). *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2006). *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Gemalmaz, M.S. (2003). *İnsan Hakları Belgeleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 6 cilt.
- Gemalmaz, M. S. (2005). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Gözlügül Gündüz, Aslan, (1993). “Gelişmiş Batı Avrupa Ülkelerinde İnsan Haklarının Korunması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Sağladığı Yarı-Süpranasyonel Himaye”, *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları*, 3.Kitap, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.
- İçduygu, A. , Sirkeci, İ., Aydınğün, İ. (Editör) (1998). *Türkiye'de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Kaboğlu, İ.Ö. (2002), *Özgürlükler Hukuku*, Ankara: İmge Yayınları.
- Kalabalık, H. (2009). *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kıral, H (2006). *Yabancıların Türkiye'de Çalışma Esasları*, Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yayınları.
- Kuçuradi, I. (1996). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, Ankara: Türkiye Felsefi Kurumu.
- Kuçuradi, I. (2003). *İnsan Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, I. (2004). *İnsan Haklarına Yönelik Tehditleri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü.
- Kuçuradi, I. , Peker, B. (2004). *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü.
- Mülteci Çalıştayları (2004-2005), Ankara: Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi.
- Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.

- Sydhoff, B. Tahir A. , Marshall J.ve. McClellan M (2003) Mültecilerin Korunması: Sivil Toplum Kuruluşları için Alan El Kitabı, (Çev. Alev Örsel), Cenevre: Masaüstü yayıncılık Dominique E. Berthet, Graphi SA
- Şen, Y. F. (2006). *Organize Suçlarla Mücadele: Dünya ve Türkiye Perspektifinden Göçmen Kaçakçılığı*, İnsan Ticareti Organ-Doku Ticareti, Ankara: KOM/TADOC Yayınları.
- T.C. İçişleri Bakanlığının 19 Mart 2009 gün ve B.050.ÖKM.0000,11–12/631 Sayılı, “Mülteci ve Sığınmacılar” konulu genelgesi, s. 2.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, (2005). *Türkiye'nin İltica ve Göç Alanındaki Ulusal Eylem Planı*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü.
- T.C. Adalet Bakanlığı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) , (2009). *Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı*, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
- T.C. Başbakanlık, (2007). *Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007–2013)*, Ankara: T.C. Başbakanlık.
- Tekinalp G. (1988). *Türk Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Türkiye'de Mültecilik ve Sığınma Başvurusu El Kitabı, (2007) İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi (2008), *Mülteci Çalıştayları*, Ankara: Şube.
- Urk, M. (2009). “Göçün İnsan Hakları İle İlişkisi”, Marmara Belediyeler Birliği Dergisi, İstanbul, yıl.(34), sayı (67), 32–36.
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981- 2006*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2001), “Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi”
[http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc\(01.04.2010\)](http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/Dosyalar/turkiyedebmmyk/Chp1.doc(01.04.2010))
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, [http:// www.bmmyk.multeci.ihh.org.tr](http://www.bmmyk.multeci.ihh.org.tr)
(11.05.2010)
- Çotuksöken, Betül (2007), “Eğitimin Temel İlkeleri”. Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, 2006-2007 Eğitim ve Öğretim Yılı Bahar Yarıyılı Meslek İçi Eğitim Semineri, 30 Ocak 2007.
<http://akademik.maltepe.edu.tr/~betulc/E%F0itimin%20Temel%20DDlkeleri%20DCzerine%20B%DDL%20MYO.doc>
- Hammarberg, Thomas (2009), “Rapor: Siyasi Sığınmacıların ve Mültecilerin İnsan Hakları”, ,
[http://www.multeci.org.tr/index.php/yayinlar/raporlar/164-avrupa-konseyi-nsan-haklar-komiseri-thomas-hammarbergin-28-haziran-3-temmuz-2009-tarihleri-arasnda-tuerkiyeyi-ziyaretini-mueteakiben-hazrlad-rapor \(22.04.2010\)](http://www.multeci.org.tr/index.php/yayinlar/raporlar/164-avrupa-konseyi-nsan-haklar-komiseri-thomas-hammarbergin-28-haziran-3-temmuz-2009-tarihleri-arasnda-tuerkiyeyi-ziyaretini-mueteakiben-hazrlad-rapor (22.04.2010))

Karabulut, Kerem (2008). “Doğu Anadolu ve Erzurum’daki G Olgusu ve Karın G Etkisi zerine Bir Uygulama” DSI Su Forumu Kar Hidrolojisi Sunumu 27–28 Mart 2008 / Erzurum
http://www.dsi.gov.tr/duyuru/su_forumu_dosya/karhidrolojisi_erzurum/bildirisunumlari/Kar%20Hidrolojisi%20g%C3%B6%C3%A7%20sunu.ppt (27.12. 2008)

Küresel Bir İnsan Hakları Sorunu: İklim Mültecileri, <http://www.ihad.org.tr/raporlar.php> (22.04.2010)

Şarhon, Karen Gerson (tarih). “Judeo-Espanyol dil ve kültürü”,
<http://www.istanbulsephardiccenter.com/index.php?contentId=20&mid=14> (2010–05–28)
(18–05–2010)

Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin korumasına Dair Bildiri TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, Ankara. ,s. 302 <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/299-305.pdf> .(28.04.2010)

T.C. İçişleri Bakanlığı (2010), “Sınır Yönetimi Mevzuatı”, Sınır Yönetimi Bürosu
http://syb.icisleri.gov.tr/default_B0.aspx?content=384 (27.05.2010)

EKLER:

Ek 1: BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Ek 2: 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme

Ek 3: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İlgili Maddeleri

Ek 4: Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin İlgili Maddeleri

Ek 5: Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin İlgili Maddeleri

Ek 6: Afrika İnsan ve Halklarının Hakları Şartı'nın İlgili Maddeleri

Ek 7: BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin İlgili Maddeleri

EK: 1:

BM İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ²⁶

Madde 1

Bütün insanlar özgür ve onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan sahibidirler ve birbirlerine karşı kardeşlik anlayışı ile davranmalıdır.

Madde 2

Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet/(servet), doğum ya da başka statüler gibi herhangi bir farklılık gözetilmeksizin bu Bildiride düzenlenen bütün haklara ve özgürlüklere sahiptir.

Ayrıca, bir kimsenin uyuğu/(tabi) olduğu ülke ya da topraklar ister bağımsız olsun, isterse velayet altında, kendi kendini yönetemeyen/(gayri muhtar) yahut egemenliği üzerinde herhangi bir başka sınırlama bulunuyor olsun, bu kişi hakkında uyuğu olduğu ülkenin ya da toprakların siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsü temelinde hiçbir farklılık gözetilmeyecektir.

Madde 3

Herkes, yaşam (hakkına ve), kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir.

Madde 4

Hiç kimse kölelik ve kulluk durumunda tutulamaz; bütün biçimleriyle kölelik ve köle ticareti yasaklanacaktır.

Madde 5

Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulamaz.

Madde 6

Herkes, nerede olursa olsun, hukuk önünde bir kişi olarak tanınma hakkına sahiptir.

Madde 7

²⁶ M. S. Gemalmaz, "İnsan Hakları Belgeleri", Cilt IV, İstanbul 2004, s. 3.

Herkes kanun önünde eşittir ve herhangi bir ayrımcılık olmaksızın kanun tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Herkes, bu Bildiriyi ihlal eden herhangi bir ayrımcılığa ve bu tür ayrımcılığa yönelik herhangi bir kışkırtmaya karşı eşit biçimde korunma hakkına sahiptir.

Madde 8

Herkes, kendisine anayasa ya da kanun ile tanınan temel hakları ihlal eden tasarruflara karşı, yetkili ulusal yargı yerleri suretiyle kullanılacak bir etkin hukuk yoluna başvuru hakkına sahiptir.

Madde 9

Hiç kimse, keyfi olarak gözaltına alınamaz, alıkonulamaz/(tutuklanamaz) ya da sürgün edilemez.

Madde 10

Herkes, haklarının ve yükümlülüklerinin ve kendisine karşı herhangi bir suç isnadının (hukuksal) karara/(sonuca) bağlanmasında, tam bir eşitlikle, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni /(açık) olarak yargılanma hakkına sahiptir.

Madde 11

1. Kendisine bir suç isnat edilen herkes, savunması için gereken tüm güvencelere sahip kılındığı açık bir yargılama ile kanun uyarınca suçlu olduğu kanıtlanana dek masum sayılma hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukuk çerçevesinde bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem ya da ihmalden ötürü suçlu sayılamaz. Bunun gibi, suçun işlendiği zaman uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12

Hiç kimse, özel yaşamına, ailesine/(aile yaşamına), konutuna ya da haberleşmesine yönelik keyfi müdahalelere ya da onur/(şeref) ve şöhretine yönelik saldırılara maruz bırakılmayacaktır. Herkesin, bu tür müdahale ya da saldırılara karşı kanun ile korunma hakkı vardır.

Madde 13

1. Herkes, her bir Devletin sınırları içerisinde seyahat etme yerleşme/(ikamet etme) özgürlüğü hakkına sahiptir.
2. Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılma/(çıkma) ve ülkesine dönme hakkına sahiptir.

Madde 14

1. Herkes, zulümden kurtulmak için başka ülkelerden sığınma/(iltica) talep etme ve sığınmacı/(mülteci) muamelesi görme hakkına sahiptir.
2. Bu hak, gerçekten siyasal nitelikli olmayan suçlara ya da Birleşmiş Milletler amaçlarına ve ilkelerine aykırı eylemlere dayanan kovuşturmalarda durduğunda, ileri sürülemez.

Madde 15

1. Herkesin, bir uyrukluğa/(vatandaşlığa) hakkı vardır.
2. Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz ve hiç kimsenin uyrukluğunu değiştirme hakkı inkar/(red) edilemez.

Madde 16

1. Evlilik yaşındaki erkekler ve kadınlar, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama olmaksızın, evlenme ve bir aile kurma hakkına sahiptir. Evlilik yaşındaki erkekler ve kadınlar, evlenmede, evlilik sürecinde ve evliliğin sona ermesinde eşit haklara sahiptirler.
2. Evlilik (akdi), ancak evlenmeye istekli olan eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır/(yürürlüğe girer).
3. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir ve toplum ve Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir.

Madde 17

1. Herkes tek başına ya da başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olma hakkını haizdir.
2. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden/(mülkiyetinden) yoksun bırakılamaz.

Madde 18

Herkes, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, dinini ya da inancını değiştirme özgürlüğünü, ve dinini ya da inancını gerek tek başına gerekse de toplum içinde başkalarıyla birlikte ve açık/(aleni) yahut özel/(kapalı) şekilde öğretme, uygulama, ibadet etme ya da gereklerini yerine getirme yollarıyla açığa vurma/(ortaya koyma) özgürlüğünü içerir.

Madde 19

Herkesin görüş sahibi olma ve ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın bir görüşe sahip olma özgürlüğünü ve bilgi ve fikirleri ülke sınırları ile bağlı olmaksızın ve herhangi bir iletişim/(medya) aracıyla arama, elde etme/(alma) ve yayma özgürlüğünü içerir.

Madde 20

1. Herkes barışçıl nitelikli toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir.
2. Hiç kimse bir örgüte girmeye zorlanamaz.

Madde 21

1. Herkes, doğrudan/(direkt olarak/aracısız) ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla ülkesinin yönetiminde yer alma hakkına sahiptir.
2. Herkes, ülkesinin kamu hizmetlerine eşit biçimde girme hakkına sahiptir.
3. Halkın istenci, yönetme yetkisinin temelini oluşturacaktır; bu istenç, genel ve eşit oy esası ve gizli oy yahut buna muadil serbest oylama usulleri uygulanarak yapılacak periyodik ve dürüst seçimlerde ifade edilecektir.

Madde 22

Herkes, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve onuru için ve kişiliğinin serbestçe gelişmesi için zorunlu olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların, ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her bir Devletin örgütlenme şekline ve kaynaklarına uygun olarak gerçekleştirilmesine hak sahibidir.

Madde 23

1. Herkes, çalışma, işini serbest olarak seçme, adil ve elverişli çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma hakkına sahiptir.
2. Herkes, herhangi bir ayrımcılık olmaksızın, eşit iş için eşit ücrete hak sahibidir.

3. Çalışan herkes, kendisi ve ailesi için insan olma onuruna uygun bir yaşama düzeyini temin eden ve gerekli olduğu takdirde, başka sosyal koruma yollarıyla tamamlanan adil ve elverişli ücret almaya hak sahibidir.

4. Herkes, menfaatlerini korumak için sendika kurma ve bunlara katılma hakkına sahiptir.

Madde 24

Herkes, çalışma saatlerinin makul biçimde sınırlanması ve ücretli periyodik tatiller dahil olmak üzere, dinlenme ve boş zaman hakkına sahiptir.

Madde 25

1. Herkesin, yiyecek/(beslenme), giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını/(esenliğini) temin için, yeterli bir yaşama standardına (sahip olma) hakkı, ve işsizlik, hastalık, maluliyet/(sakatlık), dulluk, yaşlılık hallerinde ya da geçim olanaklarından kendi kontrolü dışındaki koşullardan doğan diğer yoksunluk durumlarında, (sosyal) güvenceye (sahip olma) hakkı vardır.

2. Analık ve çocukluk (durumları), (ana ve çocuğu) özel bakım ve yardım görmeye hak sahibi kılar. Tüm çocuklar, ister evlilik içinde isterse evlilik dışında doğmuş olsun, aynı sosyal korumadan yararlanacaklardır.

Madde 26

1. Herkesin eğitim hakkı vardır. Öğretim, en azından ilk ve temel (öğretim) aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki öğretimin, genel olarak/(herkes için) mümkün/(yararlanabilir) olması sağlanacaktır ve yüksek öğretim yeterlilik/(liyakat) esas alınarak herkese eşit şekilde açık olacaktır.

2. Eğitim, insan kişiliğinin tam olarak geliştirilmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesine yönelik olacaktır. Eğitim, bütün uluslar, ırksal ya da dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik edecektir/(ilerletecektir), ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunmasına yönelik faaliyetlerini geliştirecektir.

Madde 27

1. Herkes, topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun sağladığı yararları/(olanakları) paylaşma hakkına sahiptir.

2. Herkes, yaratıcısı olduğu herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunması hakkına sahiptir.

Madde 28

Herkes, bu Bildiride düzenlenen hakların ve özgürlüklerin tam/(eksiksiz) olarak gerçekleştirileceği bir sosyal ve uluslararası düzene hak sahibidir.

Madde 29

1. Herkesin, kişiliğinin özgür ve tam şekilde gelişmesi ancak içinde yer almakla mümkün/(olanaklı) bulunduğu topluma karşı ödevleri vardır.

2. Herkes, haklarını ve özgürlüklerini kullanırken, sadece başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin gerektiği gibi tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak, ve bir demokratik toplumda genel

ahlakın, kamu düzeninin ve genel refahın meşru gereklerini karşılamak amacıyla, kanunla belirlenmiş türde sınırlamalara tabi tutulacaktır.

3. Bu haklar ve özgürlükler, hiçbir halde, Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30

Bu Bildirinin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlete, gruba ya da kişiye, bu Bildiride düzenlenen herhangi bir hakkı ve özgürlüğü tahrip etmeyi amaçlayan herhangi bir faaliyette bulunma ya da herhangi bir eylemi yapma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

EK: 2:

1951 TARİHLİ MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN SÖZLEŞME²⁷

Madde 1

A. İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından "mülteci" kavramı:

²⁷ Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Ankara 1998, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği Yayını, s.88

(1) 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü ya da Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü'ne göre mülteci sayılan;

Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatının vermeme kararları, bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel değildir;

(2) 1 Ocak 1951'den önce meydana gele olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanamıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır.

B. (1) İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından kısım A, madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, ya,

(a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya, (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.

(2) (a) şikkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir notla, (b) şikkını kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir.

C. Yukarıdaki kısım A'da belirtilen hükümlerin kapsamına giren her kişi eğer:

(1) Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa;

(2) Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa;

Veya

(3) Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa; veya

(4) Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile, tekrar yerleşmek üzere dönmüşse; veya

(5) Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;

İşbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A(1) Kısmı'nın kapsamına giren bir mülteciye tatbik olunmayacaktır;

(6) Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise;

Ancak işbu fıkra, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için önceden maruz kaldığı zulme bağlı haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A(1) kısmının kapsamına giren bir mülteciye uygulanmayacaktır.

Bu kişiye, işbu Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir.

D. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır.

Durumları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak halledilmeden, yararlandıkları bu tür koruma veya yardımlar herhangi bir sebepler sona eren kişiler, işbu Sözleşme'den tamamen yararlanırlar.

E. Bu Sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca o ülke vatandaşlığına sahip olanların sahip buldukları hak ve yükümlülükler sahip sayılan bir kişiye uygulanmayacaktır.

F. Bu Sözleşme hükümleri:

(a) barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;

(b) mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;

(c) Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna; dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır.

Madde 2

Her mültecinin, bulunduğu ülkeye karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzenini içine alınan önlemlere uymayı öngören yükümlülükleri vardır.

Madde 3

Taraf Devletler, bu Sözleşme hükümlerini mültecilere, ırk, din veya geldikleri ülke bakımından ayırım yapmadan uygulayacaklardır.

Madde 4

Taraf Devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibelerini yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyetleri bakımından, en az vatandaşlara uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklardır.

Madde 5

Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir Taraf Devlet tarafından mültecilere bu Sözleşme dışında sağlanan diğer hakları ve çıkarları ihlal etmez.

Madde 6

Bu Sözleşme bakımından "aynı şartlarla" kavramı, belli bir kimsenin, söz konusu bir haktan yararlanabilmesi için, özellikleri açısından bir mültecinin yerine getiremeyecekler dışında, mülteci

olmasaydı belli bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken bütün şartları (geçici yahut daimi ikamet süresine ve şartlarına ait olanlar dahil), kendisinin yerine getirmesi anlamını ima eder.

Madde 7

1. Bu Sözleşme'nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar hariç tutulmak koşuluyla, her Taraf Devlet, mültecilere, genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır.
2. Bütün mülteciler, Taraf Devletlerin topraklarında üç yıl ikametten sonra kanuni mütakabiliyet şartından muafiyet kazanacaklardır.
3. Her Taraf Devlet, bu Sözleşme kendisi hakkında yürürlüğe girdiği tarihte mültecilerin, mütakabiliyet şartı olmadan yararlanabilecekleri hakları ve çıkarları kendilerine tanımaya devam edecektir.
4. Taraf Devletler, mütakabiliyet şartının bulunmaması halinde, mültecilere 2. ve 3. fıkralara göre yararlanabilecekleri haklardan ve çıkarlardan başka hak ve çıkarlar sağlamak imkanlarını ve 2. ve 3. fıkralarda belirtilen şartlara sahip olmayan mültecileri mütakabil muamele muafiyetinden istifade ettirmek imkanını uygun biçimde dikkate alacaklardır.
5. Yukarıdaki 2. ve 3. fıkralar hükümleri, gerek bu Sözleşme'nin 13, 18, 19, 21 ve 22. maddelerinde belirtilen haklara ve çıkarlara, gerekse bu Sözleşme'de belirtilmeyen haklara ve çıkarlara uygulanır.

Madde 8

Yabancı bir Devlet vatandaşlarının kişiliklerinin, mallarının veya menfaatlerinin aleyhinde uygulanabilecek istisnai tedbirler bakımından Taraf Devletler, bu gibi tedbirleri, söz konusu yabancı devletin resmen vatandaşı olan bir mülteciye, sırf bu vatandaşlığına dayanarak uygulamayacaklardır. Bu maddede ifade olunan genel ilkeyi mevzuatlarına göre tatbik edemeyen Taraf Devletler bu gibi mültecilere uygun hallerde muafiyet tanıyacaklardır.

Madde 9

İşbu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir Taraf Devletin, savaş zamanında veya diğer vahim ve özel hallerde, belli bir kimse hakkında, bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri geçici olarak almasını engellemeyecektir.

Madde 10

1. Bir mülteci, İkinci Dünya Savaşı sırasında sürgün edilerek bir Taraf Devletin ülkesine götürülmüş olup burada ikamet etmekte ise, bu mecburi ikamet süresi, bu ülkedeki kanuni ikamet süresi sayılacaktır.
2. Bir mülteci, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Taraf Devletin ülkesinden sürgün edilip bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden önce sürekli ikamet amacı ile oraya dönmüş ise, sürgünden önceki ve sonraki süreler, hangi amaçla olursa olsun kesintisiz ikamet şart koşulduğu durumlar için, kesintisiz tek bir ikamet süresi sayılacaktır.

Madde 11

Bir Taraf Devleti, kendi bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında düzenli bir şekilde çalışan mülteciler varsa, bu kişilerin ülkesinde yerleşmelerine ve özellikle bir başka ülkeye yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere kendilerine seyahat belgeleri vermeye, ya da geçici olarak topraklarına girmelerine sıcak bakacaktır.

Madde 12

1. Her mültecinin bireysel statü, daimi ikametgahının bulunduğu ülkenin yasalarına veya eğer daimi ikametgahı yoksa, bulunduğu ülkenin yasalarına tabidir.

2. Mültecinin önceden kazandığı ve bireysel statüsüyle ilgili haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara, her Taraf Devlet tarafından, gerekirse bu devletin yasaların gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla, söz konusu hakkın, kişi mülteci olmasaydı o devletin yasalarınca tanınacak haklar arasında bulunması durumunda, saygı gösterilecektir.

Madde 13

Taraf Devletler, menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme ile buna bağlı diğer hakları, menkul ve gayrimenkul ait kira ve diğer sözleşmelerle ilgili hakları, her mülteciye, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan bir şekilde uygulayacaktır.

Madde 14

Buluşlar, desenler, modeller, ticari markalar, ticari unvanlar gibi sınai mülkiyet haklarıyla, edebi, artistik ve ilmi çalışmalarla ilgili haklarının korunmasıyla ilgili olarak, her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkede, bu ülkenin kendi vatandaşlarına sağladığı korumanın aynısından yararlanacaktır.

Mülteci, bir başka Taraf Devletin toprağındaiken, bu ülkede, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin vatandaşlarına sağlanan korumadan yararlanacaktır.

Madde 15

Taraf Devletler, yasal olarak ülkelerinde ikamet eden mültecilere, siyasi amaç ve kar amacı taşımayan dernekler ile meslek sendikaları bakımından, aynı koşullar içindeki başka bir ülkenin vatandaşlarına tanıdıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

Madde 16

1. Her mülteci, bütün Taraf Devletlerin toprakları üzerindeki hukuk mahkemelerine serbestçe ve kolayca başvurabilecektir.

2. Her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu Taraf Devlette, adli yardım ve teminat akçesinden muafiyet dahil, mahkemelere müracaat bakımından vatandaş gibi muamele görecektir.

3. Her mülteci, sürekli ikametgahının bulunduğu ülkenin dışındaki Taraf Devletlerde, o ülkelerin vatandaşlarına 2. fıkrada bahsedilen konular hakkında yapılan muamelenin aynından istifade edecektir.

Madde 17

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

2. Her halde ulusal işgücü piyasasını korumak amacıyla, yabancılara veya yabancılardan çalıştırılmalarına konan sınırlama tedbirleri, bu Sözleşme'nin, ilgili Taraf Devlette yürürlüğe girdiği tarihte söz konusu tedbirlerden muaf tutulan veya aşağıdaki koşullardan birine sahip olan mültecilere uygulanmayacaktır:

(a) Ülkede üç yıl ikamet etmiş olmak;

(b) İkamet ettiği ülkenin vatandaşı olan bir kimse ile evi bulunmak.

Eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemeyebilir;

(c) İkamet ettiği ülkenin vatandaşlığını taşıyan bir veya daha fazla çocuğu olmak.

3. Taraf Devletler, ücretli mesleklerde çalışmak bakımından bütün mültecilerin ve özellikle ülkelerine, bir işçi bulma programına yahut göçmen getirme planına göre girmiş olan mültecilerin haklarını, vatandaşlarına tanıdıkları çalışma haklarıyla aynı noktaya getirme konusuna sıcak bakacaklardır.

Madde 18

Taraf Devletler, ülkelerinde yasal ikamet eden mültecilere, tarım, sanayi, küçük sanatlar ile ticaret sahalarında kendi işyerlerini açmak ve sanayi, ticari şirketler kurmak haklarıyla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlardaki yabancılara tanıdıklarından daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacaklardır.

Madde 19

1. Her Taraf Devleti, ülkesinde yasal olarak ikamet eden ve bu Devletin yetkili makamlarınca tanınan diplomalara sahip olup bir ihtisas mesleğini icra etmek isteyen mültecilere, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde aynı şartlar içindeki tüm yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan şekilde muamele uygulayacaktır.

2. Taraf Devletler, bu gibi mültecilerin, anavatanları dışında, uluslararası ilişkilerini yürüttükleri ülkelere yerleşmelerini temin için, kanunlarına ve anayasalarına göre ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir.

Madde 20

Bütün nüfusun tabi olduğu ve nadir bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika usulün mevcut bulunduğu hallerde, mültecilere vatandaşlar gibi muamele edilecektir.

Madde 21

Taraf Devletler, konut edinme bakımından, bu konu yasalar ve yönetmeliklerle düzenlediği ya da kamu makamlarının kontrolüne tabi olduğu oranda, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, her halde genel olarak aynı şartlar altındaki yabancılara uygulanandan daha az olmayacak biçimde, mümkün olduğu kadar müsait bir muamele sağlayacaklardır.

Madde 22

1. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

2. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitimin dışındaki eğitim konusunda ve özellikle çalışmalardan yararlanma, yabancı ülke okullarından alınmış eğitim sertifikalarının, üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması, harç ve resimlerden muafiyet ve eğitim bursları alanlarında mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlar içindeki yabancılara tanınanlardan daha az müsait olmayan şekilde muamele edeceklerdir.

Madde 23

Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, sosyal yardım ve iane konularına vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, aşağıdaki konularda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır:

(a) Yasalarla düzenlendiği veya idari makamların yetkisine tabi oldukları ölçüde: maaşın bir parçası olduğu durumlarda aile yardımları, çalışma saatine göre başı ücret, fazla mesai ödemeleri, ücretli tatiller, eve iş götürmeye sınırlamalar, en az çalışma yaşı, çıraklık ve mesleki eğitim, kadınların ve gençlerin çalışması ve toplu ücret görüşmelerinden yararlanma;

(b) Sosyal güvenlik (iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm, işsizlik, ailevi yükümlülükler ile, ulusal yasalara ve yönetmeliklere göre bir sosyal güvenlik programının kapsamına giren her hangi bir olağanüstü durum), aşağıdaki sınırlamalara tabidir:

(i) Kazanılmış hakların ve kazanılmak üzere olan hakların korunması için uygun düzenlemeler mevcut olabilir;

(ii) Tamamen devlet fonlarından karşılanan ödenekler veya ödenek bölümleri ile, normal bir emeklilik ödeneği için lüzumlu aidat koşullarını yerine getirmemiş kişilere yapılan yardımlar konusunda, ikamet edilen ülkenin ulusal yasaları ve yönetmelikleri hükümler içerebilir.

2. Bir mültecinin, bir iş kazası veya bir meslek hastalığı sonucunda ölümden doğacak tazminat haklarına, hak sahibinin, Taraf Devletin toprakları dışında ikamet etmesi yüzünden zarar gelmeyecektir.

3. Taraf Devletler, sosyal güvenlik konusundaki kazanılmış haklar veya kazanılmak üzere olan haklarla ilgili olarak, aralarında imzaladıkları, ya da gelecekte aralarında imzalayacakları antlaşmanın sağlayacağı faydalardan, yalnızca ülke vatandaşlarında aranan şartların aranması kaydıyla, mültecileri de yararlandıracaklardır.

4. Taraf Devletler, taraf olmayan Devletler ile aralarında, yürürlükte bulunan veya herhangi bir zamanda yürürlüğe girecek olan, bunlara benzer antlaşmaların sağlayacağı faydalardan, mültecileri de, mümkün olduğu ölçüde yararlandırmak imkanlarını araştırmaya sıcak bakacaklardır.

Madde 25

1. Bir mültecinin, bir hakkı kullanması için normal koşullarda yabancı bir ülkenin yetkililerinin yardımına ihtiyaç duyduğu, ama böyle bir yardımdan yararlanamadığı durumlarda, topraklarında ikamet ettiği Taraf Devletler, mülteciye, söz konusu yardımın kendi makamlarınca veya uluslararası bir makam tarafından yapılmasını sağlayacaklardır.

2. Birinci fıkrada bahsedilen makam veya makamlar, normal koşullarda bir yabancıya, o kişinin kendi ülkesinin ulusal makamları tarafından veya onların aracılığı ile sağlanabilecek belgeleri ya da sertifikaları, mültecilere sağlayacaklardır veya denetimleri altında sağlattıracaklardır.

3. Bu yolla sağlanan belgeler veya sertifikalar, yabancılara kendi ulusal makamları tarafından veya onların aracılığı ile verilen resmi belgeler gibi kabul edileceklerdir ve aksi kanıtlanmadıkça geçerli sayılacaklardır.

4. Bu maddede bahsedilen hizmetler karşılığında, muhtaç kişilere sağlanabilen ayrıcalıklı uygulamalar saklı kalmak koşuluyla, ücret alınabilir ama bu tür ücretler makul ölçüde ve benzer hizmetler için vatandaşlardan alınan harçlarla orantılı olacaktır.

5. Bu madde hükümleri hiçbir suretle 27 ve 28. maddeleri ihlal etmez.

Madde 26

Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, genel olarak aynı koşullardaki yabancılara yönetmeliklerce sağlanan, toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkını tanıyacaktır.

Madde 27

Taraf Devletler, ülkelerinde bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye kimlik kartı çıkartacaklardır.

Madde 28

1. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, ulusal güvenlikleri veya kamu düzenleri ile ilgili engelleyici ciddi sebepler bulunmadıkça, kendi toprakları dışında seyahatlerini temin edecek seyahat belgeleri vereceklerdir ve bu belgelere, bu sözleşmenin cetvelindeki hükümler uygulanacaktır. Taraf devletler, bu tür bir belgeyi, ülkelerinde bulunan her hangi bir mülteciye verebilirler; kendi topraklarında bulunan ve yasal olarak ikamet ettikleri ülkeden bir seyahat belgesi almak imkanından mahrum olan mültecilere bu tür bir belge vermeye özellikle sıcak bakacaklardır.

2. Önceden yapılmış uluslararası antlaşmalar çerçevesinde, o antlaşmalara taraf olan devletler tarafından mültecilere verilmiş seyahat belgeleri, taraf devletlerce tanınacaktır ve bu maddeye göre düzenlenmiş gibi muamele görecektir.

Madde 29

1. Taraf devletler, mültecilere, her ne isimle olursa olsun, benzer koşullarda vatandaşlarına uyguladıklarından veya uygulayabileceklerinden farklı ya da daha yüksek resim, harç e vergi uygulanmayacaktır.

2. Yukarıdaki fıkra hükümleri, kimlik kartları da dahil, yabancılara verilecek idari belgeler hakkındaki harçlara ait yasa ve yönetmelik hükümlerinin mültecilere uygulanmasına engel değildir.

Madde 30

1. Her taraf devlet, kendi yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak, mültecilerin, topraklarına getirdikleri değerli varlıkları, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye nakletmelerine izi verilecektir.

2. Her taraf devlet, yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkeye yerleşmeleri için gerekli olan her hangi değerli varlığı nakletmek amacıyla mültecilerin yapacakları izin başvurusunu, sıcağın bir biçimde inceleyecektir.

Madde 31

1. Taraf devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, madde 1’de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.

2. Taraf devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar, ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar.

Madde 32

1. Taraf devletler, ülkelerinde yasal olarak bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir.

2. Böyle bir mültecinin sınır dışı edilmesi, ancak ilgili yasal sürece alınmış bir karara uygun olabilir. Zorunlu ulusal güvenlik nedenlerinin aksine bir uygulamayı gerekli kıldığı haller dışında, mültecinin, durumunu açıklaması için delil sunmasına, temyiz etmesine, bu amaçla yetkili bir makamın ya da, yetkili makamın özel olarak atayacağı bir kişinin veya kişilerin önünde temsil edilmesine izin verilecektir.

Madde 33

1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir.

2. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlü mahkûm oluşu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.

Madde 34

Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir.

Madde 35

1. Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği veya onun görevini devralacak diğer her hangi bir Birleşmiş Milletler kuruluşu ile, görevini yerine getirirken işbirliği yapmayı ve özellikle onların işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasına nezaret etme görevini kolaylaştırmayı taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, Yüksek Komiserliği'nin veya onun görevini devralacak herhangi bir Birleşmiş Milletler kuruluşunun, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarına rapor vermesi için, aşağıdaki konular hakkında isteyeceği bilgileri ve istatistikleri uygun bir şekilde vermeyi taahhüt ederler:

(a) Mültecilerin içinde buldukları durum,

(b) Bu Sözleşme'nin uygulanması ve

(c) Mülteciler konusunda mevcut veya yürürlüğe girecek yasalar, yönetmelikler ve kararnameler.

Madde 36

Taraf Devletler, işbu Sözleşme'nin uygulanabilmesi amacıyla çıkarabilecekleri yasaları ve yönetmelikleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildireceklerdir.

Madde 37

Bu Sözleşme'nin 28. maddesinin 2. fıkrası hükümlerine dokunmamak koşuluyla, işbu Sözleşme, taraflar arasında, 5 Temmuz 1922, 31 Mayıs 1924, 12 Mayıs 1926, 30 Haziran 1938 ve 30 Temmuz 1935 tarihli Düzenlemeler ile, 28 Ekim 1933, 10 Şubat 1938 tarihli Sözleşmelerin, 14 Eylül 1939 tarihli Protokol'ün ve 15 Ekim 1946 tarihli Anlaşma'nın yerine geçer.

Madde 38

Bu Sözleşmenin Tarafları arasında, Sözleşmenin tefsiri veya uygulanması hakkında ortaya çıkan ve diğer yollardan halledilmemiş olan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilebilir.

Madde 39

1. Bu Sözleşme, Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açılacaktır ve daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce tutulacaktır. Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisi'nde 28 Temmuzundan 31 Ağustos 1952 tarihine kadar ve ardından, Birleşmiş Milletler Örgüt Merkezi'nde 17 Eylül 1951'den 31 Aralık 1952'ye kadar tekrar imzaya açık bulundurulacaktır.

2. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye bütün Devletler ile mülteciler ve vatansızların hukuki durumu hakkındaki diplomatik konferansa davet edilen üye olmayan diğer herhangi bir devletin veya Genel Kurul tarafından imzalamaya davet olunan her devletin imzasına açık tutulacaktır. Sözleşme onaylanacaktır ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne gönderilecektir.

3. İşbu maddenin 2. fıkrasında işaret edilen Devletler, 28 Temmuz 1951 tarihinde itibaren Sözleşmeye taraf olabileceklerdir. Taraf olmak, taraf olma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce kayıtlara geçirilmesiyle başlayacaktır.

Madde 40

1. Herhangi bir Devlet, imzaladığı, onayladığı veya taraf olduğu anda, işbu Sözleşmenin, uluslararası alanda sorumlu bulunduğu bütün topraklarda ya da bu toprakların herhangi bir bölümünde uygulanacağını ilan edebilir. Böyle bir ilan, Sözleşmenin söz konusu Devlet için yürürlüğe girdiği tarihte geçerli olacaktır.

2. Bu tür bir bölge belirlemesi, söz konusu tarihten sonraki herhangi bir tarihte, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapılacak bir duyuru ile gerçekleştirilecektir ve duyurunun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne ulaştırıldığından doksanıncı günden itibaren veya Sözleşme, bu Devlet için yürürlüğe daha ileri bir tarihte giriyorsa, o tarihte uygulamaya geçecektir.

3. Bu Sözleşmenin imzalandığı, onaylandığı veya taraf olunduğu tarihte uygulanacak bölgelerin dışında tutulan topraklar açısından, ilgili her Devlet, bu toprakların da uygulama bölgesinin içine alınması için, bu bölgelerin yönetimlerinin, Anayasal nedenlerle öngörülen onaylarının alınması koşuluyla, gereken adımları atma imkanlarını araştıracaktır.

Madde 42

Üniter olmayan veya Federal bir Devlet hakkında aşağıdaki hükümler uygulanacaktır:

(a) Bu Sözleşmenin, Federal bir yasama organının yasama yetkisi alanına giren maddeleriyle ilgili olarak, Federal Hükümet'in üstlendiği yükümlülükler, Federal olmayan devletlerinki ile aynı olacaktır.

(b) Bu Sözleşmenin, Federasyonun anayasal sistemine göre, yasamayla ilgili adımlar atmak zorunluluğu bulunmayan eyaletlerin, Federasyonu oluşturan devletlerin veya kantonların yasama yetkileri alanına giren maddeleriyle ilgili olarak Federal Hükümet, bu tür maddeleri, mümkün olan en kısa zamanda, eyaletlerin, Federasyonu oluşturan devletlerin veya kantonların ilgili makamlarına olumlu bir yorumla beraber bildirecektir.

(c) Bu Sözleşmeye Taraf Federal bir Devlet, bir başka Taraf Devlet'in, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kanalıyla kendisine iletilecek talebi üzerine, Sözleşmenin herhangi bir hükmü hakkında, Federasyon'da ve federasyonu oluşturan birimlerde geçerli yasal mevzuat ve uygulamaya ait, söz konusu hükmün, yasal veya diğer yollarla ne oranda geçerli olduğunu gösteren bir açıklama yapacaktır.

Madde 42

1. Her Devlet, imzalama, onaylama veya taraf olma sırasında, Sözleşmenin 1, 3, 4, 16 (1), 33, 36-46. (dahil) maddeleri dışındaki maddeler hakkında çekince koyabilir.

2. Bu maddenin 1. fıkrası çerçevesinde çekince koyan her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuru ile söz konusu çekinceyi her zaman geri alabilir.

Madde 43

1. Bu Sözleşme, altıncı onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girecektir.

2. Sözleşme, altıncı onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihinden sonra onaylayan veya taraf olan Devletlerden her biri hakkında, bu Devletin onay veya taraf olma belgesinin kayıt tarihini takip eden doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Madde 44

1. Her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir duyuru ile Sözleşmeye taraf olmaya her zaman son verebilir.

2. Taraf olmanın sona erışı, ilgili Devlet hakkındaki duyurunun, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından alındığı tarihten bir sene sonra geçerli olur.

3. 40. madde çerçevesinde bir duyuru veya ilan yapmış olan her Devlet, bu tarihten sonraki herhangi bir tarihte, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı bir başvuru ile, bu başvurunun Genel Sekreterce alınmasından bir yıl sonra, Sözleşmenin söz konusu toprağa uygulanışının sona ereceğini ilan edebilir.

Madde 45

1. Her Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir başvuru ile bu Sözleşme'de değişiklik yapılmasını her zaman talep edebilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, bu talep hakkında, eğer varsa, alınacak tedbirler konusunda tavsiyede bulunacaktır.

Madde 46

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39. maddede bahsedilen üye olmayan devletlere:

(a) Birinci maddenin B kısmı uyarınca yapılan duyuru ve ilanları;

(b) 39. madde uyarınca yapılan imzalama, onaylama veya taraf olma işlemlerini;

(c) 40. madde uyarınca yapılan duyuruları ve ilanları;

(d) 42. madde uyarınca konan çekinceleri veya çekinceleri geri çekişleri;

(e) 43. madde uyarınca, bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği tarihi;

(f) 44. madde uyarınca taraf olmaya son elverişli ve bununla ilgili duyuruları;

(g) 45. madde uyarınca yapılacak değişiklik taleplerini bildirecektir.

YUKARIDAKİ NOKTALARA SADIK KALAN aşağıda imzaları bulunanlar, usulüne uygun yetkili olarak, işbu Sözleşmeyi, Hükümetleri adına imzalamışlardır.

Cenevre'de, Yirmi sekiz Temmuz Bin dokuz yüz elli bir tarihinde, Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede geçerli olmak suretiyle bir nüsha olarak düzenlenmiş olup Birleşmiş Milletler Örgütü Arşivinde bulundurulacaktır ve tasdikli kopyaları, Birleşmiş Milletler üyesi bütün Devletlere ve 39. maddede belirtilen üye olmayan Devletlere yollanacaktır.

EK: 3:

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN İLGİLİ MADDELERİ²⁸

Madde 2

1. Herkesin yaşama hakkı, yasa tarafından korunacaktır. Yasanın ölüm cezası öngördüğü bir suçtan ötürü hakkında bir mahkemece mahkum edilmesinin ardında bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimse yaşamından kasıtlı olarak yoksun bırakılmayacaktır.

2. Yaşamdan yoksun bırakma, aşağıdaki hallerde, mutlak/(kesin) biçimde gerekli olanın ötesine geçmeyen bir kuvvet kullanılması sonucunda ortaya çıktığında, bu maddeye aykırı olarak yapılmış sayılmayacaktır;

(a) Herhangi bir kimsenin hukuka aykırı şiddete karşı savunmasında;

(b) Yasaya uygun bir yakalama/(gözetim altına alma) kararının yerine getirilmesinde ya da yasaya uygun olarak (gözetim altında-tutuklu) alıkonulan bir kimsenin kaçmasını önlemede;

(c) Bir ayaklanmanın ya da isyanın bastırılması amacıyla yasaya uygun olarak yapılan bir tasarrufta/(eylemde).

Madde 3

Hiç kimse, işkenceye ya da insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele yahut cezaya tabi tutulmayacaktır.

Madde 4

1. Hiç kimse köle ya da kul olarak tutulmayacaktır.

2. Hiç kimse zorla çalıştırılmayacak ya da zorunlu çalışmaya tabi tutulmayacaktır.

3. Aşağıdaki haller, bu maddenin amaçları bakımından “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” kapsamında sayılmayacaktır.

Madde 5/1

Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse, aşağıda belirtilen hallerde ve yasa ile öngörülen bir usule uygun olmaksızın özgürlüğünde yoksun bırakılmayacaktır.

Madde 6

1. Her kişi, (özel hukuk uyuşmazlıklarında) medeni hak ve yükümlülüklerinin yahut (ceza hukuku alanında) kendisine yöneltilen herhangi bir suçlamanın karara bağlanmasında, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından, makul süre içerisinde, adil ve aleni olarak yargılanma

²⁸ M. S. Gemalmaz, “İnsan Hakları Belgeleri”, Cilt I, İstanbul 2003, s.4.

hakkına sahiptir. Hüküm aleni oturumda açıklanacaktır; ancak, bir demokratik toplumda ahlak, kamu düzeni yahut ulusal güvenlik için, çocukların ve gençlerin menfaatleri ya da tarafların özel yaşamının korunması bunu gerektirdiğinde, ya da aleniyetin, adaletin tecellisine zarar verebileceği özel koşulların bulunması halinde, mahkemenin görüşüne göre kesin biçimde gerekli olduğu ölçüde, basın ve halk/(dinleyiciler) duruşmanın tamamından ya da bir bölümünden çıkartılabilir.

2. Kendisine bir suç isnat/(itham) edilen her kişi, yasa uyarınca suçluluğu kanıtlanana dek masum sayılacaktır.

Madde 7

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuk çerçevesinde bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem ya da ihmalden ötürü suçlu bulunmayacaktır. Hiç kimseye, suçun işlendiği zaman verilebilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilmeyecektir.

2. Bu madde, işlendiği zaman, uygar uluslar tarafından tanınmış hukukun genel ilkeleri uyarınca suç sayılan herhangi bir eylemden ya da ihmalden ötürü herhangi bir kişinin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel olmayacaktır.

Madde 9

1. Her kişi, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak, dinini ya da inancını değiştirme özgürlüğünü ve ister tek başına isterse de başkalarıyla birlikte topluluk içinde, aleni ya da gizli olarak, ibadet etmek, öğrenmek, uygulamak ve ayin yapmak şeklinde dinini ya da inancını açıklama özgürlüğünü içerir.

2. Bir kimse dinini ya da inancını açıklama özgürlüğü ancak, kamu emniyeti için, kamu düzenini, sağlığın ya da ahlakın yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, yasanın öngördüğü ve bir demokratik toplumda gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilecektir.

Madde 10

1. Her kişi ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamları tarafından müdahale olmaksızın ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüş/(kanaat) sahibi olma ve bilgi/(haber) ve düşünceleri edinme ve bunları yayma özgürlüğünü içerecektir. Bu madde, devletlerin, radyo, televizyon ya da sinema işletmelerini izin/(ruhsat) alma koşuluna bağlamasını engellemeyecektir.

2. Bu özgürlüklerin kullanımı, beraberinde ödevleri ve sorumlulukları getirdiğinden, ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü ya da kamu emniyeti için, düzensizliğin ya da suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın korunması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, mahrem kaydıyla/(kişisel ilişkide) edinilen bilginin açığa çıkmasının önlenmesi, yahut yargı organlarının yetke/(otorite) ve tarafsızlığının muhafaza edilip sürdürülmesi için, yasanın öngördüğü ve bir demokratik toplumda gerekli bulunan türdeki formalitelere, koşullara, kayıtlamalara ya da yaptırımlara/(cezalara) tabi tutulabilir.

Madde 12

Evlenme çağına gelen erkekler ve kadınlar, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak, evlenmek ve bir aile kurmak hakkına sahiptir.

Madde 13

Bu Sözleşmede düzenlenen hakları ve özgürlükleri ihlal edilen her kişi, ihlalleri gerçekleştiren kişilerin her ne resmi sıfatı haiz oldukları dikkate alınmaksızın, ulusal bir makam önünde etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkına sahip olacaktır.

Madde 14

Bu Sözleşmede düzenlenen hakları ve özgürlükleri ihlal edilen her kişi, ihlalleri gerçekleştiren kişilerin her ne resmi sıfatı haiz oldukları dikkate alınmaksızın, ulusal bir makam önünde etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkına sahip olacaktır.

Protokol No:1 Madde 2

Hiç kimse, eğitim hakkından yoksun bırakılamayacaktır. Devlet, eğitim ve öğretimle ilgili olarak üstlendiği herhangi bir görevin yerine getirilmesinde, anne-babanın bu eğitimin ve öğretimin kendi dinsel ya da felsefi inançların uygun nitelikte olmasına temin etme hakkına saygı gösterecektir.

Protokol No:4 Madde 2

1. Bir devletin ülkesi içinde hukuka uygun olarak bulunmakta olan herkes, o ülke içinde seyahat etme/(serbestçe dolaşma) özgürlüğü ve ikametgahını seçme özgürlüğü hakkını sahip olacaktır.
2. Herkes, kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeden çıkmakta/ayrılmakta özgür olacaktır.
3. Bu hakların kullanılmasına ulusal güvenlik ya da kamu emniyeti yararıyla, kamu düzeninin muhafaza edilmesi, suçun önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın korunması, ya da başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, bir demokratik toplumda gerekli ve hukuka/(yasaya) uygun olarak öngörülmüş türdeki/(nitelikteki) sınırlamalardan başka hiçbir sınırlama getirilmeyecektir.
4. Paragraf 1'de düzenlenen haklar, belli bazı alanlarda/(yerlerde), bir demokratik toplumda kamu yararının haklı kıldığı ve hukuka uygun olarak öngörülmüş sınırlamalara da tabi tutulabilir.

Protokol No:4 Madde 3

1. Hiç kimse, ne bireysel ne de toplu olarak uygulanan önlemlere başvurulmak suretiyle, vatandaşı bulunduğu devletin ülkesinden sınır dışı edilmeyecektir.
2. Hiç kimse, vatandaşı bulunduğu devletin ülkesine girmek hakkında yoksun bırakılmayacaktır.

Protokol No:4 Madde 4

Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.

EK: 4:

ULUSLARARASI MEDENİ VE SİYASAL HAKLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İLGİLİ MADDELERİ²⁹

Madde 2/1

Bu Sözleşmenin Tarafı her Devlet, kendi ülkesinde bulunan ve yargı yetkisine tabi olan bütün bireyler bakımından, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum yahut başka statü gibi herhangi bir türde farklılık gözetmeksizin, bu Sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeyi ve bunları temin etmeyi/(güvence altına almayı) taahhüt eder.

Madde 6/1

Her insan, doğumla kazandığı/(varlığa mündemiç) yaşam hakkına sahiptir. Bu hak, yasa ile korunacaktır. Hiç kimse yaşamından keyfi olarak yoksun bırakılmayacaktır

Madde 7

Hiç kimse işkence ya da zalimane insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulmayacaktır/(maruz bırakılmayacaktır). Özellikle, hiç kimse kendi özgür/(serbest) rızası bulunmaksızın tıbbi ya da bilimsel deneye tabi tutulmayacaktır.

Madde 8

1. Hiç kimse köle olarak/(durumunda) tutulmayacaktır; her biçimiyle kölelik ve köle ticareti yasaklanacaktır.

2. Hiç kimse kul olarak/(durumunda) tutulmayacaktır.

3. (a) Hiç kimseden zorla ya da zorunlu olarak çalışması istenmeyecektir.

Madde 9/1

Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınmaya ya da tutuklanmaya maruz bırakılmayacaktır. Hiç kimse, kanun tarafından belirlenmiş bulunan nedenlere dayalı ve usullere uygun olması hariç, özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır.

Madde 10/1

Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese insani biçimde ve her insanın doğuştan sahip olduğu/(insan olmak sıfatına yerleşik) onuruna saygı gösterilerek muamele de bulunulacaktır.

Madde 12

²⁹ M. S. Gemalmaz, “İnsan Hakları Belgeleri”, Cilt. IV, İstanbul 2003, s. 60.

1. Hukuka/(yasaya) uygun bir şekilde bir devletin ülkesinde bulunan herkes, o ülke içinde seyahat/dolaşma özgürlüğü hakkına ve yerleşme yerini/(ikametgahını) seçme özgürlüğüne/(serbestisine) sahip olacaktır.

2. Herkes, kendi ülkesi dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeyi terk etme özgürlüğüne/(serbestisine) sahip olacaktır.

3. Yukarıda belirtilen haklar, yasa ile öngörülmüş olup, ulusal güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığının ya da genel ahlakın yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için gerekli ve bu Sözleşmede tanınmış diğer haklarla uyumlu/(bağdaşır) bulunan kayıtlamalara dışında, hiçbir kayıtlamaya tabi tutulmayacaktır.

4. Hiç kimse, kendi ülkesine girme hakkında keyfi biçimde yoksun biçimde yoksun bırakılmayacaktır.

Madde 13

Bu Sözleşmeye taraf bir devletin ülkesinde hukuka/(yasaya) uygun olarak bulunan bir yabancı, bu ülkeden ancak yasaya uygun biçimde verilmiş bir karar uyarınca sınır dışı edilebilir ve bu yabancı kişinin, ulusal güvenliğin zorunlu kıldığı aksini gerektiren haller istisna sınır dışı edilmesine karşı itirazda bulunmasına ve hakkındaki işlemin, denetlenmesi amacıyla önünde temsil imkanı bulacağı, yetkili bir makam ya da bu yetkili makamca özel olarak görevlendirilmiş kişi yahut kişiler tarafından denetlenmesine izin verilecektir.

Madde 14/1

Herkes mahkemeler ve yargı yerleri önünde eşit sayılacaktır. Herkes, kendisine bir suç isnat edildiğinde ya da bir hukuk davasında haklarının ve yükümlülüklerinin karara bağlanmasında, yasayla kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni bir yargılanma hakkına sahip olacaktır. Basın ve davayı izleyecek olanlar, demokratik bir toplumda (genel) ahlak, kamu düzeni yahut ulusal güvenlik gerekçeleriyle, ya da tarafların özel yaşamlarının (korunması) yararı bunu gerektirdiğinde yahut mahkeme aleniyetin adalete zarar vereceği özel şartların bulunduğu görüşüne vardığında, kesin biçimde bu şartların gerektirdiği ölçüde olması kaydıyla, duruşmaların tamamının ya da bir bölümünün dışında tutulabilir. Ancak, küçüklerin-geçenlerin menfaatlerinin ya da evlilik uyuşmazlıklarına yahut çocukların velayetine ilişkin davaların aksini gerektirmesi durumu hariç, bir ceza yahut hukuk davasında verilen herhangi bir hüküm aleni olacaktır.

Madde 15/1

Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç teşkil etmeyen bir eylem ya da ihmalden ötürü suçlu bulunmayacaktır. Bir suça, işlendiği zaman verilebilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilmeyecektir. Bir suçun işlenmesinden sonra, yasa ile bu suç için daha hafif bir ceza öngörülür ise, suçlu bundan/(daha hafif cezadan) yararlanacaktır.

Madde 18

1. Herkes, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahip olacaktır. Bu hak, (herkesin) kendi seçeceği bir din ya da inanca/(belief) sahip olma yahut bunları benimseme özgürlüğünü ve bu dinini ya da inancını, gerek bireysel gerekse başkalarıyla birlikte toplu şekilde ve aleni yahut özel olarak ibadet, gereklerini yerine getirme, uygulama ve öğretim yoluyla ortaya koyma/(açığa vurma) özgürlüğünü de içerecektir.

2. Hiç kimse, kendi seçeceği bir dine ya da inanca sahip olma yahut bunları benimseme özgürlüğüne hanel getirecek baskıya maruz bırakılmayacaktır.

3. Bir kimsenin kendi dinini ya da inancını ortay koyma özgürlüğü ancak, yasayla öngörülmüş bulunan ve kamu emniyetini, düzenini, sağlığını ya da ahlakını yahut başkalarının temel haklarını ve özgürlüklerini korumak için gerekli türdeki sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, anne-babaların/(ebeveynlerin) ve, uygulanabilir olan haller de, kanuni vasilerin, çocuklarına kendi inançlarına/kanaatlerine (convictions) uygun din ve ahlak eğitimi sağlama özgürlüğüne saygı göstermeyi taahhüt eder.

Madde 19

1. Herkesin müdahaleye maruz kalmaksızın görüş sahibi olma hakkı olacaktır.
2. Herkes, ifade özgürlüğü hakkına sahip olacaktır; bu hak, ülke sınırları dikkate alınmaksızın, ister sözlü, yazılı ya da basılı, (ya da) sanatsal formda olsun, isterse de kişinin kendi seçtiği herhangi bir başka yolla/(araçla) olsun, her türlü bilginin ve düşüncelerin/(fikirlerin/ideas) araştırılması, edinilmesi ve yayılması/(iletilmesi) özgürlüğünü içerecektir.

Madde 23

1. Aile toplumun doğal ve temel birimidir ve toplum ve Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir.
2. Evlilik yaşındaki erkeklere ve kadınlara, evlenme ve bir aile kurma hakkı tanınacaktır.
3. Evlenme niyetindeki eşlerin tam ve özgür/(serbest) rızaları bulunmayan hiçbir evlilik geçerli olmayacaktır/(kurulamayacaktır).
4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, eşlerin evlenirken, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde/(boşanmada) haklar ve sorumluluklar bakımından eşitliğini temin etmek üzere uygun/(gerekli) önlemleri alacaklardır. Evliliğin sona ermesi halinde, çocukların korunması için gerekli hükümlerin öngörülmesi sağlanacaktır.

Madde 24

1. Her çocuk, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da doğum gibi bakımlardan herhangi bir ayırmacılık yapılmaksızın, bir küçük olarak statüsünün gerektirdiği koruma önlemlerinin ailesi, toplum ve Devlet tarafından alınması hakkına sahip olacaktır.
2. Her çocuk doğumundan hemen sonra nüfus kütüğüne kaydedilecek ve bir isme sahip olacaktır.
3. Her çocuğun bir vatandaşlığa sahip olma/(vatandaşlık edinme) hakkı vardır.

EK: 5:

AMERİKAN İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN İLGİLİ MADDELERİ³⁰

Madde 1

1. Bu Sözleşmenin tarafı devletler, burada tanınan haklara ve özgürlüklere saygı göstermeyi, ve kendi yargı yetkilerine tabi tüm kişilerin, söz konusu hakları ve özgürlükleri, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer görüş, ulusal ya da sosyal köken, ekonomik statü, doğum ya da herhangi bir başka sosyal koşul gerekçeleriyle hiçbir ayırıcılık yapılmaksızın, özgürce ve tam olarak kullanabilmelerini temin etmeyi, üstlenirler.

2. Bu Sözleşmenin amaçları bakımından, “kişi” terimi, her bir insan anlamına gelir.

Madde 5

1. Her kişi, fiziksel, zihni ya da moral bütünlüğüne saygı gösterilmesine hak sahibidir.

2. Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulmayacaktır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes insan kişiliğine yerleşik onuruna saygı gösterilerek muamele görecektir.

Madde 6

1. Hiç kimse, köle ticareti ya da kadın ticareti gibi her biçimi yasaklanmış olan köleliğe ya da gayri iradi hizmetli olmaya tabi tutulmayacaktır.

2. Hiç kimsenin zor altında ya da zorunlu çalışma şeklinde iş görmesi istenmeyecektir.

Madde 7

1. Her kişinin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır.

2. Hiç kimse, ilgili Taraf Devletin anayasası ya da buna uygun olarak çıkarılmış yasası tarafından daha önceden belirlenen gerekçelerle ve koşullar altında olması hali istisna, bedensel özgürlüğünden (hareket serbestisinden) yoksun bırakılmayacaktır.

3. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınmaz ya da hapsedilemez.

4. Gözaltına alınan herhangi bir kimse gözaltına alınmasının nedenleri hakkında bilgilendirilecek ve kendisine yöneltilen suç ya da suçlar derhal bildirilecektir.

5. Gözaltına alınan herhangi bir kimse derhal bir yargıç ya da yargısal yetkiler kullanmak üzere yasa ile yetkilendirilen bir başka görevli önüne çıkartılacaktır ve bu kimse makul bir süre içinde

³⁰ M. S. Gemalmaz, “İnsan Hakları Belgeleri”, Cilt III, İstanbul 2003, s. 24.

yargılanmaya yahut davanın sürmesine hanel gelmeksizin salıverilmeye hak sahibi olacaktır. Salıverilmesi, duruşmalarda hazır bulunmasını temin edecek garantilere tabi tutulabilir.

6. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kimsenin, gözaltına alınmasının ya da tutulmasının hukuka uygunluğu hakkında ve eğer gözaltına alma ya da tutma hukuka aykırı ise salıverilmesini emretme hususunda gecikmeksizin karar verebilmesi için bir yetkili mahkemeye başvurma hakkı olacaktır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmakla tehdit edildiğine inanan herhangi bir kimsenin, yetkili bir mahkemeye bu tehdidin hukuka uygun olup olmadığına karar verebilmesi için başvurması hakkını yasalarında düzenleyen Taraf Devletlerde, bu hukuk/başvuru yolu kayıtlanamaz ya da ilga edilemez. İlgili taraf ya da başka kimse, tehdit edilen kimse namına söz konusu hukuk yollarına başvurma hakkına sahiptir.

7. Hiç kimse borcundan ötürü özgürlüğünden alıkonulmayacaktır. Bu ilke, destekte bulunma yükümlülüklerinin yerine getirilmemesinden ötürü yetkili yargısal makam tarafından verilen emirleri sınırlamayacaktır.

Madde 8/1

Her kişi, kendisine yöneltilen herhangi bir suç isnadının kanıtlanmasında ya da medeni, çalışmaya ilişkin, mali yahut başka herhangi bir mahiyetteki haklarının ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde, usulüne uygun güvencelerle ve makul süre içerisinde, daha önceden yasa ile kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından yargılanmaya hak sahibidir.

Madde 9

Hiç kimse, işlendiği zaman yürürlükte olan yasa uyarınca bir suç teşkil etmeyen herhangi bir eyleminden ya da ihmalinden ötürü mahkûm edilmeyecektir. Suç işlendiği zaman uygulanabilir olandan daha ağır olan bir ceza verilmeyecektir. Suçun işlenmesinden sonra çıkarılan yasa daha hafif bir ceza verilmesini öngörüyor ise, suçlu kişi bundan yararlanacaktır.

Madde 12

1. Herkesin vicdan ve din özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, bir kimsenin dinini ya da inançlarını sürdürme/(muhafaza etme) ya da değiştirme özgürlüğünü ve bir kimsenin dinini ya da inançlarını bireysel olarak ya da başkalarıyla birlikte, aleni ya da özel şekilde yayma ve bunların gereklerini yerine getirme özgürlüğünü içerir.

2. Hiç kimse, dinini ya da inançlarını sürdürme/(muhafaza etme) ya da değiştirme özgürlüğüne zarar verebilecek kayıtlamalara tabi tutulmayacaktır.

3. Bir kimsenin dinini ya da inançlarını açıklama özgürlüğü, sadece, kamu emniyetini, kamu düzenini, genel sağlığı, ya da genel ahlakı, yahut başkalarının haklarını ve özgürlüklerini korumak için gerekli olup yasayla düzenlenen sınırlamalara tabi tutulabilir.

4. Ebeveynler ya da, duruma göre vasiler, kendi inançlarına uygun olarak, kendi çocuklarının ya da velayetini üstlendikleri kişilerin din ve ahlak eğitimi almalarını sağlamak hakkına sahiptir.

Madde 13/1

Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, sınırlar dikkate alınmaksızın, sözlü, yazılı ya da basılı olarak, yahut sanatsal formda ya da bir kimsenin kendi seçeceği herhangi bir başka yolla, her türlü bilginin ve düşüncenin araştırılması, alınması veya yayılması özgürlüğünü de içerir.

Madde 17

1. Aile, toplumun doğal ve temel grup birimidir ve toplum ve Devlet tarafından korunmaya hak sahibidir.

2. Evlenme yaşına gelmiş erkeklerin ve kadınların evlenme ve bir aile kurma hakkı, Sözleşmede öngörülen ayrımcılık yapılmaması ilkesine aykırı düşmeyen koşullarda gerçekleşmiş ve ulusal yasalarda öngörülen koşullara uygun olması kaydıyla, tanınacaktır.

3. Hiçbir evlilik, evlenmek isteyen eşlerin özgür ve tam rızası bulunmadıkça geçerlilik kazanmayacaktır.

4. Taraf Devletler, evlenmede, evlilik süresinde ve evliliğin sona ermesinde eşlerin haklarda eşitliğini ve sorumluluklarının yeterli biçimde dengelenmesini temin edecek uygun önlemleri alacaktır. Evliliğin bozulması halinde, sadece çocukların en yüksek derecede yararları esas alınarak korunmaları için gerekli olan her husus sağlanacaktır.

5. Yasa, evlilik içi ve evlilik dışı doğan çocuklar bakımından haklarda eşitliği tanıyıp düzenleyecektir.

Madde 22

1. Bir taraf Devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan her kişinin, yasa hükümlerine tabi olarak, bu ülke içinde seyahat etme ve yerleşme hakkı vardır.

2. Her kişinin, kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeyi serbestçe terk etme hakkı vardır.

3. Üstte belirtilen hakların kullanılması sadece yasaya uygun olarak, bir demokratik toplumda suçun önlenmesi ya da ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin, kamu düzeninin, genel ahlakın, genel sağlığın ya da başkalarının haklarının yahut özgürlüklerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde kayıtlanabilir.

4. Paragraf 1'de tanınan hakların kullanılması yasa tarafından, kamu yararı gerekçelerine dayalı olarak tespit edilmiş bölgelere içerisinde de sınırlandırılabilir.

5. Hiç kimse vatandaşı bulunduğu Devletin ülkesinin dışına çıkarılamaz ya da o ülkeye girme hakkından yoksun bırakılamaz.

6. Bu Sözleşmenin Tarafı bir Devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir yabancı sadece, yasaya uygun olarak verilmiş bir kararı takiben o ülkeden dışarı/(sınır dışı) edilebilir.

7. Her kişinin, siyasal suçlar ya da bunlarla bağlantılı adi/(olağan) suçlardan ötürü takibata uğramış olması halinde, o Devletin mevzuatı ve uluslararası sözleşmeler uyarınca, bir yabancı ülkeye iltica etmeyi talep etme ve o ülkede kendisine mülteci statüsü verilmesi hakkı vardır.

8. Bir yabancı hiçbir halde, ırk, vatandaşlık, din, sosyal statü ya da siyasi görüşlerinden ötürü yaşam hakkının ya da kişi özgürlüğünün tehlikeye düşecek bulunduğu bir ülkeye, o ülkenin söz konusu yabancı kişinin vatandaşı bulunduğu ülke olup olmadığına bakılmaksızın, iade edilemez yahut geri gönderilemez.

9. Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.

Madde 24

Bütün kişiler yasa önünde eşittir. Dolayısıyla bütün kişiler, ayrımcılık yapılmaksızın, yasayla eşit şekilde korunmaya hak sahibidirler.

Madde 25/1

Herkesin, ilgili devletin anayasasında ya da yasalarında ya da bu Sözleşme de tanınan temel hakların ihlal eden tasarruflara karşı korunması için bir yetkili mahkemeye ya da yargı yerine, bu tür ihlaller resmi görevlerini ifa ederken tasarrufta bulunan kişiler tarafından işlenmiş olsa bile, basit ve hızlı biçimde hukuk yoluna başvurmaya ya da herhangi bir başka etkili başvuruyu yapmaya hakkı vardır.

EK: 6:

AFRİKA İNSAN VE HALKLARININ HAKLARI ŞARTI'NIN İLGİLİ MADDELERİ³¹

Madde 2

Her birey, bu Şartta tanınan ve güvence altına alınan haklardan ve özgürlüklerden ırk, etnik grup, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da herhangi bir görüş, uyrukluuk ya da sosyal köken, servet, doğum ya da başka statü gibi herhangi bir ayırım olmaksızın yararlanmaya hak sahibi olacaktır.

Madde 4

³¹ M. S. Gemalmaz, "İnsan Hakları Belgeleri", İstanbul 2003, Cilt III, s. 231.

İnsan varlığı dokunulmazdır. Her insan, yaşamına ve kişi bütünlüğüne saygı gösterilmesine hak sahibidir. Hiç kimse bu hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.

Madde 5

Her birey, insan olmasına yerleşik onuruna saygı gösterilmesi ve hukuksal statüsünün tanınması hakkına sahiptir. Sömürü ve aşağılamanın, özellikle kölelik, köle ticareti, işkence, zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı ceza ve muamele olmak üzere, her biçimi yasaktır.

Madde 6

Her birey, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse, yasayla önceden düzenlenmiş nedenler ve koşullar dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. Özellikle, hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz ya da tutuklanamaz.

Madde 7

1. Her birey davasının (taleplerinin) dinlenmesine hak sahibidir.

2. Hiç kimse, işlendiği zaman yasal olarak cezalandırılabilir bir suç oluşturmayan bir eylem ya da ihmalden ötürü cezalandırılmaz. İşlendiği zaman o hususta herhangi hüküm öngörülmemiş bulunan bir suç için hiçbir ceza verilemez. Cezanın kişisel olması (şahsiliği) esastır ve ceza sadece suçluya verilebilir.

Madde 8

Vicdan, ibadet ve dini vecibelerin serbest şekilde yerine getirilmesi özgürlüğü güvence altına alınacaktır. Yasaya ve düzene uygun olarak öngörülenler saklı kalmak kaydıyla, hiç kimse bu özgürlüklerin kullanılmasını kayıtlayan önlemlere tabi tutulamaz.

Madde 9/2

Her birey yasa çerçevesinde görüşlerini ifade etmek ve yaymak hakkına sahip olacaktır.

Madde 12

1. Her birey, yasaya uyması kaydıyla bir devletin sınırları içinde seyahat etme ve yerleşme özgürlüğü hakkına sahip olacaktır.

2. Her birey, kendi ülkesi dâhil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve kendi ülkesine geri dönme hakkına sahip olacaktır. Bu hak, sadece ulusal güvenliğin, hukuk ve düzenin, genel sağlık ya da ahlakın korunması için yasayla öngörülen kayıtlamalara tabi tutulabilir.

3. Her birey baskıya uğradığı zaman, o ülkenin insanlarına ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak başka ülkelerden sığınma talep etme ve sığınmacı statüsü elde etme hakkına sahip olacaktır.

4. Bu Şartın tarafı ile bir devletin ülkesine yasal olarak kabul edilmiş bulunan ve o devletin vatandaşı olmayan bir kimse sadece yasaya uygun olarak alınmış bir karar ile sınır dışı edilebilir.

5. Vatandaş olmayanların kitle halinde sınır dışı edilmesi yasaklanacaktır. Kitle halinde sınır dışı etme ulusal, ırksal, etnik ya da dinsel grupları hedef alan kitlesel sınır dışı etme olarak anlaşılacaktır.

Madde 16/1

Her birey, ulaşılabilir en yüksek düzeydeki bedensel ve ruhsal sağlık durumundan yararlanma hakkına sahip olacaktır.

Madde 17

1. Her birey, eğitim hakkına sahip olacaktır.

2. Her birey, kendi toplumunun kültürel yaşamında özgürce yer alabilir.

3. Her toplum tarafından tanınan ahlaksal ve geleneksel değerlerin geliştirilmesi ve korunması, devletin ödevi olacaktır.

Madde 18

1. Aile, toplumun doğal ve temel birimidir. Aile, maddi ve manevi sağlığını gözetecek olan Devlet tarafından korunacaktır.

2. Devlet, toplum tarafından tanınan ahlakın ve geneleksen değerlerin muhafızı (gözeticisi) olan aileye yardımcı olmakla ödevli olacaktır.

3. Devlet, kadınlara karşı ayırimcılığın her biçiminin ortadan kaldırılmasını ve ayrıca uluslararası bildirilerde ve sözleşmelerde düzenlendiği üzere kadın ve çocuk haklarının korunmasını temin edecektir.

4. Yaşlılar ve özürllüer, maddi ve manevi gereksinimlerini karşılayacak özel önlemlerle korunma hakkına da sahip olacaktır.

Madde 22

1. Bütün halkların özgürlükleri ve kimlikleri ve insanlığın ortak mirasından eşit olarak yararlanmaları layıkıyla dikkate alınarak, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmeye hakları olacaktır.

2. Devletler, tekil ya da toplu olarak, gelişme hakkının uygulanmasını temin etmekle ödevli olacaklardır.

EK: 7:

BM EKONOMİK SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ'NİN İLGİLİ

MADDELERİ³²

Madde 11/1

Bu Sözleşmeye taraf devletler, herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli (düzeyde) bir yaşama standardına sahip olma ve yaşama koşullarına sürekli olarak geliştirme hakkını tanırlar. Taraf devletler, bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak için, özgür/(serbest) rızaya dayanan uluslararası işbirliğinin bu bağlamdaki temel önemini tanıyarak, uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 12

1.Bu Sözleşmeye taraf devletler, herkesin ulaşılabilir en yüksek düzeyde fiziksel/(bedensel) ve ruhsal sağlık standartlarında yararlanması hakkını tanırlar.

2.Bu Sözleşmeye taraf devletlerce bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini sağlamak için alınacak önlemler:

(a) Ölü doğum oranının ve çocuk ölümlerinin düşürülmesi ve çocuğun sağlıklı gelişmesinin sağlanması;

(b) Çevresel ve sınırlı sağlık şartlarının bütün yönleriyle iyileştirilmesi;

(c) Salgın, yöresel, mesleki ve diğer hastalıkların önlenmesi tedavisi ve denetim altında tutulması;

(d) Hastalık durumunda bütün sağlık hizmetlerini ve tıbbi bakımı temin edecek koşulların yaratılması,

İçin gerekli bulunan önlemleri de kapsayacaktır.

Madde 13/1

Bu Sözleşmeye taraf devletler, herkese eğitim hakkı tanırlar. Taraf devletler eğitimin, insanın kişiliğinin ve onur duygusunu tam olarak gelişmesine yönelik olması ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirecek nitelikte bulunması hususlarında mutabıktırlar. Taraf devletler ayrıca eğitimin, tüm kişilerin özgür bir topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak; bütün uluslar ve bütün ırksal, etnik ya da dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek; ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunmasına ilişkin etkinliklerini ilerletecek nitelikte olması hususlarında da mutabıktırlar.

Madde 14

Sözleşmeye taraf olduğu tarihte kendi ülkesinde ya da yargı yetkisi altında bulunan diğer yerlerde/(topraklarda) parasız ve zorunlu ilköğretime sağlayamamış bulunan bu Sözleşmeye taraf her devlet, iki yıllık süre içinde, herkesin zorunlu ve parasız ilköğretim görmesi ilkesini bu planda belirlendiği şekilde makul sayıdaki yıllar dahilinde tedricen uygulanması için ayrıntılı bir eylem planı üzerinde çalışmayı ve kabul etmeyi taahhüt eder.

³² M. S. Gemalmaz, "İnsan Hakları Belgeleri", Cilt IV, İstanbul 2003, s. 36.

Madde 15

1.Bu Sözcleşmeye Taraf Devletler, Herkesin:

(a) Kültürel yaşama katılma;

(b) Bilimsel ilerleme/(gelişme) ve bunların uygulanmasının nimetlerinden yararlanma;

(c) Kendisinin yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi ya da sanatsal ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerinin korunmasından yararlanma

Hakkını tanırlar.